

**Verhandeling over de verschillende ziekten der onderbuiks-ingewanden ...
/ Uit het Engelsch, met eenige aanmerkingen en een bijvoegsel
vermeerderd, door J.J. van Houten.**

Contributors

Pemberton, Christopher Robert, 1765-1822.
Houten, J. J. van.

Publication/Creation

Haarlem : F. Bohn, 1819.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/ky6xp6re>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

p. 5. 101

0304/B

~~10-7-195~~

Digitized by the Internet Archive
in 2018 with funding from
Wellcome Library

<https://archive.org/details/b29343136>

VERHANDELING

OVER DE

VERSCHILLENDE ZIEKTEN

DER

ONDERBUIKS-INGEWANDEN,

DOOR

C. R. PEMBERTON,

*Buitengewoon Geneesheer van den Prins Regent
van Engeland.*

Uit het Engelsch, ”

MET EENIGE AANMERKINGEN EN EEN
BIJVOEGSEL VERMEERDERD,

DOOR

J. J. VAN HOUTEN,

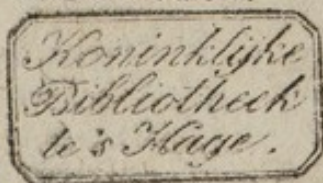
Med. Doctor te Haarlem.

MET PLATEN.

TE HAARLEM, BIJ
FRANÇOIS BOHN,

MDCCCXIX.

VERHAANDLING

ONDERZOEK-INGEWANDEN

DOOR

E. N. M. BERTON

Amsterdam, 1858

1858

VERHAANDLING

DOOR

J. VAN HOUTEN

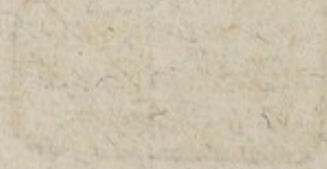
Amsterdam, 1858

1858

VERHAANDLING

DOOR

AAN DEN

HOOGGELEERDEN HEER

S. M. DUPUI,

A. L. M. EN HOOGLEERAAR IN DE GE-
NEES-, HEEL- EN VROEDKUNDE,
AAN 'SLANDS HOOG SCHOOL
TE LEYDEN,

* 2

WORDT

WORDT

DIT WERKJE,

ALS VERSCHULDIGD DANKOFFER VOOR
BEWEZENE WELDADEN EN GENO-
TEN ONDERWIJS,

OPGEDRAGEN

DOOR

J. J. VAN HOUTEN,

M. D.

V O O R R E D E

V A N D E N

S C H R I J V E R.

Maar al te dikwerf heeft de geneesheer de treurige ondervinding, hoe noodzakelijk het is, zoo spoedig mogelijk, door kenteekenen den gevaarlijken omvang van inwendige ziekten te ontdekken, welke reeds dikwijls zoo diep zijn ingeworteld, zonder door de lijdens of door den geneesheer zelve te zijn opgemerkt, dat dezelve zich ten laatste als zeer gevaarlijke ziekten ongeneeslijk openbaren.

Ik heb de moeite genomen, in het volgend

*

weik-

II V O O R R E D E V A N

werkje, eene naauwkeurige opgave dezer ken- teekenen te doen, en ik vlei mij, bijzonder aan jonge geneesheeren, eene geoefende on- dervinding aan de hand gegeven te hebben, die zij kunnen raadplegen, om op eene zeke- re wijze den aard en loop der inwendige ziek- ten te bepalen.

De door mij medegedeelde waarnemingen zijn gesproken uit eene veeljarige onder- vinding, door mij zelven aan het ziek- bed gemaakt, en getrouwelijk en bijna al- len, gedurende de behandeling der ziekte, geboekt.

Daar ik echter niets wil aanvoeren, hetge- ne niet als eene dadelijke gevolgtrekking uit mijne praktijk kan beschouwd worden, of het gene niet gedurende mijne waarneming in de praktijk van andere bevoegde geneesheeren zich opdeed, zoo heeft de lezer geene stelselmatige en volledige geschiedenis van de ziekten des onderbuiks in dit werk te wachten, waarvan de bedoeling niet is, de vereenigde gedachten

van

van anderen over dit wijdloopig onderwerp nutteloos te maken.

Dit echter durf ik verzekeren, dat ik mij eenen geruimen tijd met dit ontwerp heb onledig gehouden, en geene gelegenheid nutteloos heb laten ontslippen, zoo wel bij levende als bij lijkopeningen, om in dit klein geschrift vele aanmerkingen over de ziekten des onderbuiks te leveren, welke zelfs de verdere opmerkzaamheid van ervarenene geneesheeren niet onwaardig zullen zijn. Gewisfelijk vindt men hier in menig nader onderzoek en menige nadere bepaling ten opzichte van gevallen, welke anderen deels alleenlijk oppervlakkig afgehandeld hebben, of waarvan men slechts onvolledige stelsels of geene genoegzame ondervinding had.

Ten opzichte der middelen en geneeswijzen, die ik in dit werk aanbevolen heb, zoo als ook ten aanzien van eenig diagnostisch teeken, moet ik bij herhaling aanmerken, dat zij gezamenlijk door de ondervinding zijn bewaarheid

IV VOORREDE VAN DEN SCHRIJVER.

geworden. Dat deze verzekering voldoende moge zijn en de waarheid de opgegevene geneeswijzen en middelen genoegzaam bevestige, hetwelk door dezelve zoo wel geschieden kan, als of ik, zoo als men gewoonlijk pleegt te doen, eene menigte bijzondere gevallen verhaald en met de grootste uitvoerigheid beschreven had.

*

VOOR-

V O O R B E R I G T

V A N D E N

V E R T A L E R.

*I*k zoude het schier onnoodig achten, bij het gezegde van den Schrijver iets te voegen, zoo men mischien deze vertaling niet aan de algemeene vertaalwoede zou willen toeschrijven, omdat het werk niets nieuws, of liever geene begunstigde, en derhalve nieuwe stellingen over de ziektekunde, bevat. Nieuw is, ik beken het, de wijze, in dit werkje voorgesteld, om de ziekte te genezen, niet; maar waar is dezelye, deels door de praktijk van eenen veertig jarigen praktikus bevestigd, deels in mijne eigene, hoewel veel jongere, ondervonden; en daar het ware in onze eeuw, in welke de Duitsche stelselzucht zoo woedt, altijd nieuw en belangrijk is, zoo heb ik dit werkje in onze moedertaal trachten over te brengen. Waar ik mij met den Schrijver niet konde vereenigen, heb ik sommige geringe aanmerkingen bij

* 3

zij-

zijnen arbeid gevoegd. Welkom was mij de Hoogduitsche vertaling, vermits ik de Engelsche taal niet genoeg magtig ben, om daaruit eene vertaling te durven ondernemen ().*

In hoe verre ik geslaagd ben in mijnen arbeid, oordeete het algemeen gevoelen; maar aangenaam waren mij de uren, die ik, tot mijne eigene oefening, aan de overbrenging van dit werkje besteed heb.

J. J. VAN HOUTEN.

Haarlem den 20

Mei 1819,

(*) Ik heb mij de vrijheid veroorloofd, de aangehaalde plaatsen meest in het Nederduitsch te vertalen, om dit werk voor allen verstaanbaar te doen zijn.

*

IN-

I N H O U D.

E E R S T E H O O F D S T U K.

DE ONTSTEKING VAN HET DARMVLIES.

Hevige ontsteking van het darmvlies.	bl. 1
Langdurende ontsteking van het darmvlies.	— 9
Waterblazen in het vervlies.	— 16

T W E E D E H O O F D S T U K.

ZIEKTEN DER LEVER.

Hevige ontsteking van de lever.	— 18
Langdurige ontsteking van de lever.	— 34

D E R D E H O O F D S T U K.

ZIEKTEN DER GALBLAAS.

Ontsteking der galblaas.	— 42
Geelzucht, die uit galsteenen voortspruit.	— 44
De lozing der galsteenen.	— 49

V I E R D E H O O F D S T U K.

DE ZIEKTEN DER ALVLEESCHKLIER.

Kenteekenen eener ziekte van de alvleeschklier.	— 57
Ontleding van eenen steen uit eene alvleeschklier.	— 61

V I J F D E H O O F D S T U K.

DE ZIEKTEN DER MILT.

Ontsteking van de milt.	— 63
Buitengewone zwelling derzelve.	— 65

ZES-

ZESDE HOOFDSTUK.

DE ZIEKTEN DER NIEREN.

Kenteekenen eener nierziekte.	— 67
Aanmerkingen over het uitteren.	— 72
De verschillende aard der steenen in de nieren. —	81
De lozing van eenen steen door den pisweg. —	84

ZEVENDE HOOFDSTUK.

ZIEKTEN DER MAAG.

Maagpijnen.	— 88
Van het zuur in de maag,	— 101
Werktuigelijke maagziekten.	— 109
Maagbloeding	— 115

ACHTSTE HOOFDSTUK.

DE ZIEKTEN VAN DE DARMBUIS.

A.) Cholera morbus.	— 117
B.) Roode loop.	— 119
C.) Diarrhæa.	— 126
D.) Colica pictonum.	— 129
E.) Febris infantum remittens.	— 141

NEGENDE HOOFDSTUK.

DE DARMONTSTEKING.

Ontsteking van den bovensten darmrok.	— 150
---	-------

TIENDE HOOFDSTUK.

Ontsteking van de slijmhuide der ingewanden. —	163
--	-----

ELFDE HOOFDSTUK.

De klieren der ingewanden	— 167
-------------------------------------	-------

BIJVOEGSEL VAN DEN VERTALER.

Verouderde maagkramp.	— 179
Waarneming van eenen hardnekkigen buikloop. —	192

OVER

OVER DE
VERSCHILLENDE ZIEKTEN
DER
ONDERBUIKS-INGEWANDEN.

EERSTE HOOFDSTUK.

DE ONTSTEKING VAN HET DARM-
VLIES (*peritonitis*).

Het Darmvlies is aan tweederlei ontsteking onderhevig, namelijk aan eene hevige (*acuta*) en eene langdurende (*chronica*).

De hevige ontsteking van het Darmvlies.

De hevige (*acuta*) neemt gewoonlijk eenen aanvang met koude en huivering (*), dorst, koorts en eenen verhoogden pols, en gaat van den aanvang af met hitte en pijn in den on-

(*) Soms tijds echter begint deze ziekte zonder ken- teekenen van koude en huivering.

onderbuik vergezeld, welke pijn zich dikwijls in het begin niet alleen tot één deel bepaalt, maar zich meestal langs de gansche oppervlakte van den buik verspreidt. De pijn wordt nog door vruchteloze perfsingen, hoewel niet tot stoelgang, vermeerderd.

De Pols is zwak, doch men telt ten minste honderd slagen in eene minuut. De tong heeft een natuurlijk voorkomen.

Binnen den tijd van 24 uren, wordt de pijn, zeer hevig, vooral de perfsing, en de polsslagen nemen toe tot honderd en twintig of tot honderd en dertig in eene minuut. De tong begint dan met een weiachtig slijm overdekt te worden, en, niet tegenstaande deze vochtigheid, ondervindt men eenen hevigen dorst.

Men bespeurt eene merkbare zwelling, en de lijder gevoelt eene spanning over het geheele onderlijf. De zieke heeft de meeste verligting, wanneer hij stil op den rug, met opgetrokkene dijen, kan blijven liggen. De spanning neemt tot den zesden of zevenden dag meer en meer toe, en zoo krachtdadige middelen hier de ziekte niet tegenwerken, sterft de zieke meest al in dit tijdperk.

Dit is de ontsteking van het darmvlies van CULLEN. Zij laat zich gemakkelijk van iedere andere ziek-

ziekte van den onderbuik onderscheiden: (*)
 1) omdat men meer dan honderd polsflagen
 in eene minuut telt; 2) omdat de pijn aan-
 houdt, en, 3) ook eer zich nog de spanning
 doet gevoelen, toeneemt; 4) omdat daarmede
 geen aandrang tot afgang gepaard gaat, en de
 ziekte geenszins vermindert, schoon er een na-
 tuurlijke of door kunst bewerkte afgang volgt.

Bij de opening van het lijk, vindt men het
 bekleedfel van het darmvlies geheel zacht met
 bloed doortrokken; ook vindt men in de holte
 van den buik, meer of min, gewoonlijk een wei-
 achtig vocht, waarin men stukken taaije slijm be-
 speurt. De ingewanden zijn met lucht opgevuld,
 en dikwijls tot eene verbazende grootte uit-
 gezet.

Zoodanige ziekte des onderbuiks, welke te ge-
 lijk aanstekend is, heb ik bij Kraamvrouwen waar-
 genomen; doch hoe dikwijls ik den aard van de-
 ze ziekte na den dood trachtte op te sporen, ik
 kon echter nooit een teeken vinden, hetwelk mij
 in het gevoelen kon staven, dat deze ziekte iets

an-

(*) De ontsteking van het darmvlies kan zeer ligt
 van de darmontsteking zelve, waarmede dezelve ook
 dikwerf gepaard gaat, onderscheiden worden. *SAUVAGE*
Class. III. gen. XV. sp. IV.

anders was dan eene *Symptomatische peritonitis*, die voornamelijk zeer zwakke voorwerpen aangrijpt. Ik acht dezelve daarom geene bijzondere beschrijving waardig, want men moet dezelve meer enkel als een kenteken der kraamkoorts, maar niet als eene bijzondere ziekte beschouwen.

G E N E E S W I J Z E.

Zoodra de aard der ziekte nauwkeurig bestemd is, blijkt derzelve behandeling van zelve. Hoofdzakelijk is eene aderlating, van zestien oncen bij volwasfenen, en van mindere oncen bij jongere voorwerpen, noodzakelijk.

De geneesheer moet daarbij bijzonder zijne aandacht bepalen op de hevigheid der pijn, die de lijder ondergaat, inzonderheid bij uiterlijke drukking. Zoo dezelve acht uren na de bloed aftapping niet ophoudt of ten minste vermindert, is het raadzaam, eene dergelijke aderlating te herhalen. Gewoonlijk wordt dan binnen zes uren de pijn minder. Men zette vervolgens eenige bloedzuigers aan den onderbuik, en zoodra deze hunne werking verrigt hebben, bedekke men de geheele oppervlakte van den onderbuik met eene spaansche vliegpleister. Deze laatste middelen, namelijk
bloed-

bloedzuigers en spaansche vliegen, zijn dan eerst aan te raden, als de pijn na de aderlating eenigermate mogt verminderd zijn. Zes uren na de tweede aderlating, neemt de pijn meestal af; doch dikwerf blijft dezelve nog even hevig na de tweede aderlating. Zonder de minste verzachting in dezen toestand te bespeuren, moet men, in vorengemelde hoeveelheid, indien de krachten des lijders dit veroorloven, de aderlating drie, vier of vijfmaal in den tijd van twaalf uren herhalen. (*)

Men moet hierom het aanleggen der spaansche vliegen uitstellen, tot de algemeene uitwerking, die eene plaatselijke ontsteking voortbrengt, gedeeltelijk door aderlating is weggenomen, en de algemeene pijn meer plaatselijk is geworden. Deze handelwijs heeft dan een tweevoudig nut: vooreerst, dat men de uitwendige middelen dan aanwendt, wanneer zij het werkzaamst kunnen worden; ten andere, wordt hierdoor den geneesheer het middel aan de hand gegeven, om de verschillen-

(*) In eene aderlating, is het van het hoogste belang, niet den ouderdom, dien iemand heeft, noch hetgene in het ligchaam gevonden wordt, maar de krachten naauwkeurig in aanmerking te nemen. *CEL-SUS Lib. 2. Cap. 10.*

lende veranderingen der ziekte waar te nemen en te bepalen; te weten, de uitwendige drukking op den onderbuik.

Het eerste teeken van de herstelling des lijders is, dat hij weder regt op kan zitten, daar hij te voren genoodzaakt was, op den rug te blijven liggen. Deze opgerigte stand van het ligchaam toont dan aan, dat het ontstokene darmvlies weder in staat is, de ingewanden te dragen, hetwelk ik nimmer heb waargenomen, wanneer de zieke niet aanvankelijk herstelde. De ongunstigste teekens daarentegen zijn, als de zieke gedurig op den rug blijft liggen, en als de pijn, bij uitwendige drukking op den onderbuik, hevig blijft voortwoeden. Opzettelijk heb ik hier van geene inwendige middelen willen gewagen, ten einde de aandacht niet van het allerheilzaamste geneesmiddel, de aderlating, af te trekken. Het is echter, behalve dit middel, noodzakelijk, gedurig den stoelgang te bevorderen. Om dit zonder te veel prikkel op de darmen te bewerken, geve men eene onc *Ol. Recin.* met *aq. Horde* (*) en
na

(*) In het oorspronkelijke staat: *aq. menth. pip.*; doch ons komt *aq. Hord.* voegzamer voor, om deszelfs mindere *stimulus*. Zoo stond ook in het voorschrift: *gum asacia*, waarvoor wij *gum arab.* zetteden. VERT.

na behoorlijke werking van dit voorschrift
schrijve men:

Rec. *Ol. amygdal. dulc.*

Muc. gum. arab. ana drachmas duas.

Aq. Rosarum unc. decem

Tincturæ opii gutt. unam.

M. *f. haustus,*

S. Alle drie uren te nemen.

Wanneer de olie voor de maag hinderlijk
is, zal het volgende voorschrift voortreffelij-
ken dienst doen.

Rec. *Sulph. magnes: drachmam unam.*

Infus. Rosarum unc. decem.

Syr. mororum drachmam dimidiam,

M. *f. haustus,*

S. alle drie uren te herhalen.

Voortreffelijk werken ook kunstmatige ver-
warmingen van den onderbuik. Men zal ge-
durende de gansche ziekte eenen allergestreng-
sten en ontsteking werenden leefregel in acht
moeten nemen.

In het algemeen, is deze ziekte zeer gevaar-
lijk; echter tast zij meer de vrouwen dan de
mannen aan (*). Ik heb dezelve bij een kind
van

(*) Door de meerdere mededeeling van zenuwen
tusfchen het *systema uterinum* en het *peritonaeum*, het-

§ OVER DE ONTSTEKING

van vier jaar waargenomen. Bij volwasfenen treft men dezelve in alle tijdperken des levens aan.

Van een bijzonder toeval, hetwelk hier fomtijds plaats heeft, en dat, onvermeld, fomtijds den geneesheer geheel zoude terug houden, om bij den zieke, wiens krachten fchijnen te bezwijken, tot vorengemelde fterkwerkende geneesmiddelen zijne toevlugt te nemen, moet hier nog gefproken worden; namelijk van het voorkomen eener geheele uitputting van krachten. Somtijds heeft in den aanvang der ziekte eené volflagenne verzwakking plaats, met eenen zoo zwakken pols, dat men den zieke als ftervende befchouwen, en de redding onmogelijk oordeelen zou. Deze toestand ontftaat alleenlijk door de ontfteking, die zich tot de bekleedfelen van de maag en tot de ingewanden zelven uitftrekt. Gelijk boven gezegd is, moet hier de hevigheid der pijn, bij uitwendige drukking op den onderbuik, de maatftaf der genees-

welk bij alle vrouwen geregeld 's maandelijks wordt aangedaan, zonder van derzelveer aandoenlijker geftel, en derzelveer werking op de baarmoeder, noch van kramen of miskramen, te gewagen.

VERT.

neeswijze zijn. Zoo de pijn hevig is, moet ons geen toevallig en schijnbaar teeken van eene andere ziekte afschrikken, om de toevlugt tot het Lancet te nemen. Het nut van dezen maatregel zal weldra door vrijer omloop van het bloed, door aangroeiende krachten en door vermindering van pijn blijken.

De langdurende ontsteking van het darmvlies.

Van deze ziekte wordt meestal ter loops slechts eenig gewag gemaakt. (*) Ook heeft men het der moeite niet waardig geoordeeld, dezelve nader te onderzoeken, hetwelk zoo veel

(*) Er zijn mij door geleerde mannen waarnemingen medegedeeld, waaruit bleek, dat die vliezen, welke de ingewanden van den buik omgeven, door de hevigste pijnen worden aangetast. Deze pijnen, hoe zeer zij geenszins tot de kolijk pijnen kunnen gebracht worden, schoon zij even hevig en bijna van gelijken aard zijn, en van zitplaats niet veel verschillen, dunkt mij het geschiktst te zijn, hier aan te halen. Dezelve zijn allerhevigst en zeer hardnekkig. M. LOMMIUS *Obs. Med. Edinb. pag. 196.*

Men noemt ook nog andere pijnen, welke in hevigheid veel met de kolijkpijnen overeenkomen, welker zitplaats echter niet in het *colon*, maar in het *peritoneum* of in de vliezen, die de ingewanden omvatten, gevonden wordt, welke pijnen zeer hevig en langdurig zijn. FERNELIUS *Patholog. L. 6. C. 10.*

veel te vreemder moet schijnen, als men in aanmerking neemt, dat dezelve als een dikwerf voorkomend ziektegeval kan beschouwd worden.

Derzelver eerste aanval is zeer onderscheiden van de bovengemelde *hevige ontsteking*. Deze ziekte neemt hand over hand toe, en doet zich voornamelijk kennen door oppervlakkige, stekende pijnen over het geheele onderlijf, zonder stoelgang te verwekken. De pols is eenigermate opgezet, en de tong, bijzonder des morgens, met eene witte huid bedekt. Hiermede gaat een hevige dorst gepaard, doch nooit heb ik des avonds verheffing van koorts of eene vliegende hitte op de wangen bespeurd; integendeel neemt de matheid toe, en het aangezicht wordt bleek en slap.

In het begin der ziekte, is de lijder nog in staat, zijne gewone bezigheden te verrigten (*); hij klaagt alleen over matheid, benaauwd-

(*) Het darmvlies wordt ook wel door ontsteking aangedaan, en dan wordt de kwaal van meer belang; doch men ontwaart uitwendig geene pijn; er ontstaat eene ligte koorts, welke van geene zware toevallen vergezeld is. zoodanig, dat de mensch hier mede slepende zijne bezigheden kan volbrengen. LOMMIUS *Obs. Med.* p. 306.

naauwdheid en stekende pijn door het geheele onderlijf, van het eene darmbeen (*os ilium*) tot het andere: Deze toestand duurt, met eenige niets beduidende veranderingen, eenige maanden lang, gedurende welken tijd de ingewanden in derzelve natuurlijken staat blijven; of de zieke lijdt gewoonlijk aan verstoppingen (*). Spanning des onderbuiks, zoo als in de hevige ontsteking, is hier niet aanwezig; maar ik heb het tegendeel, namelijk, dat de huid en de spieren van den onderbuik slap om het *peritonæum* hangen, meer dan eens opgemerkt, welke bij aanraking zich voordoen als of er een vaste band onder dezelve ligt, waarover zij los henen gespreid zijn.

De

(*) Het woord *Verstopping* komt mij altijd zeer ongepast voor. Kan men het als ziektenaam bezigen? of zoude men gevoegelijker *sthenia* of *asthenia directa* kunnen zeggen, waarvan de verstopping eene *symptoma* is? Wij kunnen ons met de *obstructiones glandularum* of klierverstoppingen niet vereenigen, maar gelooven dezelve aan dadelijke zwakte der vaten of klieren te moeten toeschrijven, waardoor deze in derzelve gewone werking worden gestoord, het zij in het opnemen, bereiden, of in de uitlating en mededeeling der vochten of van het afgezonderde, waardoor de vaten des ingewands in het algemeen in derzelve werking vertraagd en langzamerhand voor prikkel ongevoelig worden.

VERT,

De lijder klaagt meer over een wee dan over eigenlijke pijn; en daar dit hoe langer hoe meer toeneemt, wanneer zich ergens in het darmkanaal eene ophooping van stof bevindt, en de lijder na eenen stoelgang verligting van zijne pijn erlangt, zoo verbeeldt hij zich meestal, dat alleen verstoppingen de oorzaak derzelve zijn, en hij wendt meest alle zijne pogingen aan, om zich hiervan te ontdoen.

Intusfchen wortelt de ziekte dieper in, tot zij door eene toevallige omstandigheid, of in de bovengemelde hevige ontsteking overgaat, of tot een verdikkend slijm (*Lympha Coagulabilis*) langzaam, van de ontstokene oppervlakte, zich naar eenig ander gedeelte begeeft, zich daar vastzet, en de deelen van de darmbuis zamenhecht. De eerste toestand wordt zeer gevaarlijk, zoodra de zieke door de aanhoudende pijn zeer zijne krachten voelt verminderen; de andere is bijna even gevaarlijk, uit hoofde van de stremming der wormswijze beweging.

Men wordt dikwerf in deze ziekte gewaar, dat de klieren van den onderbuik verhard en uitgezet worden; nimmer echter bespeurt men bij dezelve eenige afzondering van vocht: zoo dat de oorzaak van deze opzetting alleen aan den medegedeelden prikkel van het ontstoken
vlies,

vlies, waarvan deze klieren omringd zijn, en niet aan ontarding der klieren is toe te schrijven.

Dat deze klierziekte hierbij den bovengemelden gang volgt, en dat de ontsteking zich niet van de klieren van den onderbuik tot het *peritonæum* uitstrekt, bevestigt zich: 1) door het verschil der plaats en kentekenen eener gelijkfoortige klierziekte, welke men opmerkt, en waarover nader zal gehandeld worden; 2) in gevolge eener opmerking, die ik heb kunnen maken bij eenen zieke, die alle teekenen van langdurende darmvlies ontsteking had, en die zich eindelijk, na een tweejarig lijden, in eene vlaag van zinneloosheid, het leven benam. Ik vond bij denzelfden het darmvlies geheel bol, zonder veerkracht, en bijna zoo dik als een kroondaalder (*). Twee geledingen van de lendewervelen (*vertebrae lumbares*) waren in eenen staat van verettering, en van hier zoude de ontsteking zich over het geheele darmvlies verspreid hebben; de klieren echter van deze deelen waren in geen deele ziekelijk aangedaan.

Som-

(*) Men vergelijke hiermede het geval, hetwelk DE HAEN van foortgelijke verdikking van het darmvlies opgeeft. *Pars VI. problema. IX.*

Somtijds vindt men de ingewanden zoodanig aan elkander gegroeid, dat het onmogelijk is, dezelve van elkander of van het binnenste bekleedfel van de buikholte af te zonderen; en in alle deze gevallen, zijn meestal de klieren door geen ziekelijk kenmerk verbasterd of aangedaan.

De behandeling van deze ziekte eischt eene vermijding van alle vleeschspijzen, vleeschsoepen en sterke dranken; daarentegen wordt het veelvuldig gebruik van melkspijzen en groenten, en voornamelijk van een of twee aderlatingen in de week, telkens van zes oncen, als zeer noodzakelijk aanbevolen. Met deze behandeling gaat men voort, tot dat het gevoel van stekende pijn ophoudt, en de beflagene tong gezuiverd is. Wanneer er teekenen zijn, dat er eene algemeene wanorde in het ligchaam plaats heeft, dan is het raadzaam, aan den arm ader te laten (*); heeft dit geval echter geene plaats, dan is het verkieslijker, het bloed aan den onderbuik, ten minste met zes of acht bloedzuigers of koppen, af te tappen.

De

(*) Zoo de oorzaak zich door het geheele ligchaam verspreidt, moet het bloed aan den arm, maar zoo dezelve plaatselijk is, aan de plaats zelve afgetapt worden. *CELSUS Lib. II, Cap. 10.*

De ingewanden moeten dagelijks twee of driemaal ontlast worden, hetwelk door het bovengemelde olieachtige middel, of *sulph. magnes*, twee of driemaal daags ingenomen, kan geschieden; ook doen spaansche vliegen, bij herhaling, omtrent alle tien dagen, op den onderbuik zelven gelegd, zeer veel nut.

Deze ziekte is derhalve, zoo wel wegens den langzamen en heimelijken loop, dien zij neemt, en waardoor zij het geheele gestel ondermijnt, als door de menigvuldige toevallen, waaraan zij den lijder, gedurende het zuiverings tijdstip, ter genezing noodzakelijk, blootstelt, (*) zeer gevaarlijk.

Niet minder vermeedert ook, mijns oordeels,
bij

(*) *SENNERT Lib. III. P. III. Cap. 4.* maakt, ten slotte aan zijne waarnemingen over de hevige ontsteking van de ingewanden, de volgende aanmerking, welke hier ook schijnt te voegen.

Dikwerf wordt de stof door de natuur naar eene andere plaats gevoerd, maar echter niet geheel weggenomen, waardoor de ziekte wederkeert, en dikwijls gedurende vele jaren, ja het geheele leven, aanhoudt, nu door herhaalde aanvallen van koorts, dan door derzelver verandering in kolijk pijnen; en wanneer de koorts is opgehouden, door een maandelijksch terugkeerend kolijk, hetwelk, zoo niet door ontsteking, echter door *φλογωσις* ontstaan is.

bij deze genezing de onzekerheid het gevaar, dewijl men meestal bij langdurende ziekten in het aanwenden van dit of dat middel wankelmoedig wordt, naardien het gelukkig gevolg daarvan, door den tragen loop der ziekte, ons niet spoedig in het oog valt (*).

Men is in elken ouderdom aan deze ziekte onderhevig; echter zijn, volgens mijne waarnemingen, vrouwen meer daaraan blootgesteld dan mannen.

De kenteekenen van herstelling zijn: vermindering van de stekende pijn in den onderbuik, en een verminderde pols tot op tachtig slagen in eene minuut; altijd echter blijft er, niettegenstaande deze gunstige verschijnselen, eene terugkeering der ziekte te vreezen.

Welligt verwacht men hier eenige bijzonderheden wegens de ziekten van het net (*Omentum*); doch daar men geene andere ziekten aan hetzelfde ontdekt dan aan het darmvlies, en het eene verleniging van hetzelfde is, zoo geldt van het vetvlies, hetgene reeds van het darmvlies gezegd is. Men moet echter niet over het hoofd zien, dat er somtijds in het vetvlies waterblazen (*hydatices*)

(*) SYDENHAM *de podagra tractat. Ed. Lugd. 1726. pag. 458.*

des) gevonden worden, zonder dezelve in de nabijgelegene deelen van het darmvlies te ontdekken. Ik had gelegenheid, dusdanige waterblaas, van eene aanmerkelijke grootte, waar te nemen. Zij had de gedaante van eenen Cylinder van omtrent vijf duimen lang en twee duimen breed. Zij was opgevuld met een klaar, doorschijnend vocht, waarin wederom kleine doorschijnende blaasjes zwommen. De uitwendige huid der grootste waterblaas was rondachtig en van eene kraakbeenige zelfstandigheid. De binnenste huid was week, glad en van eene geelachtige kleur. Bij het leven reeds, kwam dezelve voor als een hard en langwerpig gezwel even boven den navel.

Het is misfchien noodzakelijk, hier bij te voegen, dat eene opeenhooping van vet, die zich somtijds tusfchen de huid en het net bevindt, niet als eene ziekte kan aangemerkt worden.

TWEEDE HOOFDSTUK.

DE ZIEKTEN DER LEVER.

De ontsteking der Lever (Hepatitis).

De lever is, behalve aan andere ziekten, bijzonder aan twee soorten van ontsteking onderhevig, namelijk aan eene *hevige* en aan eene *langdurende*.

De *hevige* (*acuta*) ontstaat gewoonlijk met koude en huivering, opgezetten pols, en dikwerf ook met eene stekende pijn in de regter zijde, welke pijn zich ook onder de ribben doet gevoelen, en zich van daar naar den rug en naar de schouderbladen verspreidt. Deze pijn houdt aan zonder juist van walging vergezeld te gaan. De ademhaling is meestal afgebroken snel, met dorst en eene drooge tong verbonden. Naar mate de bekleedselen van de oppervlakte der lever of de galvaten al of niet ontstoken zijn, voegt zich hierbij ook al of niet de geelzucht (*icterus*), waarom dezelve ook niet als een onmiddelijk gevolg dezer ziekte moet beschouwd worden.

De

De lever is in koude luchtstreken minder tot verettering en verzwering geneigd, dan in warme; mijne waarnemingen echter overtuigen mij, dat een Etterzak in dezelve, ten minste in *Engeland*, geenszins onder de zeldzaamste gevallen in de praktijk moet gerangschikt worden.

De bekleedfelen der lever schijnen meer door de hevige, en de zelfstandigheid der lever meer door de langdurende ontsteking aangetast te worden. Met opzet heb ik de hoest niet onder de eerste kenteekenen der ontsteking van de lever geteld, naardien de ondervinding leert, dat dezelve dikwerf eerst veertien dagen na de eerste gewaarwording van pijn bespeurd wordt; doch men kan het als zeker aannemen, dat dezelve, na verloop van dezen tijd, een gewoon en bijna onfeilbaar kenmerk dezer ziekte is.

Deze hoest is dan eens vochtig, dan eens droog. Wanneer de oorsprong in eene algemeene ontsteking bestaat, welke eene vermeerderde afzondering van slijm in de vaten van de long te weeg brengt, dan is dezelve nat en met het lozen van fluimen verbonden; is derzelver oorzaak echter meer eene bijzondere ontsteking van den bovensten rok van het bolvormige gedeelte van de lever, welke zich meest aan het midden-

rif (*Diaphragma*) mededeelt, dan is de hoest droog. Is dezelve met een veelvuldig lozen van fluimen verbonden, dan is het altijd beter voor den lijder, dewijl daardoor de neiging tot ontsteking in het algemeen verminderd, en de scheiding en oplossing der ziekte hierdoor vervroegd worden (*). Eene drooge hoest laat ons zelden eenig goeds verwachten.

Het is zeer moeilijk deze ziekte van de eigenlijke borstontsteking te onderscheiden, schoon het nauwkeurig waarnemen der volgende omstandigheden deze moeilijkheid grootendeels uit den weg zal ruimen.

1) Het langzaam en diep ademhalen doet geene hoest, maar wel vermeerdering van pijn ontstaan.

2) Dat de pijn, bij de minste uitwendige drukking op de deelen, onder de ribben gelegen, altijd heviger wordt, hetwelk bij borstontsteking geene plaats heeft.

3) Het hoesten wordt eerst verscheidene dagen na het begin der pijn waargenomen, en niet vroeger of te gelijk met de pijn, gelijk men bij de borstontsteking (*pleuritis*) opmerkt.

De ontsteking van de lever onderscheidt zich van de kramp in de galbuizen, daardoor, dat

(*) Dit bedoelt ook zeker DR. CULLEN in zijne *First Lines etc. Section 420.*

dat er met de eerste geene walging noch overtollig zweet gepaard gaat; dat de pijn aanhoudend is; de pols in eene minuut tot honderd slagen klimt, en eindelijk, dat de lijder altijd liever in eene regte rigting en stil blijft liggen, terwijl bij de kramp der galbuizen, door optrekking der knieën naar het ligchaam, de lijder de grootste verligting wordt toegebracht.

G E N E E S W I J Z E.

Deze ziekte wordt het best genezen door eene strenge inachtneming van eenen ontstekingswerenden leefregel, door aderlaten, koppen, oplosfende zouten en eindelijk door spaansche vliegpleisters.

Men kan bij volwasfenen omtrent zestien oncen bloed aftappen, liefst aan den arm. Als oplosfend middel, schrijve men voor:

Rec. *Fol. Sennæ mund.* ℥ij
Sulph. magnes ℥j.
Inf. l. a. ad ℥ *Vij ad* ℥ *Vij.*
Col. adde.
Tinct. Rhei ℥ij.
Syr. moror ℥j.

M. S. om het uur een kopje warm.

Somtijds is het bloed bij de eerste aderlating in het geheel niet vettig noch vliezig (*). Zoo lang echter de pols in even

(*) Het schijnt, als of SYDENHAM dit ook bij de borst

evenredigheid hard en vol blijft, (*) en de ziekte de bovengemelde kenmerken behoudt, is het raadzaam, acht uren na de eerste aderlating, eene tweede en gelijke hoeveelheid bloeds af te tappen, hetwelk dan gemeenlijk met eene vetachtige huid bedekt is.

Intusfchen zal ook het voorgeschrevene middel ter ontlasting deszelfs werking gedaan hebben, waarna een ligt prikkelend middel, om de ingewanden op te wekken, is aan te bevelen, als:

Rec. *Aq. menthæ* ℥vj.

Sulph. magnes ℥ij.

Pulv. gummos ℥j.

Spir. melisf. Comp. ℥ij.

Syr. althaea ℥j.

M. S. om het uur een lepel. (†)

door

ontstekingen heeft waargenomen, daar hij zegt: „het „bloed, (ten minste datgene, hetwelk door de eerste aderlating wordt afgetapt), koud geworden zijnde, is dik, gelijk gesmolten vet.

(*) Latere waarnemingen bij hevige ontstekingen hebben mij overtuigd, dat het waarnemen van den pols op zich zelf zeer weinig nut aanbrengt, voor al bij lijdens van deze soort, want ik heb bespeurd, dat de pols zacht, en, in alle opzigten, natuurlijk sloeg, niettegenstaande de hevigste ontsteking, alwaar ik, door aderlating, een vetachtig bloed bekwam, en alleen door het aderlaten hulp konde en heb bekomen.

(†) Ik heb dit Recept hier bij gevoegd, als hebbende mij altijd in dit geval den besten dienst gedaan.

VERT.

Door dit zacht opwekkend en oplosfend middel, wordt eene groote hoeveelheid slagaderlijk bloed uit de ingewanden weggenomen, en men verhoedt dus, dat er niet te veel bloeds door de poortader in het ontstokene deel dringt, en hetzelfde te zeer uitzet.

Stoelgang schijnt, zoo als de ondervinding leert, altijd het voornaamste hulpmiddel in deze ziekte te wezen. Na de tweede aderlating, kan men bijna acht uren wachten, vóór men tot de derde besluit. Vermindert de pijn echter niet, en wordt in dezen tijd de pols niet gematigder, dan kan men altijd weder eenige oncen aan den arm aftappen, en te gelijk eene spaansche vlieg langs de geheele regter zijde plaatsen.

Over de dikke en vetachtige huid, die zich gewoonlijk in dit tijdperk op het bloed vertoont, moeten wij eenige aanmerkingen laten volgen.

Het is er verre af, dat ik het al of niet aanwezig zijn der dikke bloedhuid alleen ter bepaling der bloedlating zoude willen bestemmen, daar dikwerf de geringste omstandigheid bij het vlieten, de verschijning dezer huid, zelfs bij zichtbare ontstekingen, te eenenmale verhindert; maar ik houd het voor eene onwrikbare waarheid, dat, zoo dezelve eenmaal aanwezig is,

zij ons van wezenlijk gewigt is, om proefondervindelijk te bepalen, in hoe verre men met de algemeene bloedontlastingen kan en moet voortvaren. Wanneer, bij voorbeeld, deze huid, zes uren na het aderlaten, vast, digt en donker is, en met eene bolachtige oppervlakte aan de wanden ingezonken schijnt te zijn; wanneer de pols daarbij even vol blijft, en de lijder geene verzachting van pijn ondervindt, dan kan men verzekerd zijn, dat algemeene bloedontlastingen tot heil der zieken te gebruiken zijn. Zoo echter, in tegendeel, na een gelijk tijdsverloop, deze huid glad, half doorschijnend en groenachtig geel blijft, met vezelachtige strepen doorweven, dan is het niet geraten, eene algemeene bloedontlasting te herhalen, maar men moet zich dan enkel en alleen tot plaatselijke bloedontlasting, buikzuiverende middelen en spaansche vliegen bepalen.

Men houde echter deze groen-gele kleur niet voor galachtige stoffe, want als de ontsteking van de lever de geelzucht veroorzaakt, dan wordt de huid op deze wijze niet geel geverwd. Deze groene huid schijnt meer uit eene bijzondere gesteldheid der slagaderen voort te komen. Mischien, dat de eene ader mindere prikkelbaarheid bezit, dan

dan de andere, en er dus eene langzame stremming (*) des bloeds ontstaat, waardoor die donkere huid gevormd wordt. (†) Dit is de handelwijs, die men te volgen heeft, tot de pijn en koorts verminderen, dewijl van dezelfde het wel slagen der genezing, en de juiste keus der geneesmiddelen afhangt.

De geneesheeren zijn altijd oneens geweest over de werking der algemeene aderlating bij ontstekingen door eene groote opening (§), te meer, daar de grootste meerderheid van heilkundige schrijvers dit punt onaangeroerd laat berusten, en de zaak hierdoor onbeslist blijft. Ik houd de groote opening voor zeer raadzaam en noodzakelijk, en zal dit door het volgende trachten te bewijzen.

Het is ontegenzeggelijk, dat men door eene kleine opening even veel bloed kan aftappen als door eene groote. De tijd echter van het
bloed

(*) Zie FORDYCE *Disfertat. IV. p. 22.*

(†) Zoude door deze traagheid de menging van het bloed niet ongeëvenredigd in hare besta ddeelen worden, zoo dat het *Carbonicum*, gelijk in alle stelsels, die traag hunne vochten bereiden, gewoonlijk is op te merken; b. v. bij de milt, lever en nieren. Zie ONTYD de morte etc.

VERT.

(§) ARETAEUS.

bloed vlieten duurt langer, en daar eene plaatselijke ontsteking eene spoedige afleiding vordert, zoo kan dezelve den invloed der bloedlating zoo spoedig niet gevoelen. Voeg hier bij, dat door het langzaam vlieten de krachten zeer afnemen, welke men bij eene ziekte van dezen aard altijd moet trachten te behouden, naardien er doorgaans herhaalde ontlastingen moeten volgen. Ik zal, om het gewigt der zaak, mijne gevoelens over de verbeterde aderlating duidelijk trachten mede te deelen.

Tot heden vergenoegde men zich, te bepalen, of eene aderlating door middel eener kleinere of grootere opening moest geschieden; eene handelwijze, welke in alle opzigten onbepaald genoeg is.

De nadere bepaling, welke ik geven zal, heeft alleen betrekking op de lengte des tijds bij eene aderlating, en niet op de grootte of kleinte der opening, welke nooit naauwkeurig kan bepaald worden. Ik heb dan, na veelvuldige proeven, die ik allen, ter bereiking van dit doel, door bekwame Heelmeesters in het werk liet stellen, ondervonden, dat als de opening zoo groot is, dat zij acht oncen bloed in drie minuten laat door vlieten, de lijder eener hevige ontsteking meestal alle van dit middel te hopene redding ontvangt. Vloeit het bloed langzamer,
dan

dan bespeurt hij minder verzachting, en onder zekere omstandigheden in het geheel geene, of somtijds kwade gevolgen.

De ontsteking der longen, waarbij de lijder nog krachten genoeg bezit, om zonder andere dan gewone en vrijwillige inspanning, adem te halen, zullen wij hier tot een voorbeeld nemen. Wanneer men zulk eenen lijder acht oncen bloed door eene kleine opening aftapt, dan zal, door het langdurende der vloeijing, de verandering zoo langzaam zijn, dat men in het geheel geen invloed der aderlating op de ziekte zal kunnen bespeuren; daarentegen zullen de krachten zoodanig afnemen, dat de dood ligtelijk het gevolg konde zijn; maar indien men integendeel door eene grootere opening acht oncen bloed aftapt, dan zal de zieke in vele opzigten verligting vinden. De ademhaling wordt den zieke gemakkelijker, vermits de omloop des bloeds in de longen door zulk eene spoedige afleiding veel vrijer wordt.

Daar nu de wijze van aderlaten zoo gewichtig is, dat van dezelve leven en dood schijnen af te hangen, zoo is het altijd raadzaam, dat ieder geneesheer van deze gepaste behandeling zijne lijdens overtuige, en dan de ader-

la-

lating, volgens ons voorschrift, door een ervaren en kundig Heelmeester doe verrigten.

Somtijds echter, ondervindt men, dat de aderen niet alleen klein zijn, maar ook, dat dezelve zeer diep liggen en met vet bedekt zijn, waardoor de vlieting des bloeds, hoe groot de opening ook zij, door enkele vetklompjes verhinderd wordt. Hier is het raadzamer, dat de Heelmeester den mond van de opening verwijde, of wel eene nieuwe make, dan de vereischte hoeveelheid bloed langzaam af te tappen. (*)

Men geeft gewoonlijk in het eerste tijdperk van de ontsteking der lever de *Calomel*. In groote giften, als middel ter afdrijving, verdient dit goedkeuring; doch als middel om de
in-

(*) Men moet aanmerken, dat het bloed, zoo het uit de geopende ader niet met een' regten straal van den lijder afspringt, maar langs het vel naar beneden vliet, even als of het naar beneden wordt getrokken, dikwerf de gemelde witachtige kleur niet krijgt, welker oorzaak ik beken niet te weten. De zieke bespeurt door deze aderlating vervolgens ook geene verligting, gelijk hij ondervindt, wanneer het op de eerst beschrevene wijze geschiedt. SYDENHAM *Sect. Sexta Cap. III.* Men opene de ader zoodanig, dat het uitvloeiende bloed de huid niet rake, maar regt en vrij daaruit springe. SIMSON *de re medica p. 112.*

ingewanden vrij en open te houden, moet het voor het bovengemeld onzijdig zout onderdoen; en als verzachtend kwikmiddel, is het gebruik van hetzelfde in dit tijdperk geheel-lijk te verwerpen. Om deze zelfde redenen, kan ik het vroegtijdig gebruik van kwikzalven niet billijken, dewijl zij altijd als prikkelend middel op het bloedvatgestel werken, hetwelk buitendien reeds te veel geprikkeld wordt. Zoo dra men echter vermindering van pijn en koorts bespeurt, dan is het tijd, om tot de kwikmiddelen over te gaan. Het is mij echter nog niet genoegzaam bewezen, of de kwik, het zij in- of uitwendig gebruikt, na eene gewone ontsteking van de bekleed-felen der lever, veel voordeel doet; maar, dewijl het onmogelijk is, te weten, of de ontsteking zich alleen tot het uitwendige der lever bepaalt, dan of dezelve zich niet tot het inwendig gedeelte uitstrekt, en zoo door zwelling deze deelen welligt later in derzelve werking verstoort, zoo komt het mij als gepast voor, alle nachten een half drachma kwikzalf in de zijde te laten inwrijven, onder deze bepaling echter, dat zoo daardoor pijn of koorts mogt ontstaan, men van het verder gebruik van dit middel afzie, dewijl er als dan van hetzelfde
geen

geen nut te wachten is. Bij aldien de pijn en koortsachtige gesteldheid, bij het gebruik van dit middel, meer en meer afnemen, dan kan men deze inwrijving gedurende acht of tien nachten herhalen. Is de geelzucht hiermede gepaard, dan kan men zoo lang de inwrijving doen, tot dat de zieke de werking der kwik op de speekselklieren ontwaart, wanneer men het gebruik vermindert, en om den anderen nacht, of tweemaal in de week slechts, de kwikzalf inwrijft.

Wanneer men met den lijder deze uitwendige geneeswijze door kwik onderneemt, is het raadzaam, eenige veranderingen in de inwendige middelen te maken, en omtrent twee oncen van een bitter afkookfel van *Quassia* of *gentiaan*, drie of viermaal daags, te geven. Hier onder kan men zoo veel onzijdig zout mengen, als noodig is, om ontlasting te veroorzaken. De leefregel moet ook allengs in eenen versterkenden veranderd worden, b. v. door het gebruik van vleeschnat, tot dat de zieke geheel hersteld is.

Dit is de loop der ziekte en de geneeswijze, welke de geneesheer volgen moet, wanneer de lijder een sterk en gezond gestel heeft. Soms echter treft deze ziekte ook menschen,

fchen , die door eene ongeregelde en buitensporige levenswijze , of door langdurigheid der ziekte , in krachten uitgeput zijn ; bij dezen is het moeilijk , de opgegevene geneeswijze , hoe noodzakelijk ook ter herstelling , aan te wenden.

Wanneer de ziekte , zonder eenige ziekelijke voortekenen , plotselijk den lijder overvalt , en zoo deze van een gezond en sterk gestel is , de huid op het bloed donker en zamengedrongen is , dan kan men altijd hoop geven . Komt daarentegen de ziekte langzaam ; teert de lijder daarbij uit , en is de bloeds-huid halfdoorschijnend , geleiachtig en van gezegde groene kleur , dan kan men zich geen gunstig gevolg voorspellen : want in het eerste geval , verdraagt de zieke de voorgenoemde middelen , en in het tweede niet ; daarom moet men de middelen naar des lijders krachten berekenen , want hoe krachteloozer immers het ligchaam wordt , des te langzamer moet de genezing voortgaan .

De gunstigste teekenen der genezing zijn : vermindering van pijn en koorts , en toeneming van krachten , welke bij het gebruik der middelen niet wezenlijk ondermijnd werden . De nadeeligste zijn : een toenemend verval van krachten des lijders , waarbij de pijn en koorts even
he-

hevig blijven voortwoeden, of vermindering van pijn met eenen meer en meer versnellenden polslag, vergezeld met gedurige huivering. Hier bij kan men zweet in het aangezicht met eenen meer en meer versnellenden pols voegen. Deze laatste teekenen verraden eene verettering, welke men, zoo veelmogelijk is, moet trachten voor te komen, want, ofschoon dit den schijn van genezing heeft, zoo blijft dezelve echter altijd gering en onzeker.

In gevalle echter van verettering, blijft er altijd nog hoop over, dewijl zulke etterzakken zich somtijds zoodanig plaatfen, dat zij derzelve uitlozing naar buiten bekomen, hetwelk men door eene verharding of een gezwel, tusfchen en onder de ribben van de regter zijde, ontdekt. Somtijds strekt dit gezwel zich naar de borstholte uit, en dan veroorzaakt het, als een gevolg der ontsteking, bijverzweringen tusfchen de lever en het middenrif, en tusfchen dit en de longen, waardoor de lijder in het graf gesleept wordt; of de stof dringt door tallooze kleine openingen (*) tot

(*) Ik heb eene leververzwering gezien, welke weken achter elkander op gemelde wijze derzelve uit-

tot in de longpijpen door, en wordt als flui-
men uitgeworpen. Deze afleiding kan dikwijls
voor den zieke den schijn van genezing heb-
ben; doch meestal volgt er eene gedurige
hoest, gepaard met eene uitterende koorts,
welke den lijder ten laatste evenwel in het
graf sleept. Soms tijds loost zich de stof uit
den etterzak door de galbuizen, en stort zich
van daar in de maag en in den twaalfvingeri-
gen darm uit, doch zelden komt dezelve in
de buikholte.

Daar

uitlozing had. Bij de opening van het lijk, bevond
men, dat de verzwering ten minste twee *Quarten* (*)
stof in zich moet bevat hebben, die bij eene gerin-
ge drukking op de lever, door ontelbare openingen,
door het middenrif in de longen overgebracht werd.
In de verzwering zelve, vond ik ten minste vijfhon-
derd waterblazen, in den vorm van eenen gewelfden
doorzigger, twee en een half duim in de doorsnede.
Het derde gedeelte was met een helder geel vocht
opgevuld, dat geheel van dat, waarin de blaasjes dre-
ven, onderscheiden was. Deze lijder kon dus, door
de lozing naar buiten, niet hersteld worden, want
zoo er al kleine waterblaasjes konden uitgedreven wor-
den, zoo zou dit echter bij de grootere zonder verftik-
king niet mogelijk geweest zijn. Vergelijk hiermede:
MORGAGNE *de Sedibus etc. Epist. XXXVI. Art. 4. en 5.*

(*) 4 *Quart* maken een *Stubichen*, hetwelk met een *floop*
schijnt overeen te komen.

DE VERT.

C

Daar het voor het overige buiten onze magt is, om dit of dat middel eene bepaalde rigting te geven, zoo moet het voornaamste doel van den geneesheer zijn, de krachten der zieken door kina, enz. en door eenen versterkenden leefregel te onderschragen. Hij verzuime ook nimmer, de zijde, zoo wel tusfchen de ribben als onder dezelve, te onderzoeken. Bemerkt hij een klein gezwel, dat vocht in zich bevat, dan laat hij eene kleine opening maken, waarover wij, dewijl dit tot de heekunde behoort, hier niets meer behoeven te zeggen.

De langdurende ontsteking van de lever.

(Hepatitis Chronica.)

Deze ziekte begint met eene hevige, vermoeijende pijn in de regter zijde, en met een gevoel van zwaarte en matheid in den regter arm. De zieke gevoelt ook dikwerf pijn in het bovenste gedeelte der fchouders. De tong is doorgaans wirchtig; de zieke heeft geenen eetlust; het gezigt is bleek en opgezet; de pols klimt omtrent tot negentig flagen, die echter zeer onregelmatig en tusfchenpoozend zijn. Dit laatste laat zich daardoor verklaren, dat

dat het bloed, hetwelk in de slagaderen der lever geenen doortogt kan vinden, door de verhardingen, die daarin plaats hebben, (*) weder naar het hart wordt terug gedrongen, waardoor dus de regelmatige werking van dit ingewand verhinderd wordt.

Men bespeurt daarbij meestal ook eene opborreling in den hartkuil, welke ik meen daaruit te kunnen verklaren, dat het bloed in de poortader geenen vrijen doortogt heeft, waardoor het in de aderen opgehoopt wordt, en deze opborreling veroorzaakt. Bij gebrek dus van den vrijen omloop des bloeds, ontstaan verhardingen der aderen, aambeijen, welke zich in de maag, in de ingewanden of in den neus vastzetten; aan den neus en het voorhoofd breken ook dikwijls bloedigen uit. Wanneer men deze teekenen bemerkt, moet men den toestand der lever onderzoeken. Het ligchaam teert in deze ziekte uit, en als dezelve verder toeneemt, ontstaat daarbij het water in den buik, en de lijder is onherstelbaar verloren.

Men zoude deze ziekte ligtelijk met eene andere van den onderbuiks-ingewanden kunnen verwarren, offchoon er bij eene langdurende
ziek-

(*) Zie MORGAGNE *de Sedibus*, *Epist.* XXXVI. *Art.* 24:

ziekte der lever altijd eenige bijzondere veranderingen plaats hebben, die echter, voor zoo verre ik in staat ben geweest dezelve na te gaan, doorgaans geene bijzondere kenteeke-
nen hebben, waardoor zij van elkander onderscheiden kunnen worden. Dit geval is allernoodlottigst, daar de toestand der lever na den dood zich juist in eene tegenovergestelde omstandigheid bevindt. Soms b. v. bevindt men dezelve grooter en harder dan in haren natuurlijken staat, soms kleiner en harder, en soms ook grooter en veel zachter. Tegen deze veelvuldige afwijkingen, kunnen natuurlijk geenszins dezelfde middelen aangewend worden (*).

G E-

(*) Ik heb lijdens gehad, die eene veel grootere lever hadden dan natuurlijk was, en zoo week, dat de vingers daarover zeer zacht heêngleden; het innerlijk zamenstel daarentegen was geheel ontaard, zoo dat het een zak vol geronnen bloed geleck. Ik geloof echter niet, dat de middelen, welke bij eene verharde lever gebezigd worden, hier, dewijl zij reeds te zacht is, met nut gebruikt kunnen worden. Het spijt mij zeer, dat ik, zoo lang de lijder leefde, geen teeken kon bespeuren, hetwelk deze bijzondere omstandigheid deed kennen, anders dan dat de personen, die aan deze kwaal leden, er altijd zeer bloeiend uitzagen. Hoe zeer ik aan dit verschijnsel geene bijzondere waarde hecht, zoo moet ik toch aanmerken, dat

G E N E E S W I J Z E.

De middelen, welke hier aan te bevelen zijn, moeten vooral gebezigd worden eer de zelfstandigheid der lever ontaard is; ook moet ik hier weder terug komen op de heilzame uitwerkfelen, die de ontlasting of het buikzuiveren te weeg brengt. Aan deze omstandigheid, is ook het nut toe te schrijven, dat men het *Cheltenham-water* toekent, hetwelk echter niet zoo zeer aanbevolen kan worden. De kracht der oplosfende en zuiverende middelen moet naar de kracht der zieken berekend worden. — De volgende geneeswijze is, mijns oordeels, de beste: men laat elken morgen, of om den anderen morgen, den lijder omtrent drie oncen *Sulph. magnes* gebruiken in eene genoegzame hoeveelheid gekookt water, of in eene halve kan

dat ik twee lijders onderzocht heb, welke eene grootere lever dan natuurlijk hadden, en doorgaans van eene witachtigere kleur, zoo wel uitwendig als door de geheele zelfstandigheid. Hier was ook, gedurende de ziekte, het gezigt en de geheele huid van eene bleeke kleur. Zoude welligt de huid ons meerdere zekerheid geven wegens de omftandigheden bij langdurende ziekte der lever? Men vergelijke hiermede; *MORGAGNE de Sedibus, Ep. XXXVI. Art. 27.*

kan *Seidlitzzer water* opgelost. Gedurende den dag, laat men het volgende nemen:

Rec. *Aq. menth. virid. unc. Vj.*

Ext. tarax. unc. ij.

M. S. om het uur een lepel. (*)

Hierbij laat men ook alle nachten een Scrupel *unq. hydrarg. fort.* in de zijde inwrijven, en vaart hiermede voort, tot dat de mond daardoor aangedaan wordt. Ik bepaal bijzonder de zijde als de plaats ter inwrijving, ofschoon het kwik, overal, waar men hetzelfde inwrijft, het watervaatgestel aandoet, echter nergens betere werking zal doen dan hier, al ware het alleen door de oplosfende wrijving. De kwijling moet men zoo lang onderhouden, tot de verschijnselen der ziekte verminderen, wanneer men de hoeveelheid kwik, waardoor men de kwijling veroorzaakt had, insgelijks vermindert. Ook is vooral de *taraxacum* (†) in dit geval aan te prijzen. Deze wortel heeft mij de beste en ontegen-

zeg-

(*) Ik heb de vrijheid genomen, om de recepten, welke voor eens te nemen waren geschreven, naar evenredigheid te veranderen.

VERT.

(†) BOERHAVE schreef ook bij galsteen en de *taraxacum* voor.

zeggelijkste bewijzen van derzelve nut in deze ziekte gegeven, zoo wel in verhardingen der lever als in veelvuldige ziekten der maag. In deze gevallen geef ik een aftreksel van deze plant, (*) om daaglijks in bepaalde hoeveelheid te gebruiken. De hoeveelheid dezer middelen bepaalt men naar den ouderdom en de ligchaamssterkte des lijders. In het algemeen kan enkel de wijze van behandeling hier opgegeven worden; de toepassing derzelve op bijzondere gevallen blijft elk' geneesheer overgelaten.

De leefregel zij matig voedend, doch niet opwekkend, met verbod van alle sterke dranken. Melk is in dergelijke ziekten zelden nuttig; wanneer dezelve echter geene hoofdpijn noch verheffing van koorts veroorzaakt, is dezelve altijd het beste middel ter voeding. Moespijzen en alle soorten van ooft kunnen hier met veel nut aanprezen worden.

Den afloop dezer ziekte vooraf te bepalen, is altijd raadfelachtig, want somtijds is het onmogelijk, den wezenlijken toestand der lever te

(*) Om dit aftreksel te bereiden, neemt men een pint kokend water, waarin men tien versche planten, met wortel en bladen, doet, en giet het vocht, koud geworden zijnde, daar af.

te bepalen; somtijds zijn de krachtigste middelen, vooronderfeld dat men met den aard der ziekte volkomen bekend is, onvermogen, om de ziekte tegen te gaan.

De zekerste teekenen van herstel zijn: vermindering der gele kleur, het niet afnemen der krachten bij het gebruik der geneesmiddelen; herkregen eetlust, waarbij ik, als een zeker teeken van herstel, in het algemeen de meerdere vulling van de spieren des lijdens beschouw.

De ongunstige teekenen zijn: wanneer de kleur der huid dezelfde blijft of bleeker wordt; het verval van krachten; zwelling en opzetting van den onderbuik, terwijl de bovenste lichaams deelen uitteren.

Ik heb boven aangestipt, dat men altijd zoo de behandeling moet inrigten, als of er eene geheele ontaarding der lever bestond. In het algemeen moet ik hier nog bijvoegen, dat het bepalen van de uitgebreidheid der kwaal in eenig ingewand van den onderbuik als het moeilijkste moet beschouwd worden, dat den geneesheer voorkomt; enkel eene langdurige en naauwkeurige praktijk kan hierin eenigen grond van zekerheid geven.

Wanneer men kwik aanwendt in gevallen, waarin het ingewand nog niet geheel ontaard is,

is, kunnen hier uit zware toevallen ontstaan; doch deze onheilen kunnen niet vergeleken worden met de voordeelen en weldadige uitwerkingen, welke dit middel in het begin der gemelde ziekte te weeg brengt. Wanneer men in tegendeel kwik eerst aanwendt, als de zelfstandigheid van het ingewand ontaard is, zoo ontstaat daaruit eene nieuwe wanorde in het gestel, zonder daardoor de reeds bestaande eeniger mate te verminderen, zoo dat wij daardoor de ontbinding van den zieke meer bespoedigen dan verhinderen. Waterblazen in de lever zijn insgelijks niet zeldzaam. Zij veroorzaken dikwijls verzweringsen, zoo als in het hiërvoren aangevoerde geval. Ik ken echter geen kenteeken, waardoor eene, op deze wijze ontstane verzwering, van die, welke derzelve oorsprong in ontsteking vindt, onderscheiden kan worden.

 DERDE HOOFDSTUK.

DE ZIEKTEN DER GALBLAAS.

Ontsteking der Galblaas (Cystitis.)

De ziekten der galblaas kan men verdeelen in zulke, die als een noodwendig gevolg der ziekelijke gesteldheid van andere nabij gelegen inwendige deelen ontstaan, en in zulke, waaraan zij in zich zelve is blootgesteld. Tot de eerste soort behoort voornamelijk de uitbreiding van eene ontsteking der lever tot de galblaas en galleiders, waardoor gewoonlijk de huid der vaten zoo verdikt en de vaten inwendig zoo vernauwd worden, dat hierdoor ten laatste de overstorting van de gal in den twaalfvingerigen darm te eenenmaal verhinderd wordt. Dit legt dikwijls den grond tot eene hardnekkige en onherstelbare geelzucht: want al geneze men, op de bovengemelde wijze, de ontsteking, de zwelling blijft altijd over; en meest altijd kan men die, zoo de geelzucht hevig of langdurig is, aan deze voorafgaande ziekte toeschrijven, te meer, wanneer de lijder

der geene of zeer geringe pijn in den omtrek der maag ontwaart, want de hooge graad der geelzucht bewijst alsdan, dat de lever eigenlijk niet in derzelve natuurlijke werking gestoord is; dat de lijder geene pijn daarbij gevoelt, is een goed teeken, want dit geeft te kennen, dat de galvaten ten minste door geene steenen verstopt zijn.

Ook strekt de ontsteking der onderste maagfluiting, bijzonder in de onderste en omliggende deelen, zich zoo verre uit, en wel met hetzelfde gevolg. De verharding van deze sluitspier en van de lever verhindert reeds door enkele drukking de vrije verbreiding en werking der gal, zonder in de galvaten zelven eenige ontaarding te weeg te brengen. Dit is ook op de verharding der alvleesch klier (*pancreas*) toe te passen. De geelzucht, die uit genoemde oorzaken ontstaat, is niet moeilijk te onderscheiden van die, welke uit kramp of steenen in het galgestel ontstaat, want in het eerste geval gaan er altijd duidelijke teekenen van ontsteking vooraf; de pijnen ondergaan slechts geringe verandering, en doen zich niet plotseling gevoelen. De pols is eenigzins opgezet, en doet altijd meer dan honderd slagen in eene minuut. Voor de verschij-

schijning der geelzucht zelve, wordt gewoonlijk een merkbaar verval van krachten bespeurd.

Van deze soort van geelzucht laat zich zelden iets goeds voorspellen (*). Het beste middel ter herstelling is het gebruik van kwikmiddelen, en het houden van eenen ligtvoedenden leefregel; daarbij kan de zieke tweemaal daags eenigen bitteren drank gebruiken, met zoo veel afgetrokkene fennabladen, of *sulph. magnes*, als noodig is, om twee ontlastingen daags te bevorderen; wanneer echter de *diarrhoea* somtijds hiermede gepaard is, hetwelk meermalen gebeurt, dan moet men het aftreksel van *fenna* of *sulph. magnes* achterlaten, maar bij den bitteren drank vijf of zes druppelen *tingturæ opii* voegen.

De geelzucht, die uit kramp of galsteenen ontstaat, kan men gemakkelijk daardoor onderscheiden, dat de pijn onder de maag zeer spoedig komt, en met walging, met eene blaauwachtige kleur in het aangezicht en met oprispingen vergezeld is. Somtijds komt er
eene

(*) Zwakte in het hoofd en ijlhoofdigheid, zag men reeds sedert den tijd van HIPPOCRATES af, voor zeer slechte verschijnselen in de geelzucht aan. Vergelijk MORGAGNI *de Sedibus et Caus. Morb. Ep. XXXVII. Art. 6.*

eene ligte koorts bij, somtijds ook niet. Deze koorts echter ontwaart men eerst na den aanval van pijn, en niet voor dezelve, zoo als bij ontstekingen doorgaans plaats heeft. Dikwijls gaat hiermede een hevig zweet gepaard, hetwelk echter, vermits het niet altijd aanwezig is, niet van de koorts schijnt afhankelijk te zijn, want meermalen heb ik dusdanig zweet ontdekt, zonder de geringste verschijnselen van koorts te bespeuren. De pols doet zelden meer dan honderd slagen in eene minuut; veeltijds is dezelve niet sneller dan in eenen gezonden staat, somtijds zelfs zwakker en trager.

De pijn werkt hevig op de bovenste sluitspier der maag (*cardia*), van hier strekt zij zich over den geheelen onderbuik, en somtijds ook langs de regter zijde en ruggegraat uit; waarmede gewoonlijk een hevige angst en eene eigenaardige krampachtige steking in onderscheidene lichaamsdeelen verbonden is (*).

Niettegenstaande de lijder gedurende de beweging des galsteens nooit geheel vrij is van pijn, zoo vermeerdert en vermindert dezelve beur-

(*) MORGAGNE heeft opgemerkt, dat lijders aan de blaassteenen niet ligt voor galsteenen vatbaar zijn. Zie van het gemelde werk *Ep. XXXVII. Art. 43.*

teurtelings, en deze verschillende aanvallen komen dikwijls meermalen in een uur. De grootste verligting, die men den lijderen bij deze pijn kan aanbrengen, is, dat men het ligchaam naar de knien doet buigen.

Het water (*urina*) is gewoonlijk donker bruin, welke kleur het van de gemengde galdeelen ontleent; de ontlastingen daarentegen zijn, vermits de werking der gal gestoord is, van eene leemachtige graauwe kleur. De geheele gesteldheid der ingewanden is in het algemeen zeer onbepaald, (*) want nu eens zijn dezelve open en dan weder verstopt. De pijn zelve laat zich voor het overige, ook eer men de geelzucht zelve bespeurt, niet moeilijk van die der ontsteking onderscheiden, naardien dezelve bij eene uiterlijke drukking eenigermate vermindert, met zweet vergezeld is, en men niet meer dan honderd polsslagen in eene minuut telt.

Ter genezing dezer ziekte zijn voornamelijk verwarmingen van het onderlijf, warme baden, opium en *Clysmata* aan te prijzen; de hoeveelheid wordt naar het verminderen der pijn geregeld;

tot

(*) HEBERDEN *Commentar.* p. 212. MORGAGNE *l. 6. Art. 36.*

tot dien tijd toe, laat men den lijder alle uur een grijn *opium* of vijf en twintig druppelen *tinct. opii* gebruiken. Ik voeg hierbij nog een voorschrift van oplosfende pillen, die, hoezeer andere middelen faalden, nimmer werkeloos waren.

Rec. *Ext. gentian.*

Sodæ Subcarbon. exsiccat. aa scr. duas.

Opii depur. gr. XV.

M. *f. pill. No. XX.*

S. alle drie uren een te nemen.

Als *Clysmata* is, volgens mijn oordeel, het volgende eenvoudig voorschrift het beste:

Rec. *Decoct. amyli unc. quatuor.*

Tinct. opii gutt. quadraginta.

M. f. clysmata.

S. Alle zes of acht uren te herhalen.

De werking van braakmiddelen bij deze soort van ziekte is altijd onzeker; somtijds heeft een braakmiddel eene goede uitwerking, somtijds werkt het niet; somtijds is het zelfs schadelijk: hierom is het in het algemeen niet aan te bevelen.

Zoodra de pijn eenigermate gelenigd is, laat men, na het gebruik van warme baden, opium, enz. een pilletje van vijf grijn *merc. dulc.*

dulc. nemen, en vier of vijf uren daarnn eene oplossing van een onzijdig zout in pepermunt water, en dit herhaalt men alle twee of drie dagen, tot de zieke hersteld is. Wanneer de ontlasting duidelijke kenmerken draagt, dat de verstopping in de galvaten verdwenen is, schrijve men eenen bitteren versterkenden drank voor, bij voorbeeld:

Rec. *Rad. Gentian.*
Cort. Cascar.
Lign: quasfi: ad unc. dimid.
Coq. l. a, ad unc. decem.
Colaturæ fervidæ infunde.
Rad. Cal. aromat. unc. duas.
adde
Tinct absinth. gutt. decem.
Syr. althaeae unc unam.

M. S. om het uur een lepel.

Ook kan men hier zeer geschikt den aether, welke in het oplossen der galsteenen veel kracht schijnt te bezitten, aanbevelen. Men kan denzelven bij inwendige middelen, die op de maag werken, of ook in *Clysmata*, toedienen; dan ik zoude niet durven beweren, dat dezelve de opium in werking overtreft.

De hier voorgestelde handelwijs schijnt mij toe de beste te wezen, om de geelzucht, het zij dezelve uit kramp of steenen in de galvaten

ten

ren ontstaat, te genezen. In het eerste geval, van kramp namelijk, zal de ziekte weldra ophouden; in het laatste gebeurt het niet zelden, dat de steen door deszelfs grootte of door deszelfs scherpte ontsteking in deze deelen veroorzaakt. In dit geval wordt de toestand gevaarlijker, en eischt eene spoedige aderlating, ontlasting enz., even als bij de ontsteking van het buikvlies vermeld is. Men kan deze gevaarlijke wending der ziekte weldra bemerken door de snelheid van den pols, welke spoedig tot honderd en twintig en honderd en dertig slagen in eene minuut klimt.

De wijze, waarop, en de kracht, waardoor een galsteen door de vaten wordt uitgedreven, is, mijns oordeels, met geenen genoegzamen grond te bepalen. Men heeft gemeend, dat de steen door de zamentrekking der vaten zelve werd voortgestuwd; maar dan zoude dezelve toch, mijns bedunkens, even zoo wel eenen anderen weg kunnen kiezen, dan hij gewoonlijk neemt, en alle middelen, die men gemeenlijk aanwendt, om de vermeerderde zamentrekking der vaten te verhinderen, zouden even zoo schadelijk als nuttig kunnen zijn (*).

De

(*) Hoe meer een steen de buizen prikkelt, des

De bijgevoegde *plaat No. 1* kan dit nader ophelderen.

Plaat 1. fig. 1. vertoont eene galblaas en derzelve buizen in eenen natuurlijken staat.

- Fig. 2.*
- A. de galblaas.
 - B. *ductus cysticus.*
 - C. *ductus hepaticus.*
 - D. een galsteen, die de algemeene buis (*ductus choledochus*) verftopt.

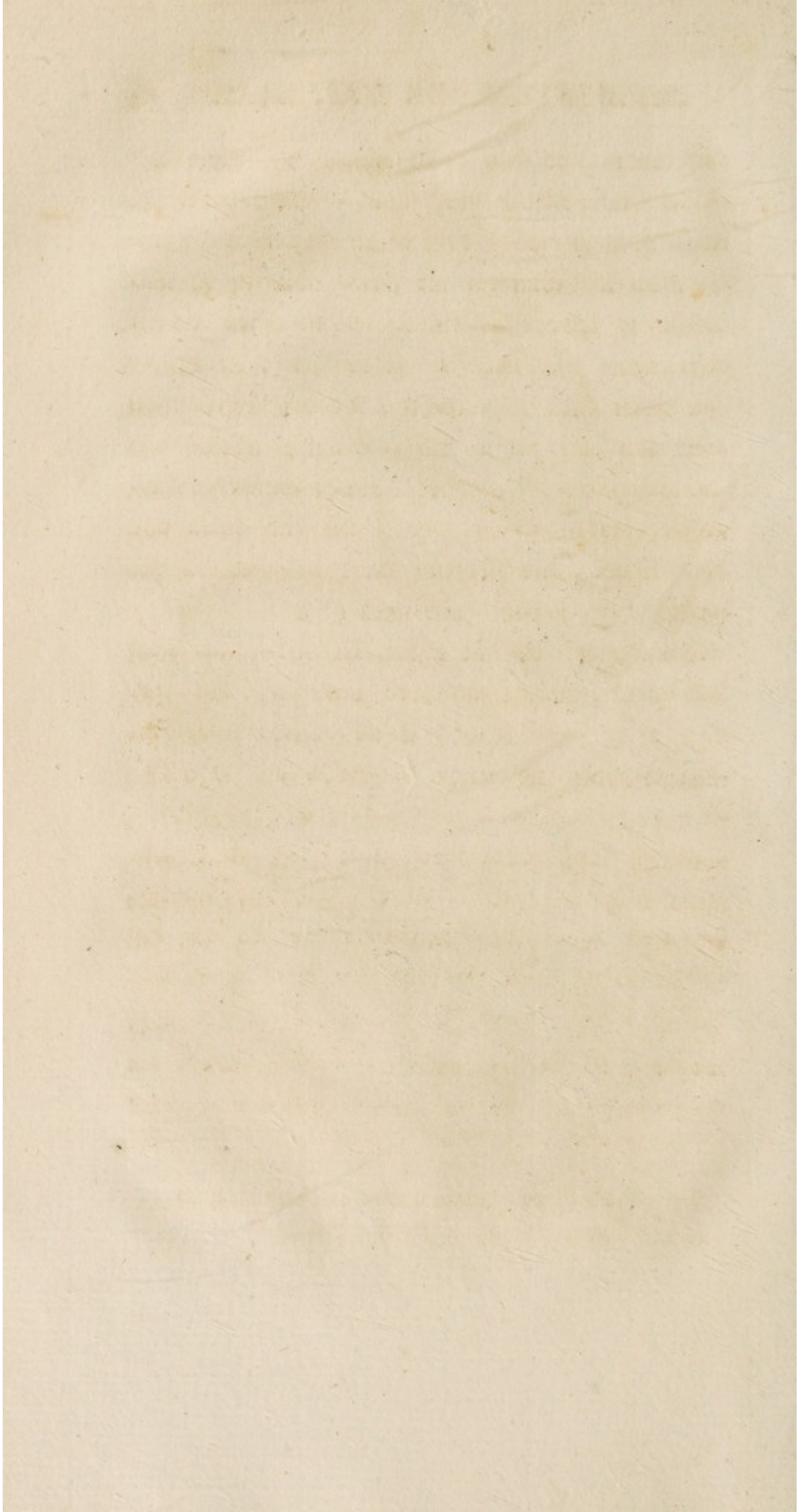
Wij zien hier eenen galsteen, welke de algemeene buis verftopt, waardoor nu natuurlijk deze buis, zoo wel als de *ductus hepaticus* en de *ductus cysticus*, door de daarin terug gedrongene en verzamelde gal zeer wordt uitgezet. Wanneer nu deze uitzetting door het aandringen der gal wordt vermeerderd, wordt de steen meer en meer voortgestuwd, tot hij eindelijk in den twaalfvingerigen darm komt, waarna dan de buizen derzelve gewone wijde terug krijgen. Dat dit echter voor de lozing van den steen in den twaalfvingerigen gen te meer trekken deze zich om den steen te zamen, en dus vermeerderen zij de pijnen, en fluiten den steen den doorgang af. MORGAGNE *de Sed. et caus. morb. Epist. XXXVII. Art. 49.*

Fig. 1.

Fig. 2.

gen darm niet kan geschieden, kan men uit mijne vergelijking van *fig. 4.* met plaat 6. der afdeeling van Dr. BAILLIES *Morbid. Anatomy* zien. Wanneer de steen door de zamentrekkende kracht der buizen zelven moest voortgedrongen worden, dan zoude de buis achter den steen zamen getrokken moeten zijn; doch juist het tegendeel heeft plaats, gelijk uit *fig. 2* blijkt. Voor het overige beweren sommige physiologen, dat, na den doorgang des steens, de buizen derzelve natuurlijke wijde niet weder verkrijgen (*).

Men houdt in het algemeen de opium voor het beste middel, om het uitdrijven der galsteenen te bevorderen, dewijl dezelve de zamentrekking der vaten vermindert. Zoo nu de uitdrijving des steens alleen van de spieren afhing, dan zoude deze uitdrijving doorgaans meer door dit middel vertraagd dan bevorderd worden, dewijl de vorengenoemde werking der opium zich even zoo wel tot de spieren uitstrekt. Even zoo moet ook de aderlating, welke men echter dikwijls in dit geval ter verzachting en krampstilling aanwendt, door der-

(*) Men zie ook HALLER *Prima linea sect. 711.*

(†) Zie SAUNDERS *on the liver.* pag. 169.

derzelve verzwakkenden invloed, meer de spierkracht der buizen verminderen, en derhalve het afdrijven des steens meer tegenwerken dan bevorderen, wanneer dit namelijk door de kracht der spieren geschieden moet.

Wanneer wij verder wilden aannemen, dat de afdrijving des steens door de zamentrekking der buizen geschiedt, dan moet het ons echter bevreemden, dat hiermede, niet altijd, maar zoo zeldzaam ontsteking gepaard gaat; nemen wij daarentegen eene voortstuwing des steens, en verwijding der vaten, door aandrang van gal, aan, dan laat het zich zeer gemakkelijk verklaren, waarom deze ontsteking zoo zelden hiermede verbonden is (*).

De wijze, waarop een galsteen in den twaalf-

vin-

(*) Wij nemen beide deze stellingen wegens het afdrijven van den steen aan, namelijk het aandringen van de gal en de opgewekte irritabiliteit van de galvaten op dezelve werkende. Bekend zijn ook de verschillende bestanddeelen der galsteenen, en de verschillende middelen, welke ter ontbinding van dezelve worden aangewend; en hoe zeer ik niet voor eene chemische verklaring der artsenijmiddelen ben, kan ik toch echter eene chemische werking in het algemeen niet verwerpen, daar dezelve, in meer dan deze middelen, klaarblijkelijk doorstraalt.

VERT.

vingerigen darm dringt, schijnt eenige overeenkomst te hebben met die, waarop de vrucht uit de baarmoeder wordt gedreven. In het laatste geval is de afdrijving reeds voorbereid, en de voortdrijving wordt door de zamentrekking der baarmoeder bevorderd, waardoor de mond van de baarmoeder ontsloten, en de doorgang van het kind gemakkelijk wordt gemaakt. In zeker opzigt, zijn deze gevallen wel van elkander onderscheiden, maar ik geloof echter, dat zij ten minste hierin met elkander overeenkomen, dat de weg, die een vast ligchaam doorgaat, door de vloeistof, welke hetzelfde omgeeft, maar niet door het vaste ligchaam zelf wordt voorbereid en bewerktelligd. Op dezen grond, kan men wellicht ook de onzekere werking der braakmiddelen ter afdrijving van galsteen verklaren, want het is bekend, dat de braakmiddelen niet alleen eene zekere verzwakking in het gansche ligchaam, maar ook eene vermeerderde afzondering van gal veroorzaken. Zoo deze nu in derzelve uitvloeijing wordt belemmerd, dan worden daardoor natuurlijk de buizen verwijd en den steenen eenen doortogt geopend. Is deze vooronderstelling waar, dan volgt daaruit, dat een braakmiddel de afdrij-

ving van eenen galsteen niet kan bevorderen, uitgezonderd in geval de buizen geheel verstopt zijn, want buitendien zal de gal, zonder verwijding der vaten, wel uitvloeijen. De groote werkeloosheid der braakmiddelen toont duidelijk, dat er bij de ziekte eene omstandigheid plaats heeft, waarbij dezelve niets vermogen. Deze omstandigheid, vermoed ik, dat plaats heeft, als de steen door deszelfs hoekigen vorm de buis niet geheel verstopt.

Bij de geelzucht, welke door kramp of galsteen veroorzaakt wordt, kan men altijd op eenen goeden uitslag hopen, want de eerste laat zich niet moeilijk genezen, en de steen wordt, zoo hij klein genoeg is, om in de buis te kunnen dringen, ook zeker door dezelve heengedreven, daar de opening der buis aan de galblaas nauwer is dan daar, waar dezelve zich met den *ductus hepaticus* vereenigt, en de algemeene buis (*ductus choledochus*) vormt.

Het is echter niet te loochenen, dat deze ziekte somtijds een ongunstig einde heeft; te weten, als de buis scheurt: doch dit gebeurt echter zoo zelden, dat het, in het gestelde, doorgaans geene verandering maakt. Wanneer de verstopping uit den weg geruimd is, dan
volgt

volgt er gewoonlijk eene galachtige *diarrhoea*, (*) welke men altijd als een zeker teeken van herstelling kan aanmerken.

Wanneer de geelzucht zich het eerst op de huid vertoont, dan is daarmee ook gemeenlijk eene hevige jeuking verbonden. Deze houdt doorgaans na eenige dagen weder op. Dikwijls echter heb ik opgemerkt, dat deze jeuking, twee of drie dagen voor men duidelijke teekenen van de opgeloste verstopping bespeurt, zich weder doet gevoelen, zoo dat men derzelve wederkomst als een gunstig teeken kan beschouwen. Men bespeurt ook dikwerf eene verandering in de gele kleur der oogen en der huid, offchoon de verstopping dezelfde blijft; en hierom kan men de vermindering dezer kleur niet altijd als een teeken van genezing aanzien.

Onder de ongunstige teekenen, kan men tellen: de verdonkering der gele kleur in de oogen; de maagpijnen, die altijd even hevig en op eene plaats blijven; toenemende walging; vermagering; de voortdurende onnatuurlijke kleur van den stoelgang en het water (*urina*), zoo als wij reeds vroeger gezegd hebben.

De

(*) Zie Advers. 3. Animadvers. 8. FERNELIUS.

De grootte en breedte der galsteen, die geloosd worden zonder den lijder den dood te veroorzaken, gaan bijna alle geloof te boven. Ik bezit er een, die $2\frac{1}{4}$ duim lang en $1\frac{1}{4}$ duim breed is. De zieke, welke denzelfven ontlastte, leed vijf maanden lang de gevoeligste pijnen. Naardien het, wegens de grootte des steens, onwaarschijnlijk is, dat de buis, zonder scheuren, zoo verre konde verwijd worden, om dezen steen door te laten, zoo meen ik zeker te mogen gelooven, dat welligt eene verzwering, als een gevolg der ontsteking, zich tusfchen de buis en den twaalfvingerigen darm geplaatst had, en er op deze wijze eene opening voor den steen is ontstaan, waardoor dezelve in de ingewanden zelven heeft kunnen komen (*).

VIER.

(*) Ik heb op dezen oogenblik nog zoodanige lijderes onderhanden, van welke ik het bovenstaande kan bevestigen. Zij heeft in den aanvang geweldige pijnen van eenen ontstekenachtigen aard gehad, en loost nu dikwerf etterachtige stoffen door braking en stoelgang. Ik durf mij echter met haar herstel niet vleijen, dewijl hare krachten oogenschijnlijk afnemen; de maag het zachtste voedsel niet meer kan verdragen, en hare ingewanden in eenen werkeloozen toestand zijn.

DE VERT.

VIERDE HOOFDSTUK,

DE ZIEKTEN VAN DE ALVLEESCHKLIER,

(*Pancreas.*)

In het algemeen ken ik geen bepaald kenmerk, hetwelk tot den oorsprong of voortgang der ziekte van dit ingewand met zekerheid laat besluiten; men kan dezelve gemakkelijk veeleer, om zoo te zeggen, enkel door ontkennde (*negative*) teekenen bepalen.

Bij alle ziekten der Alvleeschklier, welke ik allen eerst na den dood der lijderen ontdekte, gevoelde de zieke eene meerder of minder hevige, vastzittende pijn in den omtrek der maag (*), welke verbonden was met koorts en meerdere of mindere uittering; daarom vermoed ik, hetwelk ook door andere geleerden beweerd is, dat deze kenteekenen bij alle ziekten van dit ingewand plaats hebben (†).

Ik

(*) Wanneer men de eene hand op den rug en de andere op de maag legt, en dan sterk drukt, gevoelt de lijder eene diepzittende pijn onder de hand.

(†) Men vergelijke hierover MORGAGNI *l. c. Epist.*

Ik geloof daarom, dat daar, waar de bovengemelde teekenen aanwezig zijn, zonder bijzondere kenmerken, die eene ziekte van de maag, lever, galvaten en derzelver buizen of andere kleinere ingewanden aanduiden, men met zekerheid stellen kan, dat de alvleeschklier, hoedanig het ook zij, ziekelijk is aangedaan. Ik stem gaarne toe, dat deze bepaling vrij onzeker en welligt op drie of vier andere ziekten toepasselijk is; maar niet tegenstaande dit, houde ik het echter voor den besten en eenigsten weg, langs welken ik tot eenen tamelijken trap van zekerheid konde komen. Ik geloof uit dien hoofde, dat eene nauwkeurige waarneming der kenteekenen van andere gelijkfoortige ziekten ons zeker, bij het beoordeelen der hier bedoelde ziekte, veel licht kan verschaffen.

Misfchien vraagt men hier: waartoe dan alle deze nauwkeurige bepalingen en onderscheidingen noodig zijn, dewijl men toch geloof,

XXX. Art. 8—9—11—13. Insgelijks SIMSON *de Remedica*, pag. 131. Deze (te weten BONET) heeft beweerd, (hetwelk ik ook dikwerf, lijken openende, heb waargenomen), dat hardnekkige brakingen nergens anders uit voortsproten, dan uit verhardingen in de lever, alvleeschklier of uit het darmscheil.

looft, dat er tot nu toe geen middel gevonden is, om de ziekten van de alvleeschklier te genezen. Niettegenstaande dit, zoo blijft het toch altijd noodzakelijk, alle ziekten zoo veel mogelijk te bepalen, ten einde men eene ligt te genezene ziekte niet met eene hardnekkige en gevaarlijke verwarre, en zoo den zieke verftoken laat van eene geneeswijze, die men anders te zijnen opzigte zoude aangewend hebben.

Wanneer de ziekte zoo diep is ingeworteld, dat de zieke sterk uitteert, dan wordt, bij eene zachte drukking, de klier zeer duidelijk bespeurd. Is dezelve alleenlijk ziek, dan teert het ligchaam zoodanig uit, dat het bekleedfel van den onderbuik op de ruggegraat schijnt te rusten. Dit is een goed teeken om deze ziekte van de verharding der lever en van de uitzetting der mild, waarbij gewoonlijk kort voor den dood nog eene groote opzetting en spanning des onderlijfs wordt waargenomen, te onderscheiden. Dit geldt ook van de ziekten der ingewandsklieren, die zich door dezelfde teekenen van de ziekten der alvleeschklier onderscheiden.

Buikwaterzucht gaat niet altijd met de ziekten der alvleeschklier gepaard; dewijl dezelve ech-

echter dikwerf daaruit voortspruit, zoo kan men niet altijd zeker zijn, dat bij het aanwezen van buikwaterzucht, deze klier niet in eenen ziekelijken toestand wordt gevonden.

De beide foorten van ziekten, waaraan deze klier bijzonder is blootgesteld, zijn: *verharding* en *verzwering*, als gevolg der gewone ontsteking. Soms vindt men ook steenen in deze klier; echter is dit een zeer zeldzaam geval. De alvleeschklier is voor het overige zoo gevoelloos, dat men dikwijls, bij de opening van het lijk, verzweringen daarin vindt, zonder dat de zieke pijn had ondervonden, waaruit men eene ontsteking had kunnen vermoeden. Daar het uit dien hoofde bijna geheel onmogelijk is, te bepalen, hoe verre de ziekte zich reeds verspreid heeft, zoo laat zich niet alleen niets met zekerheid, maar ook in het algemeen zelden iets goeds voorspellen.

Soms gebeurt het, dat een kleinere steen, die men in de alvleeschklier vindt, den doortogt van het afgezonderde vocht verhindert en stremt, en daardoor eene ongeneeslijke ziekte in de ingewanden veroorzaakt. Betreurenswaardig is het, dat wij geene zekere teekenen van het bestaan dezer ziekte hebben, de-
wijn

wijl de lijder somtijds werkelijk door inspanning der natuur gered konde worden.

DOCTOR WOLLASTONE heeft eenen steen, dien men in de alvleeschklief van eenen os gevonden had, onderzocht, en bevonden, dat dezelve alleen uit phospherzure kalk bestond (*phosphas calcis.*) Dergelijke steen, welken DOCTOR BAILLIE bij een mensch aantrof, was van de vorige geheel verschillend, daar dezelve alleen koolstofzure kalk, (*carbonas calcis*) bevattede.

De geneesmiddelen voor deze ziekte zijn even zoo onzeker als de kenmerken der ziekte zelve. De hoofdzaak bij de geheele behandeling is, nauwkeurig den staat der maag en ingewanden gade te slaan. Daarbij moet men bijzonder de neiging tot braken onderdrukken, en de ingewanden trachten te gewennen, om alle 24 uren eene ontlasting te hebben. Dit is het wezenlijkste der geheele geneeswijze.

Het hoofdmiddel, om daarbij eene langdurige en gevaarlijke ziekte voor te komen, is een strenge leefregel bij het gebruik van melkspijzen en groenten, en eene geheele onthouding van alle geestrijke dranken. Wanneer melk den lijder niet goed bekomt, dan moet men

men den room en het kaasachtige, die het moeilijkst te verteren zijn, afzonderen, en alleen de melk laten gebruiken. Hierdoor wordt de zieke spoedig in staat gesteld, om een volkomen melkdiët te beginnen, waarmee hij dan eenige maanden lang moet voortgaan.

Daar tot heden de aard dezer ziekte nog zeer onzeker is, zoo is, mijns oordeels; niet altijd en in alle gevallen een melkdiët aan te prijzen, ofschoon het niet aan menigvuldige voorbeelden ontbreekt, welke het gewoon gebruik bevestigen.

*

VIJFDE HOOFDSTUK.

DE ZIEKTEN DER MILT.

(*Lien.*)

De kenteekenen, die eene miltziekte vergezellen, zijn bijna even zoo onzeker als die van de ziekten der buiksklieren.

De zijde der milt, die aan het *Peritonæum* grenst, is, zoo wel als de andere klieren, die nabij dit bekleedfel liggen, aan ontsteking onderworpen; maar nooit bemerkt men eene ontsteking of verettering in het binnenste gedeelte zelf (*).

Volgens mijne waarnemingen, schijnt de milt, bijzonder ten opzigte der inwendige deelen, somtijds aan zwelling te lijden, die door eene te groote hoeveelheid bloeds veroorzaakt kan worden, welke de slagaderen somtijds naar de milt voeren, zonder dat deze vaten zelve aan ontsteking onderhevig zijn. (†) Men weet, dat

(*) Zie MORGAGNE *l. c. Epist. XXXV. Art. 17 en 23.*

(†) Men zie DUNCAN *Med. Com. Vol. 17. p. 497.* Hij gewaagt hier van eene milt, die elf pond en dertien oncen woog, en hierbij toch derzelve natuurlijk zamenstel behouden had.

dat de milt, in vergelijk met andere deelen, zelden verzweert. Dit gezwel is gemakkelijk te ontdekken door een naauwkeurig onderzoek des buiks in den omtrek der milt. Daarbij klaagt de lijder gewoonlijk meer over spanning en benaauwdheid, dan over eigenlijke pijn in de linker zijde. Dikwijls wordt dit gezwel zeer groot, zonder ergens eenige wanorde te veroorzaken; wordt het echter zeer groot, dan is het van buiten zeer ligt te bemerken. Gewoonlijk lost het zich na eenigen tijd van zelve weder op, dikwijls zelfs zonder eenige geneesmiddelen; somtijds blijft het hard, teert het ligchaam uit, en gaat eindelijk in eene onherstelbare buikwaterzucht (*ascites*) over.

Gedurende deze ziekte, kan de zieke alleenlijk op de linker zijde liggen. De kleur der huid is daarbij bleek en leikleurig, doch nimmer heb ik waargenomen, dat de geelzucht daarmede verbonden was. Neusbloeden gaat gewoonlijk daarmede gepaard. Ik heb zulk eene opgezwollene milt gezien, die over de twee pond woog, doch voor het overige in derzelve zelfstandigheid volkomen gezond was: door de drukking op de nabijgelegene deelen echter, had dezelve waterzucht en den dood veroorzaakt.

Slepemde tusfchenpoozende koortfen , bijzonder derdendaagsche (*Quartana*), zijn dikwerf de aanleidende oorzaken van deze kwaal: hoe dit zamen gaat, laat zich moeijelijk verklaren.

De ontfteking der milt moet, gelijk andere hevige ontftekingen van het *peritonæum*, door aderlating, oplofende middelen en eenen ontftekingwerenden leefregel behandeld worden.

De zwelling en verwijding der milt (*) lost zich, zoo als boven aangemerkt werd, van zelve op, offchoon door inwrijving van kwikzalven, en door oplofende middelen, de genezing befpoedigd wordt. Zoo echter door drukking van de opgezette milt tegen de valsche ribben, hetwelk fomtijds gebeurt, pijn veroorzaakt wordt, dan zullen koppen of bloedzuigers de beste middelen zijn.

Kleine giften van *calomel*, verbonden met *Extr. Cicutæ*, beantwoorden aan beide de nood-

za-

(*) Ik heb eene milt gezien, welke in derzelver inwendige deelen twee groote waterblazen had. Deze waren rond, en ieder had bijna twee duim middellijs. De uitwendige huid was ongelijk, de binnenzijde glad en week. Zij waren beide met een doorschijnend vocht opgevuld, waarin verfcheidene andere kleinere blaasjes dreven. Er was geen fpoor van verettering in de geheele milt te ontdekken.

zakelijkste behoeften, terwijl daardoor de spijsvertering, welke hier zoo vaak gestoord wordt, en de belemmerde omloop des bloeds verbeterd worden.

Men kan daarom de volgende pillen voorschrijven:

Rec. *Muriat. oxydul. gr. j̄3.*

Extr. Cicutæ gr. IV.

Cont. fiat pillula. bis vel ter de die sumenda.

Men vare met deze kwikmiddelen voort, tot zij merkelyk op de speekselklieren werken, en laat dan dezelve rusten. Melk, gars-tewater en vleeschsoep zij het voedsel bij deze ziekte. De gunstigste teekenen bij deze ziekte zijn vermindering der spanning in de linker zijde, en verbetering van de kleur der huid. De ongunstigste zijn, toenemende zwelling in de linker zijde en in het geheele onderste gedeelte van den buik; als men eindelijk eene soort van golving ontwaart, dan is gewoonlijk alle hoop verloren.

Z E S D E H O O F D S T U K .

DE ZIEKTEN DER NIEREN.

De nieren zijn, behalve aan die oorzaken, welke gewoonlijk bij elke ontsteking van eenig deel des ligchaams voorkomen, nog bijzonder aan ontsteking bloot gesteld, welker oorzaak aan steenen in de blaas is toe te schrijven. Hierbij moet men in aanmerking nemen, dat de uitwendige bekleedselen der nieren meer voor eene gewone ontsteking vatbaar zijn, en de zelfstandigheid der nieren zelven daarentegen zelden aan eene verettering leidt, zonder dat een steen, of uiterlijke werktuigelijke oorzaak of waterblaasjes, tot deze ontsteking aanleiding geven. De kenteekenen van de ziekten der nieren zijn pijn in de lenden, meerdere of mindere walging, en opgezette pols; somtijds gaan dezelve van eenen brandenden dorst en eene bijna geheel gestremde waterlozing vergezeld. De pis is gewoonlijk gewolkt met bloed vermengd, hetwelk dezelve eene meer of min bruine kleur geeft; somtijds zondert zich daarbij ook eene zekere etterachtige, met

bloed doortrokkene stoffe af, welke eenen zeer onaangenaamen reuk van zich geeft, en een zeker teeken is van ontsteking in de nieren zelve. Ook bespeurt men dikwijls eene heimelijke pijn in de zijde naar de ruggegraat, die zich somtijds tot het dijbeen uitstrekt, en dikwerf, schoon niet altijd, de ballen zamentrekt. Somtijds bemerkt men in de laatste alleenlijk eene branding en steking, zonder dezelve geheelijk zamengetrokken geweest waren. (*)

Wanneer er een steen in de waterleiders aanwezig is, dan is de pijn somtijds heviger dan bij ontsteking der nieren zelve; maar de pols is daarbij niet zoo snel; de overige teekenen zijn dezelfde. Hierbij kan men ook nog de pijn rekenen, die zich tusfchen het *os ilium* en

(*) SYDENHAM heeft aangemerkt, dat pijn in den omtrek der nieren, en alle teekenen van ontsteking derzelve, somtijds uit *hysterische* toevallen ontstaan: „Zoo dat men moeilijk kan onderscheiden, of deze gevolg is van den ingesloten steen of van eene *hysterische* uitwerking, ten zij een heviger toeval somtijds den zieke voor den aanval aangrijpt, of het braken van eene groene stof ons leerde, dat deze verschijnselen eerder van de *hysteria* dan van den steen voortkomen. *Disf. Epist. ad GUILIELM. COLE, M. D. Ed. Lugd. Bat. 1762. p. 390.*”

en den navel, in de uitwendige deelen, doet gevoelen; een kenmerk, hetwelk ik gewoonlijk waarnam, wanneer ik naderhand ontdekte, dat er zich steenen in de pislidders bevonden.

Hoe zeer deze pijn meer door mededeeling ontstaat, zoo verheft dezelve zich toch bij eene ligte drukking, en wordt dikwijls zoo hevig, dat zij des lijdens geheele opmerkzaamheid tot zich trekt, en het moeilijk valt, hem te overtuigen, dat hij niet aan eene ontsteking in de ingewanden lijdt. De geneesheer zelf kan hierdoor op het dwaalspoor gebragt worden, wanneer hij niet, gelijk hij altijd moet doen, alle teekenen der ziekte zamen neemt, voor hij zijn gevoelen wegens de ziekte bepaalt.

In verscheidene gevallen, bemerkte ik, dat de medegedeelde pijn dadelijk ophield, zoodra de steen in de blaas zelve kwam, waarop dan gewoonlijk, na eenige dagen, nadat de pijn in den rug en in het onderlijf ophield, de steenen bij de lijdens geheel vrij worden. Het is echter een zeldzaam geval, dat de steenen door de piswegen worden geloosd, want gemeenlijk blijven zij langen tijd, nadat zij in de blaas zijn gekomen, in dezelve, zonder zich ergens te doen gevoelen; dikwerf zelfs een of twee jaar, tot zij eindelijk door

de pis opgelost en met dezelve worden uitgedreven.

Van de zinkingachtige pijn in de rugspierenzenuwen, wordt deze ziekte der nieren onderscheiden: door walging, verandering zoo wel der hoeveelheid als hoedanigheid der pis, door duurzaamheid der pijn, welke houding het ligchaam ook aanneme, en eindelijk door de pijn in de ballen. Hoe zij van het Rheumatismus wordt onderscheiden, bemerkt men bijzonder, wanneer men het ligchaam, hetwelk te voren gebogen en zamengedrukt was, weder uitstrekt. Voor het overige, treft men hierbij ook geen der gemelde teekenen, als walging, verandering in de hoeveelheid en kleur der pis enz. aan.

De ontsteking der nieren wordt van de ontsteking van het celledweeffel onder de haaspiersdaardoor onderscheiden, dat de pijn niet vermeerdert als men het dijbeen draait, dat het ligchaam niet afneemt, en verder door alle vorengenoemde teekenen van eene ziekte der nieren, welke men bij de ontsteking der haaspiers niet waarneemt. In deze echter zitten de pijnen dieper, blijven in alle stellingen des ligchaams altijd even hevig, en verheffen zich alleenlijk bij het draaijen van het dijbeen.

Het aanwezen der steenen is van de andere
ziek-

ziekten der ingewanden ligt te onderscheiden door de pijn in den rug, de dij en den voet; door de zamentrekking en steking in de ballen, en eindelijk door den niet koortsachtigen pols: deze teekenen worden nimmer bij ontstekingen der ingewanden waargenomen.

Het is voor het overige zeer bezwaarlijk, de ontsteking der nieren van die der aangelegene deelen te onderscheiden, zoo als b. v. van de ziekten der verwijderde deelen van het pisstelsel. In deze laatste namelijk, gaan de pijnen schielijk van het eene deel tot het andere over, zoo dat men op het laatst niet kan bepalen, in welke deelen eigenlijk de zitplaats der ontsteking zij. Zoo is b. v. een steen in de waterblaas van dezelfde teekenen vergezeld als eene ziekte der nieren, en omgekeerd baart een steen in de nieren dezelfde pijn, als of dezelve in de pisblaas huisvestte: een bewijs, hoe voorzigtig men dient te zijn, eer men met zekerheid de wanorde in het eene of andere deel kan bepalen.

Eene andere omstandigheid, van geen minder gewigt ter bepaling van dit geval, is de geringe verwarring, welke eene hevige en gevaarlijke ziekte van dezen aard in de overige deelen des ligchaams te weeg brengt: want

men heeft dikwerf groote steenen in de blaas, en aanmerkelijke verzweringen, door steenen veroorzaakt, in de nieren gevonden, zonder dat daardoor de werking van het geheel verhinderd werd, of het ligchaam in eenig opzigt eene verandering had ondergaan, of eenig ander teeken van ziekte deed blijken, waaruit men het aanwezen van deze ziekte konde vermoeden. Zeer gewigtig is het echter in dit geval, waarin slechts duistere teekenen, die eene ziekte der ingewanden aanduiden, worden opgemerkt, behalve eene in het oogvallende uittering des ligchaams, de ziekte der nieren van eene langdurende ziekte der klieren, waarmede gewoonlijk eene schielijke uittering verbonden is, te onderscheiden.

In het algemeen is deze neiging des ligchaams tot al of niet uitteren, naarmate eene en dezelfde ziekte het een of ander deel treft, eene zeer gewigtige omstandigheid; en daar eene nauwkeurige waarneming derzelve te gelijk een middel kan zijn, om het duistere op te helderen, hetwelk als nog onze nasporing bij ziekten der inwendige deelen hinderlijk is, zoo is dit ongetwijfeld eene omstandigheid, die de meeste opmerking verdient.

Als aanleiding hiertoe, moeten wij vooreerst
wei-

weinige voorbeelden tegen elkander overstellen, waarin de verschillende werking ten opzichte van het uitteren des ligchaams duidelijk te bespeuren is.

Men neme hiertoe de beide gevallen, ziekte der buisklieren en verhardingen in de vaten der long. In het eerste geval, ontdekt men eenen hoogen graad van uittering; in het laatste in het geheel geene. Bij verettering der kleinere, dunne ingewanden, heeft men altijd uittering; bij verhardingen van den endeldarm geene. Bij ziekten der gal, welke in een eng verband met de lever staat, neemt het ligchaam spoedig merkbaar af; bij ziekten van de waterblaas daarentegen, die met de nieren in verband staat, is nauwelijks eene uittering zichtbaar. Zoo neemt ook het ligchaam bij verzweringen in de lever zeer af; bij verzweringen in de nieren daarentegen in het geheel niet.

Wanneer men de werking der deelen, welker ziekten eene of geene uittering te weeg brengen, nauwkeuriger gadeslaat, dan zoude men welligt de ware oorzaak kunnen ontdekken. Om echter zeker te kunnen bepalen, welk eenen invloed de verrigtingen dezer deelen op elkander hebben, zal het noodzakelijk

74 DE ZIEKTEN DER NIEREN.

zijn, vooraf te zeggen, dat de klieren des ligchaams verdeeld worden in zulke, die eene vloeistof uit het bloed afzonderen, ten dienste van het geheele stelsel, en in zulke, die vochten afscheiden, welke uit het ligchaam moeten gedreven worden. De eerste zoude men *voedende*, de laatste *verterende* klieren kunnen noemen.

De dunne darmen zijn ten opzichte van hunne opslurpende kracht, welke zij tot voeding van het gansche ligchaam hebben, tot de voedende te rekenen, dewijl zij dezen dienst verrigten. De dikke darmen, daarentegen, komen in hunne werking veel meer met de *verterende* klieren overeen, daar zij in zoo verre namelijk schaars met opslurpende, maar te meer met zulke klieren bedeed zijn, welke eene vloeistof van het stelsel afzonderen of aan hetzelfde onttrekken, welke strekt, om het darmkanaal ter bevordering van alle uitwerping te bevochtigen, terwijl deze vloeistof met de uitwerpselen tevens uitgeworpen wordt.

Het heeft mij dikwerf als een zeer goed middel toegeschenen, om in vele gevallen van langdurige ziekten de zitplaats der ziekte zelve te kunnen bepalen, dewijl wij hierdoor kunnen weten, waar het kwaad niet zit, waardoor

door dus onze nasporingen minder zwaarigheden zullen ontmoeten.

Op deze wijze kan men, mijns oordeels, het al of niet uitteren van het ligchaam als een onderscheidingsteeken aanzien, om daaruit af te leiden, of de ziekte in de voedende of afnemende klieren gelegen is.

Als zulke klieren, welke een vocht voor het ligchaam afzonderen, en dus als voedende, kan men de *lever*, de *alvleeschklier*, de *klieren der ingewanden* en welligt ook de *maag* en de *dunnere darmen* aanmerken. De *nieren*, de *long* en derzelver *slagaderen* en de *dikke darmen* daarentegen, kan men op de lijst der tweede brengen.

Bij lever- en nierverzweringen, schijnt het, vooral, daar in deze beide deelen de klieren zeer ligt zonder pijn in het lijdend deel tot verettering overgaan, bijna onmogelijk te bepalen, in welke deelen van het stelsel de ziekte, welke door de slepende teringkoorts duidelijk blijkt aanwezig te zijn, derzelver eigenlijke zitplaats heeft.

Volgens het boven uiteengezette denkbeeld, kunnen wij, zoo er uittering mede verbonden is, zeker aannemen, dat de ziekte in een voedingswerktuig moet plaats hebben; en daardoor

door zijn wij dan weder verzekerd, dat de ziekte doorgaans de nieren niet heeft aangedaan, waardoor wij beveiligd worden voor het gevaar, om onvoegzame middelen aan te wenden, en om op deelen te willen werken, die hoegenaamd in geenen ziekelijken toestand zijn.

Dezelfde teekenen van uittering zijn echter ook altijd met de langdurige ziekten der ingewandsklieren en dunnere ingewanden verbonden: zoo er nu geene uittering plaats heeft, dan kunnen wij weder als zeker aannemen, dat de wanorde niet in deze deelen noch in de lever ligt. Het is echter van zeer veel belang, te bepalen, in welke deelen de ziekte niet heerscht, ten einde daardoor onze aandacht te meer gevestigd kan blijven op die deelen, welke eigenlijk door de ziekte zijn aangedaan.

Als wij nu deze stelling betreffende het uitteren van het ligchaam, als waar aanneme, volgt dan hieruit niet even goed, dat de milt, welker ziekten altijd uittering ten gevolge hebben, eene voedende klier is?

Hetgene wij hier vooraf gezegd hebben, beschouwe men als toepasselijk op alle plaatselijke ziekten zonder pijn; de pijn, hetwelk ech-

echter niet altijd gebeurt, teert somtijds het ligchaam uit. Hierbij schijnt de uittering, door pijn veroorzaakt, zich gewoonlijk tot de deelen te bepalen, welke door de pijn aangedaan worden. Een steen in de blaas of nieren, welke de pislozing belet, en de hevigste pijn veroorzaakt, doet het geheele ligchaam in geenen deele aan; terwijl een galsteen, onder dezelfde omstandigheden, de grootste en spoedigste vermagering na zich sleept.

Wij moeten hier nog aanmerken, dat het aanwezen van pijn in eenig deel genoegzaam zijn kan, om de zitplaats der ziekte te bepalen. Enkel bij langdurige toevallen, is dit moeilijker en onzekerder, zoo dat wij hierbij dikwijls buiten staat zijn, een juist oordeel te vellen. Dit zij genoeg over een onderwerp, dat eigenlijk niet hier behoorde. De voorspelling bij de ziekten der nieren is zeer moeilijk, want volgens aangevoerde redenen is het altijd onmogelijk, het toenemen en de hevigheid der ziekte te bepalen. In het algemeen geloof ik echter, dat dezelve geene gevaarlijke ziekte is.

G E N E E S W I J Z E.

Zoo de ziekte in eigenlijke ontsteking der nieren zelve bestaat, bevele men aderlating,
 eenen

eenen ontstekingwerenden leefregel en zachte ontlastingen zonder prikkel. Men schrijve eene aderlating tot 10 oncen voor, en

Rec. Ol. Ricini, ℥j.

Aq. menth. pip. ℥ij.

En na zes uren de volgende *haustus*:

Rec. Ol. amijgd.

Muc. gum. arab. an. ℥ij.

Aq. rofar. ℥ X.

Mannæ opt. ℥j.

M. f *haust.* alle 6 uren te nemen.

De spijs zij garstewater en broodmelk.

Het gebeurt dikwerf, dat de walging, die deze ziekte altijd vergezelt, de aanwending en werking der geneesmiddelen verhindert; in dit geval zijn klisteren van warm water, waarvan ik zeer dikwijls eene goede uitwerking gezien heb, zeer aan te bevelen. Het gebruik van andere middelen, om op de maag te werken, stelt men zoo lang uit, tot de walgingen zijn opgehouden. Wanneer de pijn en hitte in den omtrek der nieren na verloop van twaalf uren niet gelenigd zijn, en de pols vol en opgezet blijft, dan is het noodzakelijk, nog eene aderlating te doen: ik geloof, dat altijd, eenige zeer zeldzaame gevallen uitgezonderd, tweemaal aderlaten bij de ontsteking der nieren juist genoeg is.

Men

Men houdt een' steen in de nieren gemeenlijk voor de oorzaak der ontsteking, naardien dezelve het bekken der nieren prikkelt; uit dien hoofde zal het raadzaam zijn, als men door de boven opgegevene middelen de koorts getemperd heeft, zulke middelen aan te wenden, die men weet, dat ter oplossing van de bestanddeelen der gewone steenen werkzaam zijn, daar wij toch niet altijd den aard der steenen, waaraan de zieke thans lijdt, kunnen bepalen. Men kan derhalve dagelijks eene kan dubbel soda-water nemen, en daarmede eenigen tijd aanhouden (*).

Wanneer, behalve de opgenoemde teekenen, de pijnen plotseling zich doen gevoelen, en zeer hevig worden, dan kan men verzekerd zijn, dat zich een steen in de piswegen bevindt, en dan is eene aderlating aan den arm raad-

(*) Later bewees de Heer BRANDE, in eene voordraging in de koninklijke sociëteit, door meerdere proeven, dat kleine giften van *Magnesia*, als alkali, veel werkzamer zijn, om het ontstaan van zuren te verhinderen. Volgens hem, zoude dan ook de *Magnesia* het beste middel tegen alle tot nu toe onderzochte steenen zijn. In het algemeen, verdient deze geheele verhandeling van den Heer BRANDE de opmerkzaamheid van elken geneesheer.

raadzaam; ook zijn warme baden, bijzonder halve baden, waardoor de lijder in warm water zit, zeer voordeelig. Men geve hem, naar mate de pijn hevig is, alle drie uren een grein opium. Men late ook niet na, om zeepklisteren met 30 of 40 druppels *laudanum* te geven, en dezelve alle 3 of 4 uren, naar mate de pijn hevig is, te herhalen. Zoodra de pijn gelenigd is, dan geve men oplosfende middelen, want, tot het tijdstip van de vermindering van pijn, belet het braken alle werking der geneesmiddelen; zelfs blijven hierna, zonder de *opium tinctuur*, weinige middelen in de maag. Het allerbeste is, een olieachtige drank met *tinct. opii*, alle 4 uren genomen. Zoo echter dit weder worde uitgebraakt, dan schrijve men omtrent 2 drachmen *sulp. magnes* in een *mixt. amygd.* voor, met of zonder vijf druppels *laudanum*, waarvan men gewoonlijk de gehoopte werking heeft. Spaansche vliegen zijn hier nutteloos.

Hiervoren is reeds gezegd, dat men middelen zoude gebruiken, die ter oplossing der gewone steenen dienen. Dr. WOLLASTONE (*) neemt

(*) Men zie zijne voortreffelijke verhandeling: *of gouty and urinary concretions*, in de *Philosophical Transactions* van het jaar 1797.

neemt vier bepaalde foorten van zulke steenen aan. (*)

Om echter de aanwezende steenen te verdrijven, en den aanwas van andere te verhinderen, is het ten uiterste noodzakelijk, alle pogingen aan te wenden, om te ontdekken aan welke foort de zieke lijdt: (†) want zonder deze
juis-

(*) Reeds heeft ARETAEUS opgemerkt, dat er verscheidene foorten van steenen zich in de blaas bevinden. Men zie: *χρονιων παδων*. Βιβλ. Β, ΚςΦ. γ.

(†) Ik voeg hier tegelijk eene naauwkeurige bepaling der vier, door Dr. WOLLASTONE opgegevene blaassteenen bij, waaruit men kan zien, hoe zuren of alkaliën daar op werken, en hoe men dezelve ook aan het kleinste stukje ligtelijk kan kennen.

I. *Scheeliaan steenen*. Deze bestaan geheel of grootendeels uit zuurstof of ammoniak. Op deze werkt het zeezoutzuur in het geheel niet, maar in plantzuren zijn zij oplosbaar.

II. *Smeltbare steenen*. Deze bestaan het meest uit phosphorzuren kalk, en uit een deel phosphorzure magnesia en ammoniak. Dezelve kunnen in plantzuren niet opgelost worden, maar des te beter in zeezoutzuur. Zij smelten voor de soudeerpijp tot een week *amalgama*.

III. *Moerbezien steenen*. Zij bestaan meerendeels uit verzuurden kalk. Zij losfen zich in zeezoutzuur langzaam op; Alkalische zuren doen dezelve niet aan; voor de soudeerpijp worden zij tot kalk.

IV. De *beenachtige steenen*. Zij bestaan meest uit phosphorzuren kalk; zij losfen zich in zeezoutzuur op.

juiste bepaling, blijft al ons pogen slechts werktuigelijk, en zal somtijds meer toedoen, om de ziekte, welke wij wenschten te genezen, te verergeren. (*) Hieruit blijkt genoegzaam, hoe ongepast het zij, doorgaans met loogzouten eenen steen te bestrijden, welke meestal door zuren en niet door loogzouten wordt aangedaan, zoo als b. v. de *scheliaan* en de smeltbare steen; de eerste is in loogzouten en niet in *acid. mur.* oplosbaar, de andere in *acid. mur.* en niet in loogzouten.

De smeltbare steenen, of liever het smeltbaar zand, zoo als het Dr. WOLLASTONE noemt, is, volgens mijn oordeel, veelvuldiger aanwezig dan men in het algemeen vooronderstelt. Sedert eenigen tijd, dat ik hierop bedachtzaam werd, heb ik reeds vijf gevallen van dezen aard aangetroffen, en proeven van verscheidene lijdens bijeen verzameld. Hierbij heb ik de voordeeligste uitwerking van het zeezoutzuur ontwaard, en wel spoediger dan bij eenige andere soort van steenen of middelen.

Ik

Voor de soudeerpijp worden zij eenigzins weeker, doch smelten doorgaans niet.

(*) Men vergelijke BRANDE, *verhandeling*, *Philos. Transact.* 1810.

Ik geef namelijk den zieke alle twee uren zes druppels van dit zuur in water. Twee hunner ontwaarden kort daarna niet alleen vermindering van de gewone pijnen, uit de steenen voortspruitende, maar ook van de benaauwdheid, den brandenden dorst en de bestendige neiging tot flauwten, die gemeenlijk bij ziekten van deze soort van steen plaats hebben.

Twee andere zieken van deze soort gevoelden na deze behandeling ook wel volkomene verligting, doch niet zoo schielijk als de anderen. Een vijfde eindelijk loosde eene beduidende hoeveelheid weinig zamen verbonden zand, zoo lang hij onder mijne behandeling het *acid. mur.* gebruikte; of hij eindelijk geheel hersteld is, kan ik met geene zekerheid bepalen. De wijze, waarop een niersteen door de piswegen gaat, is mijns oordeels, dezelfde als die, waarop een galsteen, door den aandrang namelijk van galstof, door de algemeene galbuis gaat.

De hierdoor veroorzaakte geweldige uiteenzetting kan echter, even als bij de galsteen, slechts dan plaats hebben, als de pisweg geheel verstopt is; en dit is ook, geloof ik, de reden, waarom de lijder gewoonlijk langen

tijd over pijn en een onaangenaam gevoel in den omtrek der nieren klaagt; en voorts, dat er altijd hevige pijn en belette pislozing de uitdrijving van een steen vooraf gaat, waarop dan gemeenlijk eene schielijke kalmte volgt door het lozen van eene groote menigte pis, waarmede dan somtijds de steen afgedreven wordt (*).

In den beginne kan gewoonlijk een steen de wegen niet zoo verstoppen, dat daardoor eene aanmerkelijke uitzetting geschiedt, wijd genoeg, om den steen door te laten; eerst la-

ter

(*) ARETAEUS zegt, wegens de lozing van zoodanigen steen door de pisvaten in de blaas: "Κην ἐς τον Κυσιν εμπειση, ουρων ἀλις ὑδατῶδεων εκχυσιν. Vid. χρονιων Ηαδων. Βιβλ. Β. Κεφ. γ.

Men zie ook: LOMMIUS *Med. Obs. Ed. Edenburg.* 1752. p. 243. „Daar de lozing van den steen pijn in de nieren ten gevolge heeft, veroorzaakt deze, dat, wanneer hij in de pisingen is ingedrongen, er weinig dunne en waterachtige pis wordt ontlast, en niet zelden wordt de geheele ontlasting derzelve gestremd; maar wanneer de steen van hier in het bekken der nieren komt, of naar buiten in de blaas wordt gevoerd, vloeit dat water plotselings af, hetwelk ik vermeldde. Gelijk ik geloof, dat HIPPOCRATES te regt heeft beweerd, dat door eene schielijke pijn in de nieren, met gebrek aan waterlozing, eene dikke pis of steenlozing wordt voorspeld. Vergelijk HIPPOCRATES, *Ed. Lug. Bat.* van VAN DER LINDEN. *Vol. I. p. 583. Art. II.*

ter verftopt dezelve de wegen geheel, het zij door eene toevallige verandering in zijne vorige ligging of door eenen nieuwen aanwas in grootte. In dit geval wordt ook de pis, die zich achter den steen ophoopt, om zoo te zeggen, het natuurlijk geneesmiddel van het kwaad, daar zij de buis zoo uiteen zet, dat de steen daardoor in de blaas kan komen.

Bloedingen in de piswegen zijn niet zeldzaam; meestal is dan een steen of uiterlijke kwetsing hiervan de oorzaak. Als dezelve heviger worden, maakt men zich gemeenlijk belangst, maar in het algemeen is het niet gevaarlijk, want het bloeden houdt of van zelve weder op, of men kan het schielijk stillen door omflagen van koud water ter plaatse van den bilnaad of van de schaamdeelen. Hierbij laat men de zieke meer slijmige dranken gebruiken, en alle prikkelende middelen, sterke dranken en vleeschspijzen vermijden.

Kleine giften van *Therebinth.* deden in de behandeling der bloedingen uit de piswegen eenen zeer goeden dienst.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

DE ZIEKTEN DER MAAG.

De moeilijkheden, die zich opdoen in het stelselmatig schikken der ziekten van de maag, zijn zoo groot en veelvuldig, dat men aanhoudend verlegen is, hoedanig men de verzamelde stof duidelijk en bepaald zal ordenen en voordragen. Bij alle moeite, kennis en zorgvuldigheid, blijft een onderwerp, als dit, altijd hoogst moeilijk, en elke opheldering, hoe zorgvuldig ook ingerigt, is in dit geval altijd nog onvolledig.

Het is algemeen en ontegenzeggelijk erkend, dat de maag het werktuig is, waardoor in ons ligchaam de gewigtigste werkingen worden voortgebracht; en dat dezelve niet alleen aan haar bijzonder eigene ziekten is blootgesteld, maar dat dezelve ook in de meeste plaatselijke en *Constitutionele* ziekten deelt. Daardoor leiden ons dikwerf de wanorden in de maag, door ziekten van andere deelen veroorzaakt, schoon deze niet moeilijk te ontdekken zijn, tot menigvuldige dwaling in de behan-

handeling der zieken, dewijl zij dikwerf hulpmiddelen of inspanningen der natuur schijnen, om zich zelve te helpen, terwijl zij op eenen anderen tijd tot geen heil dienen, en dikwerf de ziekte, waar zij van afhangen, schijnen te vermeederen. Wij zullen beginnen met de zoogenaamde

Maagpijnen.

Wanneer deze pijnen door geen plaatselijk gebrek in de maag ontstaan, dan is de pols doorgaans niet opgezet; zelfs wanneer door eene ongeregelde levenswijs de pols gespannen is, dan zal dezelve echter gedurende deze pijn niet sneller slaan dan dezelve voor den aanval der pijn sloeg. De tong is daarbij gewoonlijk niet beslagen en vochtig.

De pijn doet zich in sommige gevallen gevoelen, als de maag ledig is; in andere, als zij meer gevuld is. Men kan daarom niet aannemen, dat zij in beide gevallen door eene oorzaak ontstaat, en zich derhalve ook niet door hetzelfde geneesmiddel laat genezen. Het is in tegendeel bewezen, dat juist eene tegenovergestelde behandeling in deze beide gevallen vereischt wordt, zoo als b. v. het gebruik van spijs in het eene, en onthouding van spijs in het andere geval.

Die maagpijnen, welke zich bijzonder bij eene ledige maag doen gevoelen, schijnen door eene ongeregelde afzondering van slijm in de kliertjes der maaghuid te ontstaan. Dit vocht prikkelt door deszelfs scherpte de maagzenuwen en veroorzaakt dus deze pijn.

Wanneer de afgezonderde hoeveelheid niet aanmerkelijk is, dan kan dit vocht door het gebruik van spijs zoodanig verdund worden, dat het werkeloos wordt; zondert het zich echter in grootere hoeveelheid af, dan werkt het, na hevige pijn te hebben veroorzaakt, naar boven, en verwekt braking, welke ziekte men als dan maagbranden (*pyrosis*) noemt.

Het uitgeworpene vocht is gewoonlijk smakeloos, menigmaal echter eenigzins zuurachtig, en niet altijd met hoofdpijn, maar wel met sterken honger en dorst verbonden; hetgene het meest hiermede vergezeld gaat is de uittering der spieren. Vrouwen zijn meer aan deze ziekte onderhevig dan mannen. Het meest heb ik deze ziekte bij menschen aangetroffen, die bijna alleen van aardappelen leefden. Aan deze oorzaak is welligt in dit geval de vermeerderde afzondering van slijm toe te schrijven. In het begin mijner waarnemingen, bij deze ziekte, meende ik, dat het menigvuldig gebruik van sterke dranken de

oorzaak dezer ziekte was, naardien deze door derzelver prikkeling de werktuigen ter spijsvertering te veel prikkelen; doch bij nader onderzoek werd ik weldra overtuigd, dat dit vermoeden verkeerd en ongegrond was, want ware een overtollig gebruik van sterke dranken de werkende oorzaak, dan zouden men dit ongemak meer bij mannen vinden, die toch meer dan vrouwen tot het drinken van sterke drank geneigd zijn; echter is mij bij ondervinding het tegendeel gebleken, namelijk, dat deze ziekte zich veel meer bij vrouwen dan bij mannen voordoet, en wel in verhouding als 5 tot 1.

Het ongegronde van dit vermoeden werd mij ook bewezen door de waarneming, dat de Noord-Iersche vrouwen, niettegenstaande hare bekende matigheid in het gebruik van sterke dranken, veel meer aan dit euvel zijn onderworpen, zoo lang zij zich in Ierland bevinden, dan als zij bij ons in Engeland komen, en zich hier aan het gebruik van geestrijke dranken overgeven.

Mijne andere waarnemingen hebben mij overtuigd, dat de aard dezer ziekte, (*pyrosis*) altijd gezocht moet worden in eene wanorde in de werktuigen ter spijsvertering, wanneer deze

verstorende oorzaken lang genoeg werken, om eene verzwakking der maag voort te brengen.

Ik heb iemand gekend, die aan deze kwaal leed, en, die onder de hevigste maagpijnen, daaglijks vier tot vijf malen, telkens meer dan een pint smaakeloos helder vocht uitwierp. Zijn ligchaam werd daardoor zeer uitgemer-
geld, niet tegenstaande hij dagelijks eene aanmerkelijke hoeveelheid voedsel genoot.

Het moet bij den eersten opslag zeer vreemd schijnen, dat een smakeloos en klaar vocht zulke hevige pijnen en wanorde in de maag kan verwekken; doch ieder prikkelend middel heeft niet denzelfden invloed op de zenuwen van de maag en de long. Een oplossing van *tart. amonia*, die geheel smakeloos is, werkt niettegenstaande zeer hevig op de zenuwen der maag; en eene menigte zelfstandigheden, welke eene zeer walgelijken en scherpen indruk op de tong maken, zijn voor de maag niet alleen niet onaangenaam, maar wezenlijk voordeelig.

De aanmerking, dat er ziekten zijn, die uit dezelfde oorzaken af te leiden, en door dezelfde middelen te genezen zijn, schoon zij geheel verschillende kenteekenen hebben, laat zich ligtelijk maken. Zoo geloof ik b. v. dat er

er eene overeenkomst in de oorzaak bestaat tusfchen maagbranding en honingpifing (*diabetes*). Doctor ROLLO vermoedt, dat bij de Schotlanders, die hard werken, en moeilijk te verteren' kost, bijzonder moeskruiden, eten, de *pyrosis* dikwerf plaats moet hebben, maar ook uit dezelfde oorzaak de neiging en aanleiding tot zoete pifing hevig moet worden. Zoo bemerkt Dr. ROLLO ook eene verwantschap tusfchen jicht en zoete pifvloeijing. Hij ftelt namelijk, dat er door veelvuldige oorzaken eene verandering in het maagfap, door gebrek aan kracht in de maag, (*dispepsia*) moet ontftaan, waardoor de zoete pifvloeijing met uittering ontftaat. Deze zelfde omftandigheid, trof ik ook bij de jicht aan, waarbij zij echter niet lang genoeg duurde, om eene andere ziekte te veroorzaken. Op deze wijze, geloof ik, laat zich ook de verwantschap der zoete pifvloeijing met andere ziekten, wier oorzaak in een flechte fpijsvertering ligt, verklaren.

Dewijl Dr. ROLLO de overeenkomst tusfchen het wateropgeven of het waterbraken en de zoete pifvloeijing uit eene, door algemeene maagkwalen, bedorvene maag afleidt, zoo is het der moeite waardig, de wederzijdsche

sche gelijkheden tusfchen deze kwalen nauwkeuriger te bepalen. Bij beide vindt men maagpijnen; verloren eetlust en eene te groote afscheiding van flijm, waardoor het lichaam uitteert. In beide gevallen is het noodzakelijk, het gebruik van alle moeskruiden te verbieden. Deze gewigtige kenteekenen zijn het, die beide kwalen gemeen hebben, en waardoor zich derzelve overeenkomst laat bepalen; derzelve verscheidenheid is dus alleenlijk in de verschillende wijzen te zoeken, hoe het afgezonderde vocht wordt uitgeworpen, hetwelk insgelijks niet moeilijk te bepalen valt:

Bij het zuurbranden, wordt het vocht door de klieren der maag afgezonderd, en wordt meestal door braking uitgeworpen; bij zoete pisvloeiing daarentegen, wordt het vocht door de opflurpende vaten spoedig opgenomen, en door de nieren afgedreven.

ROLLO verhaalt een geval, waarbij het uit de maag geloosde vocht nu eens zoet, dan weder zuur was; tevens bespeurde men bij de genezing, dat, zoo dikwerf de zieke door eenen natuurlijken of door kunst veroorzaakte prikkel braakte, de pislozing verminderde, en de pis zelve een zeer natuurlijk aanzien kreeg.

Bij waterbraking is het geloosde vocht
meest-

meestal klaar en smakeloos, zoo als het ook dikwerf bij de zoete pislozing is. Van het uiterste belang zoude het ter vaststelling van den grond dezer beschouwing zijn, wanneer volgende proeven bevestigden, dat dit vocht door gisting de genoemde hoedanigheden heeft aangenomen.

MORGAGNE verhaalt van zich zelve een zeer zonderling geval, waaruit men duidelijk kan opmaken, hoedanig gering schijnende zaken, die de maag aandoen, hoogst belangrijk en gevaarlijk in derzelver gevolgen kunnen worden, wanneer zij betrekking op de afscheiding der klieren hebben. MORGAGNE zegt namelijk, dat hij eenmaal een klein blaadje had doorgezwolgen, hetwelk hem ongesteld gemaakt, en de hevigste maagpijnen veroorzaakt had, en ten laatste eene afzondering van 16 pinten vocht binnen 24 uren had te weeg gebragt. Deze afzondering had ook niet eerder opgehouden, voor de oorzaak, namelijk het ingeflokte blaadje, door braking was uitgedreven. (*)

De overeenkomst tusfchen waterbraking en smakelooze pislozing zij, mijns bedunkens, hier mede genoegzaam bewezen; intusfchen echter doet zich eene groote zwarigheid op,

na-

(*) *Epist.* XXXI, Art. 9.

namelijk het zoete in de zoete pislozing. Deze overeenkomst uitvoerig aan te wijzen, zoude mij aan vele theoretische onderzoekingen blootstellen, die hier geheel buiten mijn plan liggen; alleenlijk zij mij vergund aan te merken, dat deze zoetheid niet zoo zeer uit eenen ziekelijken toestand der nieren voortkomt, maar wel uit eene ziekte van de maag en van het darmkanaal: ik durf echter niet bepalen, waarin dit eigenlijk bestaat. ik moet hier echter nog aanmerken, dat het mij dikwijls is voorgekomen, als of een overtollig gebruik van suiker de honigpis veroorzaakte. Hevige maagpijn, gebrek aan eetlust en vermeerderde pislozing zijn de teekenen der honigpis. Volgens mijne waarneming, deden deze teekens zich voor na het gebruik van suiker, die ik bij eenige mijner lijdens voor- schreef, en hielden op, zoodra men dit middel na liet.

Een verder bewijs der stelling, dat het water braken en de zoete pislozing met elkander overeenkomen, is ook hierin te vinden, dat praktizerende geneesheeren eenparig verzekeren, dat zij in de *diabetes* altijd de weldadigste uitwerkfelen hebben bespeurd van die middelen, waarvan de voornaamste werking
op

op de maagvaten gerigt is, zoo als kina, kino, opium, aluin en kamille.

MEAD was zoo stellig van het nut der zamentrekkende middelen bij deze ziekte overtuigd, dat hij, — ofschoon het niet met zijn denkbeeld, dat het eene ziekte der lever was, overeenkwam, — als een bepaald rigtsnoer aannam: *Aluin is een middel tegen den pisyloed.* Dr. ROLLO haalt eene menigte gevallen aan, waarin het bovengemelde middel hem goeden dienst bewezen heeft.

G E N E E S W I J Z E.

Tot hiertoe betrof mijne verklaring alle pijnen, welke de maag aandoen, wanneer dezelve ledig is. Ik ga nu over tot de geneeswijze dezer ziekte. Opium, gepaard met adstringerende middelen, is het beste ja het eenigste middel, dat zich in dit geval werkzaam betoont. Om deszelfs werking te doen aanhouden, en zekerder te maken, is het raadzaam, het als pillen voor te schrijven, dewijl het zoo allengs en aanhoudend werkt.

In het eerste tijdperk laat zich bijzonder het volgende voorschrift aanbevelen:

Rec. *Puly. Kino scr. β.*
Opii purific. gr. β.
Muc. gumm. arab. ʒ. ʒ.
Ut f. pill. No. II.

Men

Men laat zulk eene hoeveelheid alle vier uren innemen.

Ik geef aan deze gum kino boven andere middelen de voorkeur, omdat dezelve, zoo er geene *diarrhoea* mede gepaard gaat, doorgaans niet zamentrekkend op de ingewanden werkt; echter is het in geval van buikontlasting toch een bijvoegfel tot de geneesmiddelen, hetwelk de vermeerderde afzondering der vaten tegenstand biedt, zoo dezelve te sterk is, zonder deze afzondering echter tegennaatuurlijk te beletten.

Ik houde het niet voor onmogelijk, dat een zamentrekkend middel, en voornamelijk de gum kino, enkel zoo lang op het vaatgestel werkt, tot het dit inderdaad heeft zamengetrokken, en dat het dan niet verder werkt. Is dit wezenlijk het geval, dan zijn wij door de kino bezitters van een belangrijk geneesmiddel, om de al te sterke slijmafzonderingen te kunnen keeren, zonder eenige nadeelige gevolgen daarvan te vreezen te hebben.

Of het gestelde, omtrent de wijze van werking der kino, waarheid zij, dan of de voordelige werking uit de moeilijke oplossing der kino zelve voortspruit, waartoe altijd eene grootere hoeveelheid vocht wordt vereischt, kan ik hier niet beslissen. Ik kan echter met grond

grond verzekeren, dat het opgegevene middel altijd de voornoemde werking zal doen. Het volgende middel zal ook eene voordeelige uitwerking hebben.

Rec. *Aluminis grana* sex.

Opii depuc. gr. B.

Sapor venet. gr. tria.

M. f. *Bolus.*

Dagelijks driemaal te nemen.

Hardnekkige buikverstoppingen, overwint men het best met *oleum castorei*, of met rhabarber pillen, des morgens genomen. Deze middelen hebben mij altijd beter voldaan dan onzijdige zouten.

Braakmiddelen zijn hier in geenen deele van nut; zij vermeederen in tegendeel de kwaal meer dan zij dezelve verzachten (*).

Is het geloosde vocht zuur, dan schrijve men een mengsel van opium, magnesia en een zamentrekkend middel voor; het best is, als men de bovengenoemde pillen uit kino dagelijks driemaal laat nemen, dat de lij-

der

(*) De braking is schadelijk voor magere en eene zwakke maag hebbende menschen. CELSUS Lib. I. Cap. 3.

der telkens daarop den volgenden drank gebruikt:

Rec. *Aq. anethi unc. unam et dimidiam.*

Magnes. drachm. dimid.

M. f. *haustus*

Heeft men de al te sterke slijmafzondering tegengegaan, dan versterke men de maag daarna door staalwater of door de volgende pillen:

Rec. *Sulph. ferri.*

Carbon. Sodæ.

Sacchar. non purific. ana drachm. unam.

Contunde Simul. et f. pilul. No. XXX.

Hiervan dagelijks driemaal twee pillen te nemen.

Het voedsel besta uit eenvoudige vleeschspijze met een weinig moeskruiden. Men moet zich ook voor te veel brood en meelspijzen wachten, als mede voor alle geestrijke dranken, sterk gekruid vleesch, visch en eijeren.

Zulke maagpijnen, die zich doen gevoelen als de maag opgevuld is, spruiten mischien alleen uit de al te groote prikkelbaarheid van den spierrok der maag voort, en staan geenszins met het vaatgestel en deszelfs afzondering in verband, want zoo lang men niets nuttigt, gevoelt men ook deze pijn niet.

De pols is slechts weinig veranderd.

De

De tong is naar achteren als met eene witte huid bedekt.

De onaangename gewaarwordingen komen eerst een half uur of later na het gebruik der spijsen, en blijven voortduren, tot de spijs de maag heeft verlaten.

Deze ziekte gaat gemeenlijk met eene overeenkomende (*sympathetische*) hoofdpijn gepaard, en schijnt bijzonder bleeke vrouwen en hypochondrische mannen aan te doen. Ik ben er derhalve voor, om, zoo als anderen ook beweerd hebben, aan te nemen, dat de geheele ziekte uit de spiervezelen der maag voortspruit, welke met de overige spieren van het ligchaam zoo veel prikkelbaarheid bezitten. De goede gevolgen der vorengemelde middelen schijnen hiervoor ook te pleiten.

Van *cardialgische* pijnen, laten zich deze maagpijnen hierdoor onderscheiden, dat de aanval derzelve dadelijk na het gebruik van spijs intreedt; dat de pijn niet op eene plaats blijft, gelijk bij de ziekte der *cardia* altijd het geval is, en dat deze maagpijnen voorafgegaan worden door eene wanorde in het geheele gestel, hetwelk bij de *cardialgia* daarentegen meer een gevolg is.

Even zoo kan deze ziekte ook gemakkelijk

van verhardingen in de maag onderscheiden worden, daar in deze ziekte de pijn altijd eerst na den eten komt; daar in het eerste geval de pijnen steeds, meer of min hevig; aanhouden, en telkens heviger worden, zoo dikwerf men op de maag drukt. Ook is, bij verhardingen in de maag, datgene, hetwelk men uitbraakt, dikwerf geheel zuiver, en zonder bijmenging van alles, wat men vooraf gegeten heeft, gewoonlijk echter slecht van smaak en donker bruin van kleur. De pols is daarbij meestal opgezet; ook gevoelt zulk een lijder zelden hoofdpijn.

Daar ik de geheele ziekte als eene plaatselijke ziekte, ten gevolge van eene ongesteldheid van het gansche ligchaam, aan zie, zoo moet ook de behandeling algemeen zijn, doch zoodanig, dat men te gelijker tijd den staat van de maag altijd in het oog houdt.

In den zoogenaamden groenen drank van MOZES GRIFFITH, zijn alle bestanddeelen aanwezig, welke ter genezing gevorderd worden. Dit middel wordt in onze apotheken gemeenlijk onder den naam van *mixtura ferri composita* aangevoerd. Men laat daarvan dagelijks drie maal eene halve once gebruiken.

Zoo echter de pijnen te hevig worden, laat

laat men vijf druppels *tinct. opii*, een half uur voor den eten, nemen, of voege de tinctuur telkens bij den drank van GRIFFITH.

Bij de hardnekkigste gevallen, is ook eene trekpleister, op den omtrek van de maag gelegd, zeer aan te raden.

Dewijl meestal het darmkanaal in eenen verstopten toestand is, zoo geve men daartegen eenmaal 's weeks vier grein Kalomel des avonds, en den volgenden morgen drie drachmen *sulph. magnes* met *aq. menth. pip.* Men moet echter altijd in het oog houden, dat veel stoelgang, in deze ziekte, bij zulk eene zwakke maag, niet heilzaam is.

De leefregel besta in warme vleeschsoepen en alle moeskruiden, met een weinig vaste vleeschspijs; gistende en geestrijke dranken moeten meestal vermijid worden, offchoon ik in sommige gevallen waargenomen heb, dat de lijdens het terugkomen van pijn verhinderden, door voor den eten eenen theelepel brandewijn te nemen.

Van het maagzuur.

Bij de gewone maagziekten, is het braken meestal een gevolg derzelve; doch de maag is ook aan ziekten blootgesteld, waarin braken

zonder pijn wordt veroorzaakt. Bij dit pijnlooze braken echter, lijdt het hoofd des te meer. Deze soort van braking is het gevolg van het maagzuur. Met deze brakingen, wordt ook veel lucht geloosd, welke mij na gedaan onderzoek in reuk veel overeenkomst met het *gas hepaticum* scheen te hebben.

Met het maagzuur, gaan gewoonlijk hevige hoofdpijnen gepaard, waarbij de pijn zich dikwijls slechts tot één oog bepaalt. De tong is vochtig en wit; zelden heeft de lijder dorst, en de pols wijkt zelden van deszelfs natuurlijken gang af. (*)

Erfelijk schijnt de aanleg tot deze maagziekte te zijn, en de pijnen schijnen meer het midden van het ligchaam aan te doen. Kinderen, en oudere lieden, zijn zelden aan deze kwaal onderhevig. Hierom ben ik ook geneigd te gelooven, dat dezelve uit den invloed, welken de gemoedsgesteltenis op de maagze-
nu-

(*) SYDENHAM merkt in zijn *Tractat de podagra* aan: de zieken worden nog door vele onaangename aandoeningen gepijnigd, als door de pijn der ambeijen, walgelijke oprispingen van de reeds gegetene spijs, welke in de maag eenen verderfelijken smaak te weeg brengt, enz.

ARÉTÆUS merkt hetzelfde aan.

zuwen oefent, voortkomt. In de kindsheid en hooger en ouderdom, zijn de aandoeningen niet zoo fijn, en de gewaarwording niet zoo hevig als in het tijdperk des levens, hetwelk tusfchen deze beide ligt; hierom hebben dezelve ook zulk eenen fterken invloed niet op de ligchamelijke verrigtingen. Als een bewijs hiervoor, kan men aanvoeren, dat bij een plotselijke droefheid of vreugde, dikwerf het zuur in de maag opkomt, maar ook op gelijke wijze weder verdwijnt.

Het maagzuur is van het maagbranden (*pyroſis*) ligt te onderscheiden, vooreerst, omdat dezelve geene zoo langdurige kwaal is; ten tweede, omdat geene pijnen het braken voorafgaan, en ten derde, omdat het geloosde vocht hier smakeloos noch klaar is.

Op gelijke wijze is het maagzuur van het braken, door eene overlading der maag veroorzaakt, onderscheiden, naardien het met geene pijn vergezeld is.

Het laat zich niet moeijelijk van organifche maagziekten daardoor onderscheiden, dat de pols rustig blijft, geene pijn daarmede verbonden is, de uitgebraakte ſtof noch donkere kleur noch fmaak heeft, dat er altijd hoofdpijn mede gepaard gaat, dat het langere tusfchen-

poozen laat, en de zieke daarbij niet uiteert.

Daar nu deze ziekte het meest ontstaat door zulk voedsel, hetwelk de maagzenuwen, wanneer deze zich in eenen zwakkeren toestand bevinden, die dezelve tot het zuur geneigd maakt, zoo kan men natuurlijk geene betere geneeswijze aannemen, dan, om door braaken ontlastende middelen, de aanleidende oorzaken uit den weg te ruimen. Tot buikzuiverend middel, kan voornamelijk het volgende dienen:

Rec. *Fol. Senn. mund.*
Flor. Anthemid. an. drachm. tres.
Zingiber. Contus. drachm. dimidiam.
Aq. ferventis unc. tres.
Macera per horam et cola tunc.

Van dezen drank, neme men een en een halve once met twee drachmen *sulph. magnes*, om in eens te laten gebruiken. Zoo dit middel behoorlijk heeft gewerkt, neme men het volgend mengfel:

Rec. *Mixtur. Camphor. unc. unam et dimid.*
Spirit. amoniac. aromat gutt. viginti.
Saechar. aebi Scrup. duos.
 M. *f. haustus.*

Door dit middel is men in staat, de hevigheid

heid des aanvals te lenigen; doch deze kunst is niet zoo moeilijk als het wederkeeren der pijn te verhinderen. Hiertoe behoort men de kwaal niet als eene hevige, maar als eene langdurende ziekte aan te zien, en zoodanige middelen ook ter harer bestrijding aan te wenden. Een strenge leefregel behoort hier in de eerste plaats te staan, als mede bestendige beweging, en voornamelijk de onderhouding van de gewone ontlastingen des darmkanaals. Verhittende soepen en visch, moeten, even als vet vleesch, melk en eijeren, vermijd worden. Mager vleesch van allerlei aard met een weinig moes, matig genuttigd, is het best, om den aanleg tot het maagzuur weg te nemen. Hierbij moet ook de lijder alle geestrijke dranken vermijden. Het paardrijden is zeer heilzaam, en bijzonder aan te prijzen; doch daar dit elk niet kan hebben, zoo make men des te meer gebruik van andere bewegingen, en wel zoo, dat men dagelijks ten minste twee uren wandelt; kan men hierbij eene ligte uitwazeming veroorzaken, (*) dan is het des te beter.

Het geschikste middel bij deze soort van
maag-

(*) Het einde van elke beweging moet het zweet zijn, of zeker eene gewaarwording van vermoeidheid, zonder afgemat te zijn; CELSUS L. 2.

maagkwalen, bijzonder ten opzichte van de bevordering der buiksonstlastingen, is het *Sedlizer water* met drie drachmen *sulph. magnes.* Men laat daarvan iederen morgen, of om den anderen morgen, een half pint gebruiken, met welk middel de lijder ten minste drie maanden moet voortgaan. Hierbij is het doorgaans ook hoogst noodzakelijk, zich warm te kleden, vooral wat de voeten betreft.

In gevallen van het dikwerf opkomen van het zuur, is het noodzakelijk, middelen in gereedheid te hebben, welke de werking van het zuur op de maagzenuwen verhinderen, want het gebeurt ook dikwerf, dat de scherpte van het zuur niet alleen in den omtrek der *cardia*, maar ook in den geheelen flokdarm brandt.

De beste middelen, om dit schielijk te doen bedaren, zijn alkalische middelen, waardoor tegelijk ook de zoogenaamde toevallen worden voorgekomen. Zeer aan te prijzen zijn de volgende pillen, welke niet alleen op eene spoedige verdrijving van zuur werken, maar ook de spijsvertering versterkend verbeteren.

Rec. *Carbon. Sodæ exsiccat.*

Extr. gentian. ad. drachm. dimid.

Contunde simul et fiant pillulae. No. XII.

S. alle zes uren twee.

Dit

Dit is eene, en wel de gewone wijze, om het maagzuur tegen te gaan; doch somtijds is het in zulk eenen sterken graad aanwezig, dat men eene meerdere hoeveelheid alkali noodig heeft, om hetzelve te onderdrukken, zoo veel ten minste, als men inwendig kan toedienen. Indien men echter gevoelig niet meer alkali kan toedienen, is het raadzaam, in dit geval, de tegenovergestelde middelen te bezigen, te weten, sterkere zuren.

Men heeft opgemerkt, dat het aanwenden van Delfstoffelijke zuren, zelfs in de geringste hoeveelheid, het zuur der maag tegenwerken en doen ophouden. Voor het overige ontstaat dit zuur ligt, en veroorzaakt dan de gemelde ongemakken, wanneer de maag verzwakt is of door eenige oorzaak in hare werking gestoord wordt, want in eene gezonde maag is het niet (*). Deze heilzame werking, welke
zich

(*) De warmte van het bed, het paardrijden en de *elixer vitrioli* nemen de walging van gisteren weg. HOME *Princip. med. Sect. 2—5*. Vergelijk HEBERDEN *Comment. Cap. 52. pag. 430*.

Op eene andere plaats zegt deze; de zure dranken schaden niet altijd de zieken, die aan het zuur in de maag lijden; niet zelden vinden zij hulp door dezelve. HEB. *Comm. C. 97. p. 391*. Het vitrioolzuur heeft in korten tijd eene branding in de maag genezen. *Id. C. 97. p. 392*. Vergelijk *Cap. 99. p. 405*.

zich echter bij aanwending van elk Delfstof-felijk zuur niet openbaart, is waarschijnlijk hieraan toe te schrijven, dat hetzelfde iedere gisting verstoort. Het beste middel echter hiertoe, heb ik altijd in het *nitrum* gevonden; dit doet niet alleen alle gisting ophouden, maar versterkt tevens ook de maag.

Daar het zuur echter in de maag, die daartoe geneigd is, telkens op nieuw ontstaat, zoo is het noodzakelijk, de tegenwerkende middelen menigvuldig aan te wenden. Hierom laat men dagelijks alle drie of vier uren vijf druppels *acid. nitri* in koud water nemen, ten einde de maag bestendig in tegenwerking blijft. Wanneer eindelijk de neiging tot het zuur verdwenen is, hetwelk door gedurige aanwending van dit middel zeker geschiedt, moet men het *salpeterzuur* verminderen tot drie, twee of tot een' eenigen droppel, alle drie of vier uren. Gedurende deze geneeswijze, neme men dagelijks ook zoo veel *sulph. magn.* als noodig is.

Ook schijnen mij de plantzuren niet zonder nut, om het maagzuur te onderdrukken, gebezigd te worden; ten minste heb ik waargenomen, dat het sap van vier of vijf citroenen, dagelijks gebruikt, het maagzuur werkelijk voorkwam. Men kan echter dit geneesmiddel
niet

niet al te zeer aanprijzen, dewijl men, zoodra men met het gebruik hiervan ophield, het maagzuur weder gewaar werd.

Werktuigelijke maagziekten.

Wij komen nu tot de werktuigelijke maaggebreken, te weten, de *vernaauwing der cardia en pylorus*, de *maagverhardingen* en de *maagkanker*.

Eene vernaauwing der *Cardia* laat zich van alle ziekten der maag en bijliggende deelen hierdoor ligt onderscheiden, dat dezelve met pijn verbonden is, die telkens, als de zieke maar eenige vaste spijsz nuttigt, zich doet gevoelen. Hierbij is deze pijn van eenen geheel bijzonderen aard, want naar de beschrijving der zieken, kan men dezelve schier geene pijn heeten; men zoude het veeleer eene soort van spanning in den omtrek van de hartkolk moeten noemen, welke zich over den ganschen rug verspreidt, en eene gewaarwording, als bij eene aanvankelijke verstikking, veroorzaakt. Deze gewaarwording duurt zoo lang, tot dat de spijs weder is uitgebraakt, hetwelk meestal door eene inspanning gevolgd wordt, welke niet gelijk met het braken komt; doch dezelve schijnt veeleer door de inspanning te weeg

weeg gebragt te worden, welke de hik (*singultus*) veroorzaakt. Na het uitwerpen van de genuttigde spijzen, voelt de zieke eenige verligting. Het ligchaam valt hierbij zeer af, zelfs in zulk eenen graad, dat men, naauwkeurig oplettende, in den omtrek der maag om de *cardia* een gezwel kan ontdekken.

Eene vernaauwing der *Pylorus* is ligt van die der *cardia* te onderscheiden, dewijl de maag alsdan zonder eenige hindernis de spijzen ontvangt, doch dezelve echter weder opgeeft, en zoodanig, dat dit opgeven meer door braken, dan door het hikachtige opgeven der *cardia* geschiedt. Moeijelijker is het, dezen roestand van dien, welken men gemeenlijk bij bleekzuchtige vrouwen waarneemt, te onderscheiden, en waarbij eigenlijk geene zamensnoering te vinden is; alleenlijk door een opmerkzaam waarnemen van de beginselen dezer ziekte, kan men het onderscheid gemakkelijk bepalen.

Wanneer eene algemeene ongesteldheid de roevallen der maag vooraf gaat, kunnen wij met zekerheid aannemen, dat de maagziekte alleen een gevolg zij van de algemeene ongesteldheid, want ware dit zoo niet, dan zoude de wanorde der maag spoediger bemerkt

worden, en zij langeren tijd eenen nadeeligen invloed op het ligchaam geoeffend hebben.

Ik heb mij dikwerf verwonderd, aanmerkelijke gebreken in de maag aan te treffen, zonder dat daardoor een merkelijke nadeelige invloed op het geheel gestel was ontstaan, verondersteld, dat het gebrek zoodanig was, dat het den doorgang van het voedsel niet verhinderde. Zoo heb ik b. v., bij het openen van een lijk, eene verharding in den maag nabij de *pylorus* gevonden, met eene kankerachtige opening aan de eene zijde, welke zich eenen weg door de maag en de linker helft der lever had gebaad; hierbij kwam een aanhangsel tusfchen het *abces* en het *peritonæum*, zoo dat, indien de lijder niet aan eene ziekte in de *aorta arteria* was gestorven, dit gezwel door de operhuid zoude henen gevreten hebben. Gedurende deze ziekte, was het ligchaam weinig of niet afgenomen, en de lijder bespeurde geen enkel verschijnsel, waardoor men tot eene maagziekte kon besluiten. Dit eene geval zij genoegzaam, om ons de tallooze zwarigheden te doen zien, die ons bij de bepaling van inwendige ziekten bejegenen. Een dergelijk geval verhaalt DE HAEN *vol. IV. p. 182.*

Wanneer de vernauwing der *pylorus* lang
aan

aanhoudt, teert de lijder zeer uit, somtijds zoodanig, dat men ook hier, bij eene naauwkeurige opmerking, het gezwel kan gewaarworden. Mij zijn tot dus verre nog geene zekere kenteekenen, welke de verharding in de maag aanduiden, bekend.

Wanneer de *scirrhus* tot verettering is overgegaan, en eene opene kankerwond geworden is, dan heeft er gewoonlijk eene oprisping van onaangenaam riekende lucht plaats, zoo als ook braking van eene donkere stof, welke insgelijks zeer onaangenaam van reuk en smaak is. De pijnen zijn hierbij aanhoudend, doch niet altijd even hevig. Zij vermeederen door het gebruik van wrange of zure spijsen, daar integendeel zacht voedsel (*), als melk, havergort enz. geene of eene geringe pijn veroorzaken. Door deze omstandigheid, kan men deze ziekte zeer gemakkelijk van die, welke enkel door opzetting veroorzaakt wordt, onderscheiden, want er volgt in dezelve altijd pijn, welke spijs de mensch ook gebruike.

Tegen deze vier soorten van maagpijnen,
die

(*) Belangrijke waarnemingen, die dit gezegde bevestigen, deelt Dr. JOHNSTONE mede in zijne: *Med. Inquir, und observat.* Vol. II. p. 3.

die ik hier afzonderlijk beschreven heb, doch die in den aard schier niet verschillen, ken ik geene geneeswijze, waarop men zich met zekerheid kan verlaten.

Het beste, en het meest pijn verzachtende voor den lijder, is een melkdiët, met kleine giften van *calomel* en *cicuta*, b. v.

Rec. *Merc. dulc. gr. dimid.*

Extr. Cicutae gr. octo.

Contunde Simul et f. pilul. duae.

S. van deze pillen laat men tweemaal daags een nemen.

Volgens mijne waarnemingen, moet men in deze gevallen zich wel wachten, de *calomel* in groote giften te geven, terwijl ik volmondig moet bekennen, dat dit middel, hoe voorzigtig ook aangewend, wel eene tijdelijke verzachting, doch geenszins eene wezenlijke genezing te weeg brengt.

Als bijvoegfel tot de behandelde maagziekten, dient hier nog gesproken te worden van het *bestendig braken*, hetwelk zich zonder pijn en zonder teekenen van eene breuk of eenige bijzondere aandoening van het hersengestel voordoet.

Deze ziekte grijpt bijzonder bejaarde menschen aan. De neiging tot braken is zeer he-

H

vig,

vig, en duurt bijna onafgebroken voort, en de lijder braakt alles, wat hij gebruikt, het zij spijs, het zij geneesmiddelen, weder uit. De pols is snel en zwak. Het braken houdt gemeenlijk, alle tegenmiddelen overwinnende, eenige dagen aan. Wanneer het uitgebraakte eene zwartachtig bruine kleur heeft, dan gaat dit gewoonlijk met koud zweet en koude aan handen en voeten vergezeld, en het is dan meestal met den lijder gedaan.

In het algemeen laat deze ziekte weinig goeds hopen. De beste tegenmiddelen zijn nog het *sulph. magn.* met of zonder *tinct. opii*, en opiaat klisteren. Spaansche vliegen, op den omtrek der maag aangelegd, schijnen hier ook eene zeer goede uitwerking te hebben.

Voor den eetregel, bepale men witte brood en melk in kleine hoeveelheden. Op bepaalde tijden, doet het gebruik van wijn somwijlen in dit geval zeer goeden dienst, gelijk ook zuivere brandewijn. Jammer is het echter, dat hetgene men gebruikt altijd nieuwe braken te weeg brengt.

In dusdanige hopelooze gevallen, heb ik den lijder zich meermalen zien redden, door gedurende zes of acht uren geen voedsel noch geneesmiddelen te gebruiken. Op deze wijze krijgt

krijgt de maag hare krachten weder, en is in staat ten minste een weinig melk en wittebrood, zonder nieuwe braking, tot zich te nemen en te behouden. HUNTER verhaalt ook een geval, als bewijs van de voortreffelijke uitwerking, welke de melk, in kleine giften genomen, in maagziekten heeft, in de *Med. Observ. and inquir. vol. VI. p. 310.* Men moet echter niet meer dan alle half uur een eetlepel vol nemen. Behoudt de maag deze hoeveelheid, dan kan men dezelve langzamerhand vermeederen; wordt echter dit gering gedeelte weder uitgebraakt, dan moet men nog behoedzamer zijn, en slechts de hoeveelheid van eenen halven lepel geven. Ter verzachting, kan men ook alle vier uren een klisteer van warme melk met tien druppels *tinct. opii* hierbij voegen.

M A A G B L O E D I N G.

Haematemesis.

Bloedingen uit de maag kunnen niet als eigenlijke maagziekten beschouwd worden, dewijl zij gewoonlijk uit eene organische wanorde in eenig ander ingewand, en het meest in de lever, voortspruiten.

Vrouwen lijden ook veeltijds aan deze ziek-

te, wanneer namelijk de maandelijksche zuiveringen belet worden, in welk geval deze bloedingen doorgaans geregeld op eenen bepaalden tijd terug komen.

Deze ziekte is van de bloedspuwing hierdoor onderscheiden, dat het bloed niet door hoesten, maar door braking wordt uitgeworpen.

Bij vrouwen, welker maandelijksche zuivering niet verhinderd is, is deze ziekte zeer gevaarlijk, even als te allen tijde bij mannen; minder gevaarlijk is dezelve bij bleekzuchtige vrouwen.

Bij de geneeswijze, moet men zich vooral bevljtigen, om de oorzaken der bloeding op te sporen. Ontwaart men, dat de ziekelijke toestand uit een aangelegen ingewand voortspuit, dan moet men bijzonder zijne maatregelen daartegen nemen. Is belette maandzuivering de oorzaak, dan laat men zes oncen bloed aftappen aan den arm, en wel een of twee dagen voor dat de bloedbraking weder komt. Hierbij kan men ook kleine giften van middenzout geven, en wel alle acht uren, in een bitter aftreksel.

Wanneer deze geneeswijze streng in acht wordt genomen, dan kan de zieke zeker op eene volkomene herstelling rekenen.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

DE ZIEKTEN VAN DE DARMBUIS.

Intestinorum morbi.

Wij komen nu tot de ziekten, die de geheele darmbuis aandoen, zoo als de *cholera*, *dysenteria*, *diarrhœa*, *colica* en nog eene ziekte, welke bij kinderen zoo dikwijls voorkomt, en daarom *fbris infantum remittens* genaamd wordt, want deze koorts schijnt geheel en alleenlijk van de wanorde in de darmbuis af te hangen.

A.) *cholera morbus.*

Dikwerf overvalt deze ziekte de lijdens plotfeling. Dezelve is van de gewone *diarrhœa* volstrekt niet onderscheiden, en gaat in de eerste zes of acht dagen met koorts gepaard (*). Na dit tijdperk ontlast de lijder, zoo wel door braking als stoelgang, eene groote hoeveelheid gal, welke ontlasting meestal met hevige snij-

(*) ARETAEUS περι αίτ. και σημ εις. Βιβλ. β κεφ: ε. ,, Τα πρώτα μέρα ρηιδώ, άπονος."

dingen in den buik, en met kramppijn in de dijspieren, gepaard gaat. De pols is zwak en traag, en dikwerf is zulk een lijder binnen weinige uren in het grootste gevaar (*).

Deze ziekte is gemakkelijk van den rooden loop en vermeerderden stoelgang te onderscheiden, door de geloosde stof, welke hierbij alleen galachtig is, zonder vermenging met bloed, etter of eenige andere stof; en heeft dit al eens plaats, dan is deze vermenging van geen belang. Dezelve wordt van het lood kolijk ook gemakkelijk op dezelfde wijs onderscheiden, want in de laatstgenoemde ziekte blijven de ingewanden, schoon er somtijds een weinig galstoffe wordt gebraakt, altijd verstopt.

Hier te lande is deze ziekte over het algemeen niet zeer gevaarlijk, dewijl het gevaar in dezelve niet zoo zeer uit de menigte der gal, welke door de lever afgezonderd wordt, schijnt voort te komen, als wel door de wanorde, welke zij in de maag en ingewanden veroorzaakt; men moet derhalve ook bij de behandeling de volgende werkingen meer dan de eerste verschijnselen der ziekte in het oog houden.

Hier-

(*) SYDENHAM, *Sect. IV. Cap. II.*

Hierom geve men den zieke eerst eene tamelijke hoeveelheid flap vleeschnat te drinken, waardoor de gal zoodanig zal verdund worden, dat zij geen hinder meer zal te weeg brengen; om dezelve echter zoo spoedig mogelijk uit te drijven, en derzelve werking op de darmhuid voor te komen, schrijve men den volgenden drank voor:

Rec. *Sulph. magnes* Dr. j.

Syrup. mori Dr. β.

Tinct. opii gutt. ij.

Aq. Hordei unc. ij.

M. f. *haustus.*

S. alle $\frac{1}{4}$ uur te gebruiken.

De hevige snijdingen in het lijf, en de kramp in de beenen, kan men het gemakkelijkst door warme baden en warme omslagen op het lijf doen bedaren. Ook is eene vermeederde gift van de *tinct. opii*, in den voorgeschrevenen drank, hiertegen zeer aan te raden.

B.) *Dysenteria. Roode loop.*

De roode loop begint gewoonlijk even als eene andere vermeederde ziekelijke ontlasting, en gaat met pijn in den buik, van tijd tot tijd, en met eene ontlasting van slijm en etter gepaard. De ontlasting bestaat gewoonlijk

in kleine drekklopjes (*Scybala*), die met bloed en slijm omgeven zijn. Na twee of drie dagen, bespeurt men meestal eenige koorts; de pijnen in den buik blijven aanhoudend; er is een bestendige aandrang tot stoelgang, en de lijder klaagt gedurig over een gevoel van overlading der ingewanden.

Dit gevoel, tracht de lijder door sterke pogingen ter ontlasting, die hij niet wederstaan kan, offchoon hij ziet, dat dezelve geene hulp aanbrengen, te verdrijven. Zoo hij hierdoor nog eenige ontlasting heeft, dan is het zeer weinig, en niets anders dan slijm en bloed. (*) Deze ontlasting heeft ook den gewonen, aan stoelgang eigenen reuk niet, en doet ook geenszins de pijn verminderen. De pols gaat zeer schielijk; de tong is droog, en dikwerf rood en glad; zelden gaat dit met braken gepaard.

Deze ziekte kan men gemakkelijk van andere

(*) Onder de slijmachtige ontlastingen, vindt men eenige bloedige strepen. Soms is er in den geheelen loop der ziekte geen het minste spoor van bloedvermenging te ontdekken, niet tegenstaande dit, wanneer de ontlastingen veelvuldig, met snijdingen en pijn in het lijf en eene overvloeiing van slijm verbonden zijn, roode loop genaamd wordt, even als of er bloed ontlast werd. SYDENHAM *Sect. IV. Cap. III.*

dere ziekten der ingewanden onderscheiden, door den afgang van slijm en bloed; door de pijn, die, in weerwil van de ontlastingen, dezelfde blijft; door den aandrang, en eindelijk door de daarbij plaatshebbende koorts. Over den afloop dezer ziekte, laat zich niets zekers bepalen, want er is in het begin niet alleen groot gevaar met dezelve verbonden, maar de lange duur van deze ziekte brengt ook zulk eene wanorde in de dikke ingewanden te weeg, dat de zieke, offchoon hij zijne gezondheid ten deele herkrijgt, niet zelden in eene slepende ziekte van dezen aard vervalt, zoo eenige jaren voort kwijnt, en eindelijk aan de gevolgen van een wanordelijk gestel, door eene hardnekkige en langdurige ontlasting van etterachtige stof, geheel uitgeput wordt.

De oorzaak dezer ziekelijke afzondering, vindt men dan ook na den dood, te weten, in eene groote menigte kleine zweren langs de dikke darmen.

In heete landen en streken, zegt men, dat deze ziekte aanstekend is; doch hier te lande, heb ik daarvoor geen een bewijs kunnen vinden; integendeel heb ik dikwerf in talrijke huisgezinnen een' enkelen lijder aan deze ziek-

te gehad; ook dikwerf heb ik dezelve in hospitalen, onder honderden andere ziekten slechts bij enkele hier en daar, zonder verdere besmetting, aangetroffen, zoo dat ik over het algemeen in mijne praktijk geene gegronde redenen voor deze stelling heb gevonden:

Bij de behandeling, is het zeer noodzakelijk, op de hevigheid der pijnen en op den stoelgang naauwkeurig te letten.

Wanneer de pijn aanhoudend zeer hevig is, dan is het altijd zeer raadzaam, ten naastenbij tien oncen bloed aan den arm af te tappen. Ten opzichte van het toedienen van buikzuiverende middelen, moet ik den Geneesheer verwijzen tot hetgene ik reeds heb aangemerkt, te weten: dat de lijder altijd over een gevoel van overlading der ingewanden klaagt, waarvan hij zich door sterke pogingen tot stoelgang tracht te bevrijden. Zoo lang nu dit gevoel niet verdwenen is, — en dit kan alleen dan geschieden, als de verharde drekklompen te eenenmaal ontlast zijn, in welke aangroeiing de ware oorzaak van dit gevoel ligt, — zoo lang deze oorzaak dus niet geheel is vernietigd, zoo lang hebben de middelen ter ontlasting hunne vereischte werking nog niet gedaan.

Hierop moet dus het gebruik van buikzui-

verende middelen steunen, en het gevoel van den lijder zelve moet hier altijd ten regel strekken; wanneer hij, namelijk, zelf gevoelt, dat de ophooping, waarover hij te voren klaagde, door eenen rijkelijken stoelgang is verdwenen, en dan ook eerst, en niet vroeger, zal de Geneesheer het gebruik van buikzuiverende middelen nalaten.

Wanneer de drekklompen (*scybala*) ontlast zijn, is men reeds merkelyk in de genezing geslaagd, doch de vaten en klieren van de dikke darmen, welke het slijm en het bloed afzonderen, blijven dan nog in eenen ontstekenachtigen staat; om deze te genezen, konde men echter in kleiner giften met de buikzuiverende middelen voortvaren.

In deze ziekte is het vooral noodzakelyk, in de praktijk bepaaldelyk aan te nemen, en vast te stellen, dat onvolkomene en halftoereikende ontlastingen slechts dienen, om het ligchaam te verzwakken, zonder de ziekte verder te genezen of te verzachten.

De waarde van deze stelling wordt nog veel duidelyker, zoo wij opmerken, dat het langdurige dezer ziekte (*forma chronica*)

meest-

meestal uit deze ongenoegzame ontlastingen voortspruit, omdat men bij de hevige (*acuta*) middelen aanwendt, die niet krachtig genoeg werken, om de ziektestof weg te nemen. Ik geloof dus, dat men oplosfende middelen moet gebruiken, welker kracht naar derzelve werking moet bepaald worden. De voegzaamste middelen, die ik hier voorschreef, zijn *oleum castorei*, dan de door mij bovengemelde olieachtige middelen, of het *onzijdig zout*, in twee gedeelten, alle zes uren. Ook kan men alle drie of vier dagen een pilletje van vijf greinen *merc. dulcis* geven, naarmate de zieke over een gevoel van overlading en drukking in de ingewanden klaagt. Ik schrijf daartoe bijzonder *calomel* voor, dewijl het Colon gemeenlijk zeer is zamengesnoerd, en zwakkere middelen geene kracht genoeg bezitten, om het verharde en taaije slijm, hetwelk daarin is opgehoopt, te ontlasten. — De aderlating herhale men niet dan met de uiterste omzigtigheid.

Wanneer de snijdingen eenigzins verminderd zijn, heb ik dikwerf zeer goede en weldadige uitwerkingen, bijzonder tot verzachting der pijnlijke perlingen tot stoelgang,

gang, van de *Balsam. Copiava* gehad, denzelve in kleine giften voorschrijvende, als:

Rec. *Balsam. Copiava gutt. Xij.*

Vitell. ovi q. s.

Aq. Cinn.

— *destillat an. dr. Vj.*

Sachar. alb. scr. ij.

M. f. haustus.

Alle vier of zes uren te gebruiken;

Klisteren van denzelfden balssem verzachten ook zeer de persing.

Rec. *Mucilag. amijl. unc. IV.*

Balsam. Copiav. gutt. XL.

M. f. Ennema.

Mogt de Geneesheer eerst geraadpleegd worden, als de ziekte reeds eenigen tijd heeft geduurd, en den vorm van eene langdurende ziekte heeft aangenomen, waarbij de lijder etter en bloed onder de gewone snijdingen ontlast, en naderhand de ontlasting stinkend en slijmachtig wordt, dan kan men met genoegzame zekerheid vaststellen, dat er verzweringsen in de dikke ingewanden bestaan. In deze gevallen, is ook dezelfde gift van de *copiava balssem* zeer aan te raden, en men kan met nut van de voorgeschrevene klisteer gebruik maken.

Naar-

Naardien er gewoonlijk, als de pijn zoo hevig wordt, een hooge graad van verzwaking wordt veroorzaakt, zoo schrijve men het volgende voorschrift voor, en wordt de stoelgang te hevig, dan voege men daarbij vijf druppels *inct. opii*.

Rec. *Balsam. Copaiy, gutt. X.*

Vitel. ovi q. s.

Decoct. Corticis peruv. unc. j̄3.

Tinct. Corticis. peruv. dr. j.

M. f. haustus.

Alle zes uren te nemen.

Dit tijdperk is gewoonlijk het gevaarlijkste in deze ziekte.

C.) *Diarrhæa.*

De buikloop bestaat in ontlastingen van de darmbuis met eenige pijn in de ingewanden, die echter altijd, na eenige ontlastingen, minder worden; koorts is hiermede niet verbonden.

Van

(*) Het verwondert mij, dat hier de Schrijver geen gewag maakt van de *Rad. Ipecac.* en de, ook door mij dikwerf met nut gegevene braakmiddelen, waarbij ik de *radix consolida* met het *electuarium catechu* voeg.

VERTALER.

Van het koliek laat zich deze ziekte gemakkelijik daardoor onderscheiden, dat noch hetgene zich door stoelgang, noch hetgene zich door braking ontlast, galachtig is.

Zij verschilt van den rooden loop, dewijl de lijder daarin etter en bloed ontlast, doch in deze ziekte niet; dat de pijn in de *diarrhœa* na de ontlasting vermindert, en eindelijk, dewijl er bij de *diarrhœa* geene koorts is.

Deze ziekte spruit gemeenlijk uit eene vermeerderde slijmafzondering in de ingewanden voort; men moet derhalve bij de behandeling derzelve die middelen, welke de verhoogde opgewektheid der slijmkliertjes stillen, met de zamentrekkende middelen vermengen.

Men begint gewoonlijk de genezing der *diarrhœa* met een middel ter ontlasting; doch bij de gewone *diarrhœa*, is dit, geloof ik, niet alleen tijdverlies, maar ook, als namelijk de *diarrhœa* uit de gemelde oorzaak ontstaat, meer schadelijk dan nuttig. Het volgende voorschrift is gewoonlijk toereikend, om een' buikloop, die niet verouderd is, te genezen:

Rec. *Mixtur. Cretaceæ, unc. jz.*

Confect. aromat. scr. j.

Tinct. Cinamom. dr. ß.

Tinct. opii gutt. iij.

M. f. haustus.

Alle 4 of 6 uren te gebruiken.

Wan-

Wanneer de buikloop reeds eenigen tijd heeft aangehouden, dan moet men krachtiger zamentrekkende middelen aanwenden, gelijk het volgende:

Rec. *Pulv. Kino scr. j.*

Confect. opii gr. XII.

M. f. Bolus.

§. driemaal daags te nemen.

of Rec. *Aluminis gr. X.*

Confect. rosae gallic. q. s.

Ut fiat Bolus.

§. driemaal daags te nemen.

Voor het overige is dit eene ziekte, waarin weinig gevaar te duchten is.

Dewijl de buikloop niet ligt met kooliek, rooden loop en veel minder met eenige andere ziekte der darmbuis kan verward worden, zoo heb ik mij hier meer bekort dan bij de overige ziekten van dezen aard, welke zoo duidelijk niet te onderscheiden zijn, en waarover zoo breedvoerig niet gehandeld was als over de *diarrhæa* (*).

D.) Co-

(*) De *diarrhæa* is somwijlen zeer hardnekkig, doch ik heb dezelve altijd met eene gewone gift *opium* kunnen bedaren. Gewoonlijk bedfende ik mij van het
vol-

D.) *Colica Pictonum.*

Het lood kolijk, eene ziekte, die men zeker in de oude schriften niet vermeld vindt, komt, volgens zekere waarnemingen, van de opslurping van looddeelen in het gestel voort, en het schijnt, dat het lood, het zij het onmiddelijk in de maag wordt opgenomen of op de huid wordt aangewend, altijd dezelve ziekte veroorzaakt (*).

De-

volgende voorschrift in drank gegeven, hetwelk mij nimmer onvoldaan heeft gelaten.

Rec. *Aq. menthae.*

Foeniculi an. unc IV.

Opii depur. gr. iij.

Muc. gum. arab. unc. j.

Syr. menthae unc. ʒj.

M. S. om $\frac{1}{2}$ uur een lepel tot de stoelgang vermindert.

Eenmaal echter is mij dit middel, met zoo vele andere, geheel mislukt, en deze *diarrhæa* was zoo geweldig, dat er reeds teekenen van eene veerkracheloosheid in alle deelen schein te zijn; ik zal dit geval dus, als een bijvoegsel op de *diarrhæa*, hier achter bij mijne andere voegen. VERTALER.

(*) Men zie GEORGE BAKKER'S *verhandeling in de Medical Transact.* Insgelijks DE HAEN *Ratio medendi*, tom. I. C. 24. Vergelijk tom. III. C. 7.

Deze ziekte ontdekt zich gewoonlijk door hevige en aanhoudende pijnen in den omtrek des navels, welke pijn gepaard gaat met eene intrekking en spanning der uiterste bekleedfe-len der ingewanden naar de ruggegraat, vergezeld van eene hevige, schoon vergeeffsche per-sing der ingewanden ter ontlasting. Soms, doch niet altijd, is hiermede eene sterke op-risping verbonden, en wanneer braking hier-mede gepaard gaat, dan is gewoonlijk het uit-gebraakte van eene groene kleur.

In dezer voege duurt deze ziekte eenige da-gen voort, gedurende welken tijd de pijnen wel toe of afnemen, doch nimmer geheel gestild worden. Eene soort van stil ijlen (*delirium*), ja bijna eene werkelijke waan-zinnigheid, treedt hier dikwerf in, en de ingewanden blijven bij voortdoring verstopt. Dit zijn echter geene gewone teekenen bij deze ziekte; en wanneer deze daarmede gepaard gaan, schijnen zij de ziekte gevaarlijker en langduriger te maken (*).

De

(*) Ik heb eenen lijder aan deze ziekte gehad, die acht en veertig uren volflagen blind was, welke blindheid dadelijk beterde, zoodra de darmbuis behoorlij-ke ontlasting had.

De lijder brengt zich zelve de meeste verzachting van pijn toe, als hij de knieën naar het onderlijf optrekt.

De pols is gewoonlijk niet sneller dan honderd slagen in eene minuut. De tong heeft hare gewoon aanzien en is vochtig. De koorts is onbeduidend en nauwelijks merkbaar.

De zitplaats der pijn om den navel, de zamentrekking des buiks, de verstopping, het niet aanwezig zijn van koorts, de pols, en de verzachting van pijn, als de lijder het ligchaam in eene zamengebogene houding brengt, zijn allen teekenen, die deze ziekte van alle andere ziekten der ingewanden onderscheiden. Het is echter raadzaam, hier, even als bij andere ziekten der ingewanden, zich nauwkeurig met de levenswijs des lijders bekend te maken, en als de Geneesheer dan ontwaart, dat hij veel met lood om gaat, zoo kan hij zich van het daar zijn dezer ziekte overtuigd houden.

G E N E E S W I J Z E.

Dewijl deze ziekte bijzonder uit eene krampachtige aandoening van het *Colon* schijnt voort te komen, waardoor de ontlastingsstoffen in de ingewanden worden besloten, zoo moet de

voornaamste opmerkzaamheid des geneesheers daarop gerigt zijn, om de beslotene stoffen door zachtwerkende middelen af te drijven; en naardien in dit geval de verstopping door krampachtige aandoening wordt veroorzaakt, zoo kan men *opium* als afdrijvend middel bezigen (*), en daar bij eenige druppels *olei castorei* voegen, volgens het onderstaande voorschrift:

Rec. *Ol. Ricini* rec. unc. β ,

Vitell. ovi q. s.

Tinct. opii gutt. XX.

Aq. menth. pip. unc. j.

M. f. haustus.

Alle zes uren te gebruiken.

Men kan te gelijk ook klisteren van warm water met veertig druppels *tinct. opii* voorschrijven. Warme omslagen om het onderlijf en warme baden zijn hier ook zeer aan te bevelen.

Wanneer de maag de olie niet kan verdragen, dan zal eene oplossing van *sulph. magnes* in

(*) DE HAEN heeft aangemerkt, dat de ziekte niet zoo ligt op het kolijk volgt, als men de geneeswijs met *opium* in plaats van andere middelen voltooit. DE HAEN vol. III. pag. 381.

in *aq. menth. pip.* met *inct. opii* dezelfde uitwerking hebben. Soms echter kan de maag hoegenaamd geene vloeistoffen verdragen, wanneer men trachten moet, de oplossing met pillen te bewerkstelligen, waartoe *calomel*, *aloë* en *opium* zeer zijn aan te prijzen, omtrent in dezer voege:

Rec. *Merc. dulc. gr. V.*

Aloes Succotrin.

Opii purif. an gr. j.

Contunde simul et fiat pillula.

S. Alle vier uren te nemen.

Wanneer het eenmaal gelukt is, eene doorstraling te bewerkstelligen, dan is er eene groote zwaarigheid uit den weg geruimd, en de zieke zal van lieverlede onder het gebruik van dit voorschrift, en het nemen van eene halve once onzijdig zout, in vet vleeschnat, s' morgens genomen, zijne vorige gezondheid weder krijgen (*).

Deze ziekte is in dit tijdperk wijders niet gevaarlijk. Komen de aanvallen van kolijk echter dikwerf terug, dan komt daaruit ligtelijk de vallende ziekte (*Epilepsia*) voort; ook

(*) DE HAEN beveelt over het algemeen, als zeker behoedmiddel tegen deze ziekte, vetachtig voedsel.

ook jichtachtige toevallen in de hand zijn de gevolgen daarvan.

Wanneer de Epileptifche toevallen als gevolgen der huiduitflag kunnen aangemerkt worden, moet men dezelve, even als of zij uit andere oorzaken voortspromen, behandelen, alleen met dit onderscheid, dat men ten opzichte van den toestand der darmbuis bijzonder oplettend moet zijn. De verlamming van den arm vordert eene nadere opmerkzaamheid en beschouwing.

De band van het gewricht der handen schijnt, in vele soorten van deze verlamming, op eene in het oog vallende wijze droog en flap te worden, even als of een verzwering der hand de banden heeft uitgerek. Hierbij ontstaat dikwerf een gezwel boven op de hand, dat meestal week en beweegbaar, doch somtijds ook hard en volkomen vast zit; het eerste is een verwijding van de pezen en bundels der handspieren, het tweede eene vergrooting der uiteinden van de beenderen der hand. Dit schijnt ook bij het openen van een lijk, dat DE HAEN deed, het geval geweest te zijn. Ik zelf heb gelegenheid gehad, dusdanig gezwel na den dood te onderzoeken.

De optrekkende duimspieren worden al spoedig

dig uitgeteerd. Dit komt waarschijnlijk door eene vermeerderde opslurping, die in deze deelen plaats grijpt, welligt als een gevolg van de drukking van den steel van het penfeel, hetwelk de schilders gebruiken, schoon de aanmerking, dat deze uittering aan de beide handen geschiedt, dit vermoeden tegenspreekt.

Dewijl waarschijnlijk, ja bijna volkomen zeker, een teruggedreven uitflag de uittering der spieren ten gevolge heeft, zoo heb ik lang gemeend, buiten de middelen, welke benoodigd zijn, om de eigenlijke oorzaak der ziekte weg te nemen, nog eenige werktuigelijke middelen te hulp te roepen, om deze plaatselijke verlamming te genezen, en de spieren in staat te stellen, om met vernieuwde kracht hare vorige diensten weder te bewijzen.

Om den Lezer te overtuigen, dat dit gevoelen niet ongegrond is, zal ik een geval, zoo als ik hetzelfde behandeld heb, omstandiger mededeelen.

Den 13 Augustus kwam een zieke in *St. George Hospital*; hij was een koperflager van beroep, waarbij hij ook veel met lood moest omgaan.

Hij had reeds verscheidene hevige aanvallen

van kolijk gehad, die naar zijn vermoeden, en diegenen, welke met hem werkten, van de looddeelen voortkwamen. Hij had nu geene kolijkpijn meer, doch was in beide gewrichten der hand volkomen lam. Van den 13. Augustus tot den 10. November, gebruikte hij op verschillende wijzen verscheidene voorgeschrevene versterkende middelen; prikkelende inwrijvingen, en de electriciteit werden aan zijnen arm aangewend, doch men ondervond geene de minste beterschap in de verlamming.

In het denkbeeld, dat het nu alleen een plaatselijk gebrek was, en dat de spieren niet in staat waren, hare vorige kracht te herkrijgen, dewijl zij den last der geheele hand te dragen en op te houden hadden, en het moeilijkst aan hare uiterste pezen, zoo liet ik eene spalk maken in den vorm van eene goot, die, onder den geheelen voorarm gelegd, tot aan de toppen der vingers moest vast gehecht worden. Op deze wijs kan men den last, die de uiterste einden der spieren bezwaarde, verlichtend wegnemen, en haar daardoor in het herkrijgen van hare vorige krachten ondersteunen. Deze spalk liet ik dag en nacht vast gehecht blijven.

Gedurende deze proefneming, gaf ik den
lij-

lijder verder geene geneesmiddelen, en om mij van deze proef zoo veel mogelijk te overtuigen, liet ik de spalk alleen aan den regter arm aanleggen, daar de linkerhand, gedurende deze geneeswijze, even zoo verlamd bleef als te voren.

Eene maand na het aanleggen, had ik het genoeg te bemerken, dat de regterhand weder in staat was, een gewigt van zestien lood, in eene regte lijn met den opperarm, op te tillen. Vijf weken daarna schenen de uitrekende handspieren hare volle kracht weder gekregen te hebben; de linkerhand bleef echter volkomen verlamd.

Om mij echter volledig te overtuigen, dat deze genezing niet uit eene betere gesteldheid voortkwam, ontfloeg ik den zieke voor eene maand uit het hospitaal; na verloop van dien tijd kwam hij weder. De linkerhand was nog geheel verlamd, doch de regter was geheel als te voren, en had derzelve natuurlijke kracht weder gekregen. Ik liet nu ook een spalk aan de linkerhand aanleggen, en, in den tijd van zeven weken, waren ook de rekspiieren van deze hand in derzelve volle kracht hersteld.

Dit geval overtuigde mij natuurlijk, dat dit

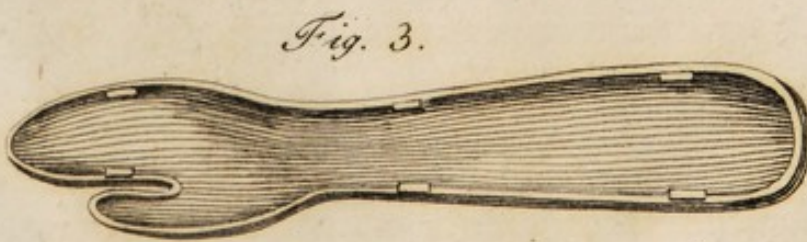
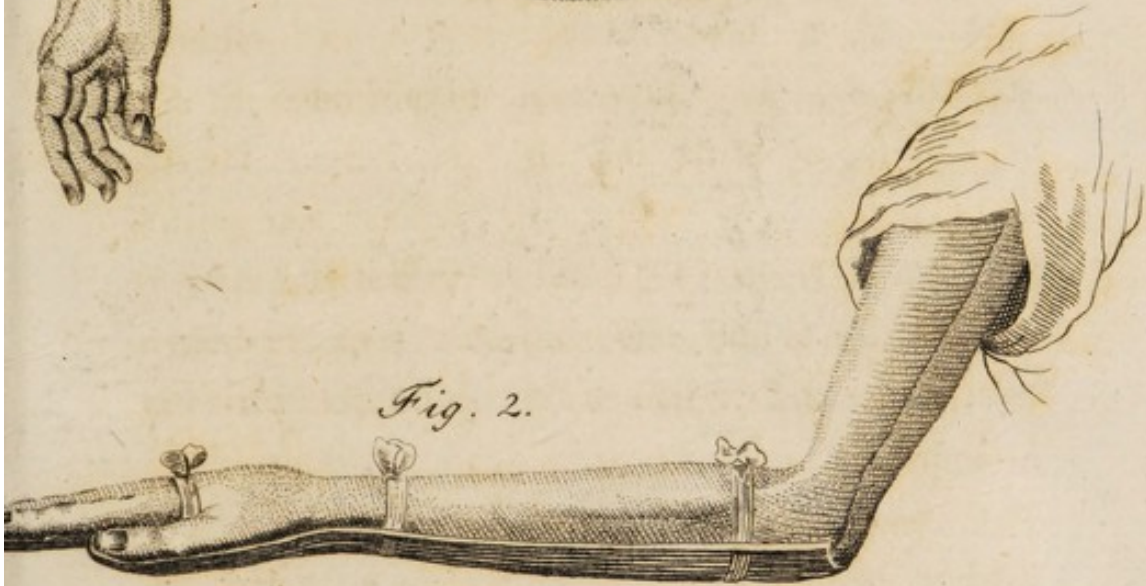
middel werkzaam en raadzaam was. Ik maak dus geene zwaarigheid, om deze geneeswijze, volgens deze en andere mijner proefnemingen, als mede volgens die van eenige mijner kunstbroeders, aan alle praktiserende geneesheeren aan te bevelen, als een middel, hetwelk wel niet onfeilbaar, echter altijd zeer werkzaam is ter genezing van eene ziekte, die men tot dusverre als ongeneeslijk beschouwde.

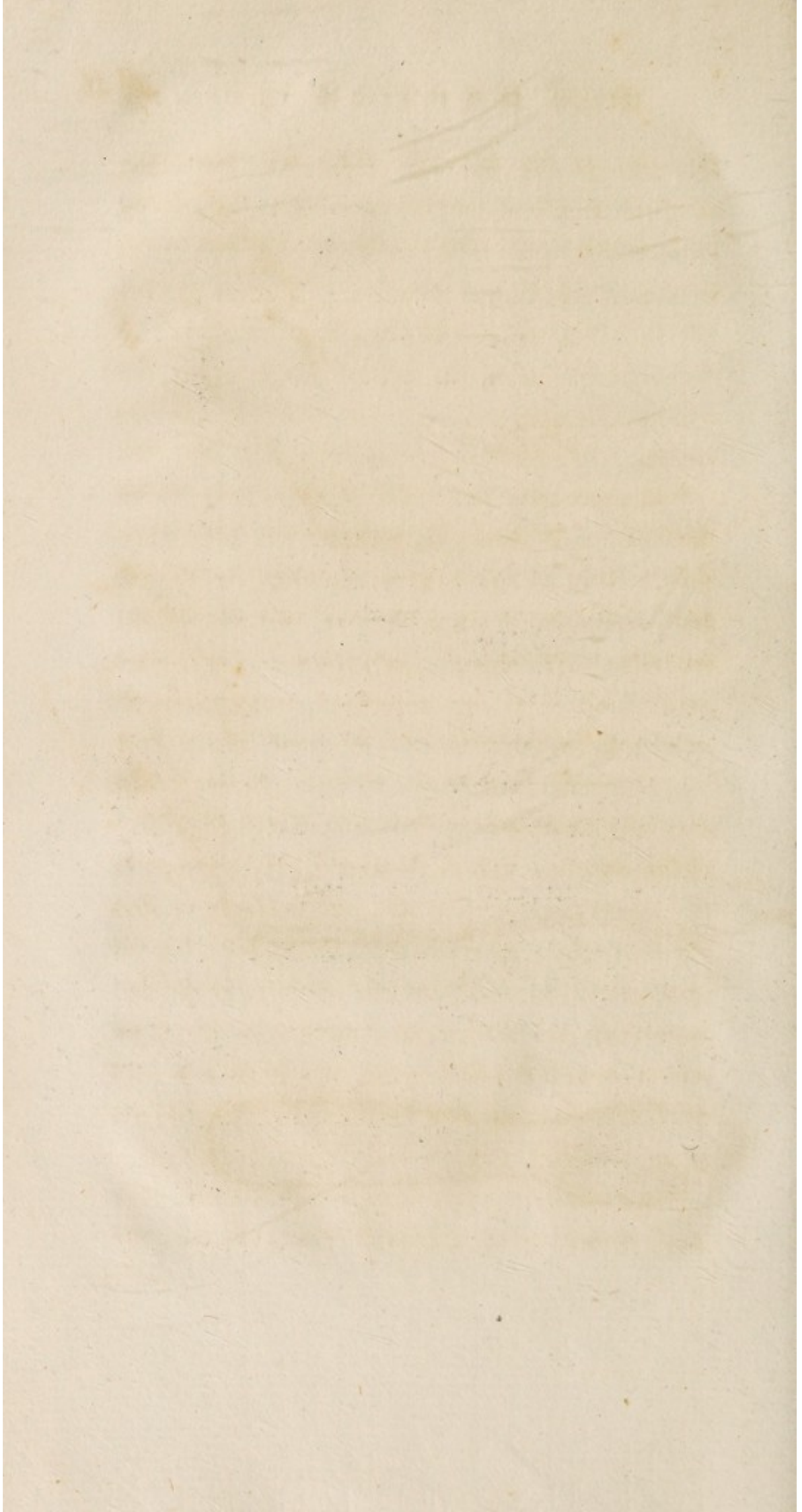
De gelukkige gevolgen van deze behandeling, die ik in de eerste twee jaren bespeurde, bragten mij bijna op de gedachten, dat men daarvan altijd in elk geval eene zekere hulp te wachten had; doch ik heb naderhand een' lijder in het St. George Hospitaal gehad, die dit werktuig vier maanden lang gedragen heeft, zonder daarvan de geringste hulp te erlangen (*).

Volgens mijn oordeel, hangt ook het gelukkig gevolg dezer herstelling niet alleen van het aanwenden van de spalk af, maar ook van de wijze, waarop zij wordt aangelegd.

Ik

(*) Later hoorde ik, dat de hier genoemde lijder met het gebruik der spalk nog drie maanden na het verlaten van het Hospitaal was voortgegaan, en van zelve het gebruik zijner handen had terug gekregen.

Ik heb om die reden hierbij eene plaat gevoegd, waardoor mijne meening duidelijker zal worden dan door eene enkele beschrijving.

Fig. I. vertoont den verlamden arm.

Fig. II. denzelfden arm, met de aangelegde spalk.

Fig. III. de spalk.

Om deze proefneming zoo voldoende en zeker als mogelijk is te maken, en vervolgens hierop eene nieuwe geneeskundige handelwijze in deze ziekte te gronden, heb ik dit uitwendig werktuigelijk hulpmiddel nimmer te gelijk met inwendige middelen aangewend; de inwendige middelen, liet ik, voor ik tot deze proef overging, nemen, waarbij ik dan weder ook alle andere middelen liet achter blijven.

Nu echter, dewijl ik geloof de noodige en gewenschte zekerheid daarvan te hebben, zoude ik in hardnekkige gevallen in het vervolg deze geneeswijs met eenige andere middelen, uitwendige of inwendige, gepaard doen gaan, naarmate dezelve mij voor het plaatselijk gebrek of voor den staat der gezondheid van den lijder dienstig schenen.

Daar ik deze werktuigelijke wijze zeer werkzaam vond bij de uit lood voortkomende verlam-

lamming der handen, zoo meende ik ook deze middelen in andere gevallen van verlamming der handen, die uit werktuigelijke oorzaken, doch niet door de opslurping van lood voortkwamen, te kunnen aanwenden.

Hier werd ik echter in mijne verwachting te leur gesteld, vermits ik geene de minste hulp, na het gebruik dezer middelen, konde bespeuren.

Ik heb eens een geval gehad, dat een man dergelijke verlamming aan de hand had, als ik vroeger en later dikwerf bij schilders heb aangetroffen; en echter konde ik, zelfs bij de naauwkeurigste nasporing, niet ontdekken, dat hij met lood had omgegaan, of aan deszelfs werking was blootgesteld geweest.

Zoo heb ik ook eenen anderen lijder gezien, die dergelijke verlamming had, en wiens beroep was fortepiano's te stemmen, een werk, hetwelk bijzonder de inspanning der spieren van de gewrichten der hand vereischt. Was dit nu eene verlamming alleenlijk uit werktuigelijke oorzaken voortspruitende? Of was de invloed van het metaal hier ook eene bijzaak? (*) Verder moet ik ook niet vergeten, hier

(*) Deze man had een knobbegezwel in de geleding van de

hier aan te teekenen, dat deze twee afwezige lijdens waren, en ik derhalve niet verzekeren kan, dat dit middel zoo naauwkeurig en zoo lang is aangewend, als er doorgaans noodig is, om hetzelfde eenigermate te doen werken (*).

E.) *Febris infantum remittens* (†).

Men zoude deze ziekte, volgens derzelver naam, geenszins met regt onder de ziekten van de darmbuis kunnen plaatsen, daar ik vermoed, dat de koorts alleen als een teeken van de wanorde in de darmbuis moet beschouwd worden; de ongepastheid moge dus meer in de rangschikking gelegen zijn.

Deze ziekte bepaalt zich voor het overige meest tot kinderen van een tot tien of twaalf jaren. Dezelve neemt langzamerhand toe, en doet

de wervelbeenderen van den hals (*vertebrae cervicales*) hetwelk zoo wel wegens de verlamming der hand als de werkeloosheid der aangewende spalk eenig licht verspreidt.

(*) Goede diensten heeft mij in de *colica pictonum* het *fulphuretum calcis* gedaan. Het dient echter zeer goed in fleschjes bewaard te zijn. Eenmaal heb ik een' schilder, welke reeds twee jaar deze kwaal had gehad, hierdoor genezen.

VERTALER.

(†) Men zie hier de voortreffelijke verhandeling over deze ziekte van WILLIAM BUTTERS. *Lond.* 1782.

doet zich gewoonlijk door ongesteldheid in de darmbuis kennen, welke doorgaans in verstoppingen, somtijds echter ook in buikloop bestaat.

Dagelijks neemt de koorts, hoewel gering, toe, en gedurende dezelve is de lijder gemeenlijk slaperig; in den tusschentijd, tusschen de aanvallen van koorts, bevindt hij zich zeer wel, offchoon eenigzins wreveliger dan hij anders is. De eetlust is verschillend. De pols slaat omtrent honderd, dikwijls honderd en dertig slagen in eene minuut. De tong heeft een natuurlijk aanzien.

Deze teekenen, neemt men omtrent gedurende acht of tien dagen waar, wanneer plotseling heviger aanvallen van koorts zich doen gevoelen, die gewoonlijk door huivering en braken worden voorafgegaan.

De pols wordt sneller, tot honderd en veertig slagen in eene minuut; de slaperigheid neemt zeer toe; de wangen worden rood; hier bij bespeurt men nog geene de minste pijn in eenig deel, uitgenomen nu en dan eene flauwe knijping in de ingewanden. Ik moet hier echter van een ziekte teeken, hetwelk altijd deze ziekte vergezeld, melding maken, namelijk, van eene ondragelijke jeuking

king en steking in de huid aan den neus, de lippen en de hoeken der oogen.

De spijsvertering schijnt geheel bedorven te zijn, want de spijs komt onveranderd weder uit de maag, offchoon dezelve reeds eenen geruimen tijd in dezelve geweest is. Hierbij schijnt ook de geheele darmbuis verlamd te zijn; ten minste duidt zij geene de minste werking op de spijs aan, want deze wordt ontlast als een hoop vuiligheid, bestaande uit groenten en vleesch, hetwelk eenigen tijd aan de hitte en het bederf is blootgesteld geweest, zonder noch den reuk noch de kleur van stoelgang, waarop het verterend vermogen der darmbuis heeft gewerkt, te hebben.

Wanneer de ziekte eenigen tijd geduurd heeft, gaat alle eetlust verloren, zoodanig zelfs, dat ik een geval weet, waarin de lijder gedurende zes of acht dagen slechts eene halve pint water en eenig geroosterd brood, binnen vier en twintig uren, gebruikte. Het ijlen gaat hiermede ook dikwijls gepaard, en houdt menigmaal twee of drie dagen aan, zoo dat de lijder daarna, even als uit eenen droom, ontwaakt, niet wetende, wat er is omgegaan. De tijd van deze ziekte wordt echter door geene dezer omstandigheden verlengd.

De

De overeenkomst tusſchen deze verſchijnselen en die van het inwendig waterhoofd (*hydrocephalus internus*) valt zeer in het oog; doch ik geloof, dat deze beide ziekten inderdaad door de volgende teekenen ligt van elkander te onderscheiden zijn.

Bij het inwendig waterhoofd bespeurt men van tijd tot tijd schreeuwen in den slaap; een onwillekeurig brengen der handen naar het hoofd, en gedurige pogingen, om hetzelfde achter over te buigen, en pijn bij het zien van het licht, met een weinig scheelzien (*strabismus*.) Bij de ziekte, waarover wij hier opzettelijk handelen, bemerkt men zelden het bovengemeld schreijen in den slaap, als mede het schuwen van het licht, en nooit het scheelzien. Wanneer de handen naar het hoofd gebracht worden, schijnt dit meer door jeuking van den neus, van de lippen of oogen, dan van eenige onrust in het gemoed, welke meestal het innerlijk waterhoofd vergezeld, voort te komen.

Bij het ijlen, hetwelk gewoonlijk bij het innerlijk waterhoofd plaats heeft, zijn alle vermogens van den geest geheel in wanorde, en de lijder geeft geheel geene teekenen van werkelijk verstand; hij laat zich ook uit de-
zen

zen toestand niet opwekken, om, al ware het slechts een' oogenblik, zijne aandacht op iets anders te vestigen. Bij andere soorten van ijling, kan het kind uit dezen staat opgewekt en tot zich zelf gebragt worden, waarna het ook eenige oogenblikken met verstand handelt en spreekt.

Ik heb hiervoren reeds gezegd, dat in de ziekte, waarvan wij thans spreken, alle eetlust geheel ontbreekt, zoo dat men den lijder door niets kan bewegen, eenige spijs te gebruiken; bij het innerlijk waterhoofd, daarentegen, eet het kind zonder dwang alles, wat men het aanbiedt, en maakt geen oogenschijnlijk onderscheid tuschen welsmakende en walgelijke spijsen.

Men moet daarbij ook op de uitwerpselen van de darmbuis acht geven, die bij koorts geheel van derzelve natuurlijken staat afwijken. Dikwerf heb ik dezelve geheel zwart gevonden, eenen reuk hebbende als vuile modder (*); somtijds zijn deze uitwerpselen bont met stukken taaije slijm, die in een donker-
groen

(*) ARETÆUS merkt over de genotene spijs ook aan: λευπή μὲν γὰρ καὶ ἀγολός ἢ χροίη, κακοδμάδε καὶ βορβορώδεα etc. χροίη. Χαδ. Βιβλ. Β. κεφ ζ.

groen vocht zwemmen: dit alles bemerkt men niet bij het waterhoofd.

Bij zeer jonge kinderen, is de wanorde in de ingewanden dikwijls zoo groot, dat zij hevige stuipen krijgen, waardoor de beide genoemde ziekten nog meer overeenkomst met elkander schijnen te hebben. Het is ook uit de aanvallen onmogelijk te bepalen, of de oorzaak der stuipen in het hoofd of in de ingewanden ligt; doch als de aanval voorbij is, en het verstand en vorige krachten terug keeren, en de loop der vorengenoemde ziekten met deze teekenen overeenstemt, dan kan men met zekerheid bepalen, dat de oorzaak der stuipen niet in het hoofd ligt, maar dat dezelve alleen een gevolg zijn van de wanorde in de ingewanden.

Men moet ook niet uit het oog verliezen, dat bij de hier genoemde koorts, de kramp-pijnen zoo vroeg intreden, dat zij reeds bij de eerste aanvallen van koorts zich openbaren; daar zij bij het waterhoofd zelden verschijnen, voor dat de lijder reeds eenigen tijd aan deze ziekte heeft geleden.

G E N E E S W I J Z E.

Dewijl deze ziekte uit wanorde in den onderbuik, en deels uit de slijmopflurpende deelen van denzelven voortspruit, zoo moet men vooral oplettend zijn, om de darmbuis behoorlijk te ontlasten en op te wekken, en om de maag en verdere ingewanden derzelver behoorlijken prikkel weder te geven door een opwekkend middel, met of zonder opium, naar mate de ongesteldheid in de darmbuis min of meer hevig zij.

Wat de kracht der middelen ter ontlasting betreft, hieromtrent kan men niets met zekerheid bepalen, want de ongevoeligheid voor den prikkel (*torpor*) is in de ingewanden gewoonlijk zoo groot, dat hetgene in andere gevallen als eene zeer sterke dosis zoude beschouwd worden, bij deze ziekte niet of ten minste zeer weinig werkt.

Ik heb mij dikwijls over de sterkst werkende middelen ter ontlasting verwonderd, omdat zij in deze ziekte bij kinderen geheel werkeloos waren. Zoo nam b. v. een kind van drie jaren twaalf grein van het poeder van *scam-*

monium en *calomel* met eene vermenging van even zoo veel *extractum jalappæ*, zonder daarvan meer dan eene ontlasting te hebben. Zoo weet ik nog van veel grootere hoeveelheden, die even zoo, zonder meer dan gewoonlijke ontlasting te bevorderen, gegeven werden. Men moet daarom de bepaling van de foort en hoeveelheid der middelen ter ontlasting aan het oordeel van elk bevoegd geneesheer overlaten.

Ik wenschte echter wel, dat men zich omtrent den langen duur der ontlasting in acht name, dewijl ik geloof, dat men niet lang daarmee moet aanhouden, omdat het alleen het doel is, de ingewanden te reinigen, en niet om de slijmklieren te prikkelen en van het slijm te ontlasten.

Wanneer men hierop derhalve geen acht geeft, dan worden dikwerf de ingewanden des lijders met lucht opgevuld, en hij loopt gevaar, om aan de windzucht (*tympanites*) te sterven (*).

Wan-

(*) wij moeten steeds op onze hoede zijn, dat het eerst afgegoten bier, met meerder ontlastingskracht der rhabarber bezwangerd, niet te veel ontlasting bevordert, enz. SYDENHAM pag. 536. Ed. Lugd. Bat. 1726.

Dusdanige voorzigtigheid wordt ook bij kinderen

ver-

Wanneer de ingewanden eenmaal weder geopend zijn, dan kan men dezelve gemakkelijk in dien toestand houden, als men 's morgens een weinig onzijdig zout laat gebruiken, tot zoo lang de stoelgang deszelfs natuurlijke kleur weder heeft bekomen. Men kan ook twee of driemaal daags het volgende voorschrift laten gebruiken:

Rec. *Cortic. Cascar. dr. j.*
Canell. alb. dr. β.
Aq. fervent. unc. IV.
Stent per duas horas, et cola.

Rec. *Liquoris colati unc. j.*
Spir. lavend. Comp. gutt. VIIj.
Tinct. opii gutt. I—ij.
Syr. C. aurant. dr. β.
M. f. haustus.

Voor het overige is deze geheele ziekte
 niet

vereischt. *Disfert. Epist. ad GULIEL. COL. M. D. Lugd. Bat. 1726.*

Ook zegt hij nog op eene andere plaats: dit moet men gestreng in het oog houden, dat men in deze soort van koorts (namelijk de uitterende kinderkoorts *feb. hectica infantum*) dikwerf, als men de bedoelde ontlastingen hardnekkig wil bevorderen tot zoo lang alle ziekte teekenen verdwenen zijn, wij den zieke niet dan door den dood zullen genezen. *pag. 536 l. c.*

niet zeer gevaarlijk. De genezing voorspellende teekenen zijn: het terug keeren van den eetlust, en als de tusschenpoozen tusschen de aanvallen van koorts langer worden. De ongunstigste teekenen daarentegen zijn: als de koorts toeneemt en meermalen wederkomt, of in het geheel niet afgaat, en wanneer de onderbuik opzwellt.

Ik ben eens bij de opening van het lijk van een kind van vier jaren, dat aan deze ziekte gestorven was, tegenwoordig geweest. De buik was ongemeen aangegroeid en opgezet, doch men vond geen het minste spoor van ontsteking van het darmvlies of van eenig ander ingewand van den onderbuik, en ook volstrekt geene vloeistof in de buikholt. De lever, de alvleeschklier, de milt en de nieren waren in derzelver natuurlijken staat; de klieren der ingewanden waren een weinig opgezwollen; de darmen zeer opgezet, zoodanig, dat het colon zeven duim in den omtrek had, en zoo waren de andere ingewanden op gelijke wijze uitgezet.

NEGENDE HOOFDSTUK.

DE DARMONTSTEKING.

Enteritis.

De ontsteking van den bovensten darmrok der ingewanden, zoude men, als bij de *peritonitis* afgehandeld, kunnen beschouwen, want de ontsteking van het darmvlies mag aandoen welk gedeelte het wil, de ziekte en behandeling blijven echter dezelfde.

Niet tegenstaande dit, is dezelve echter gevaarlijker, en als zoodanig altijd aangemerkt geworden, wanneer de darmvliesrok door eenen darm ontstoken is, dan als de ontsteking een gedeelte van het buikvlies aandoet, dat tegen de buikholte ligt. De ziekte is dan niet alleen gevaarlijker, maar het gevaar neemt ook spoediger toe. Bij de ontsteking van het buikvlies, kan de zieke somtijds nog zes, zeven of acht dagen leven, doch bij de darmontsteking is hij ten hoogste binnen drie of vier dagen overleden.

De pijn is daarbij zeer hevig en aanhoudend,

dend, en neemt bij de geringste drukking toe. De pols gaat over het algemeen zeer snel, dikwerf tot honderd twintig of dertig slagen in eene minuut, en is hierbij zwak en hard (*). Soms heb ik slechts negentig polsslagen in eene minuut waargenomen; bijzonder gedurende de twee eerste dagen der ziekte, wanneer dezelve gewoonlijk zacht en vol is. De tong is droog en wit; de adem is snel, vergezeld met eene hevige angstvalligheid in het gansche gestel, (†) en een gedurig op- en nederheffen der armen, waarbij de zieke echter steeds zijn ligchaam in rust tracht te houden. Hierbij voegen zich dan flauwten en braking, vooral, wanneer de ontsteking meer de dunne ingewanden treft, en de darmen over het algemeen zamengeperst zijn.

Men moet ook geenszins uit het oog verliezen, dat eene ontsteking der huid van het darmvlies dikwerf zulk eenen grooten invloed heeft op den spierrok der ingewanden, dat zij denzelven op het sterkst zamentrekt, waardoor natuurlijk de pijn aan-

mer-

(*) Men zie mijne aanmerking over den pols, p. 23.

(†) Men vergelijkte MORGAGNE *de Causis et Sedibus morb. Ep. XXXV. Art. 21.*

merkelijk vermeerderd wordt, of, om beter te zeggen, veranderd wordt (*).

Door deze verandering van pijn, konde men ligt de darmontsteking met het kolijk verwisselen; doch bij het kolijk volgt de pijn dadelijk op eenen gerusten toestand, en houdt even zoo weder op; bij de darmontsteking heeft het tegendeel plaats, want de pijn gaat van eenen reeds zeer pijnlijken toestand tot eenen nog pijnlijker' over, en houdt niet geheel op, zonder dat andere pijnen derzelve plaats vervangen. Derhalve zijn de snelheid van den pols, de bovengemelde gesteldheid der pijn, de poging, om het ligchaam in eene zoo mogelijk rustige stelling te houden, en het geheel aanzien van den zieke zekere teekenen, waardoor men deze ziekte van het kolijk kan onderscheiden, bij welke laatste de pols slechts weinig opgezet is, de pijn dikwerf geheel ophoudt en dan weder terugkeert, de zieke eene gebogene houding verkiest en zoekt,

(*) Soms wordt de pijn verzacht, doch terstond valt zij heviger aan, hetwelk de voorgevoelende lijder door zijn pijnlijk gelaat en gekerm als reeds aanwezig vreest en schuwt. SYDENHAM *Sect.* IV. pag. VII.

zoekt, het voorkomen noch angstvallig noch rusteloos en er geene koorts aanwezig is.

De genoemde teekenen der ziekte doen gewoonlijk het begin en toenemen der *Enteritis* kennen. Dewijl echter in alle gevallen de aanvallen niet duidelijk zijn, zoo vordert het nog eene nadere beschouwing en verdere uiteenzetting, te meer, daar het hoogst noodzakelijk is, de ziekte in de eerste vier en twintig uren na derzelve aanval te onderscheiden.

Somtijds heeft de *Enteritis* een of twee dagen reeds plaats gehad, zonder den zieke veel pijn en onrust te doen ondervinden, zoo dat men gemeenlijk gelooft, dat het ongewone, hetwelk hij ondervindt, alleen gevolgen der verstopping zijn. In andere gevallen, daarentegen, openbaart zich weldra eene hevige koorts, te gelijker tijd of kort na het eerste pijnlijk gevoel in den onderbuik.

Menigmaal neemt de ziekte met alle teekenen van eene Nierziekte eenen aanvang, en de pijn in de lendenen overtreft gewoonlijk alle andere pijnlijke gewaarwording, en trekt dus menigmaal de opmerkzaamheid, en van den zieke en van den geneesheer, van de darmbuis af; doch op deze pijn volgt meestal eene
an-

andere pijn, welke zich, over den onderbuik verspreidende, in den omtrek van het *colon* het hevigst wordt, zich van hier naar de schaamdeelen uitstrekt, en een groot gedeelte der regter zijde aandoet. Soms ontwaart men de pijn in den omtrek des navels of bovenzelfen.

Wanneer deze teekenen eenige uren aangehouden hebben, dan begint gewoonlijk eene heviger ziekte, welke slechts korten tijd aflat, en dan in de hevigste pijn uitbarst.

Thans bespeurt men huivering, doch zelden duidelijke rilling. De ingewanden blijven bij voortdurend verstopt; al wat de zieke nuttigt, wordt, zonder den gewonen reuk en de gewone kleur van de uitwerpselen, weder ontlast.

De pols is snel en hard (*); de tong droog en wit, met eene bruine streep in het midden; de dorst zeer hevig; de slaap gemeenlijk zeer kort, en door gedurige klagten gestoord; het onderlijf wordt strak en gespannen,

(*) In eenige gevallen was de pols gedurende de eerste drie dagen zacht en vol, en deed minder dan honderd slagen in eene minuut; doch dit is altijd een ongewoon en zeldzaam geval.

nen, en de geringste drukking op hetzelfde vermeerdert de pijn.

Dit zijn de gewone ziekte-teekenen gedurende den eersten, tweeden en derden dag; tegen den vierden dag, openen de aangewende middelen gewoonlijk zacht het ligchaam; de ontlasting heeft doorgaans eenen natuurlijken reuk en eene natuurlijke kleur, en hierdoor schijnt eenigermate de hoop te ontstaan, om de ziekte door ontlasting bevorderende middelen te genezen. Dit is echter niet altijd het geval, want zeer dikwerf doen zich op den vijfden dag op nieuw alle verschijnselen van verstopping op. De ontlasting, die er nog komt, is groen en waterachtig, de lijder wordt weder door hetzelfde lijden aangetast, en de koorts, welke men den derden dag waarnam, grijpt hem op nieuw aan.

In dezen toestand blijft de ziekte tot den negenden dag; de onderbuik zwelt gedurende dien tijd meer en meer op; nimmer is de lijder zonder pijn noch koorts, en zoo hij slechts eenige rust geniet, begint hij te ijlen. De pols wordt sneller en zwakker, en het beslag op de tong wordt bruiner dan te voren. Hierbij is een gedurige aandrang tot ontlasting, waardoor de lijder toch niets dan eene

wa-

waterachtige stof kwijt raakt. Vier en twintig uren na den aanvang van het ijlen, wordt de zieke gewoonlijk eene angstvallige onrust gewaar, die weldra door hevige kramptrekkingen, dieper en moeilijker ademhaling, en eindelijk door den dood gevolgd wordt.

In die ziekte gevallen, waarin de genezing met beteren uitslag wordt bekroond, krijgen tegen den zesden of zevenden dag de ontlastingen derzelve natuurlijke kleur en natuurlijke reuk weder.

De lijder gevoelt zich eenigzins beter, en is minder onrustig. Hij heeft thans somtijds geheel bedaarde tijdperken, en klaagt meer over eene knijping dan over de vorige pijnen in de ingewanden.

De regter zijde van den onderbuik kan eene tamelijk gevoelige drukking lijden, zonder dat daardoor de pijn vermeerderd wordt. Meestal volgt hierop een natuurlijke verkwikkende slaap, en men kan op eene gelukkige herstelling rekenen, als men voortgaat, om door gepaste middelen de ingewanden te versterken.

GENEESWIJZE.

Zoodra men overtuigd is, dat de ziekte eene ontsteking der ingewanden (*Enteritis*) is,

is, laat men een sterke bloedaftapping aan den arm of aan het ziekelijke deel doen. Zestien oncen kan men aan den arm aftappen, en even zoo veel door koppen en bloedzuigers over den geheelen buik, bijzonder op die plaats, waartegen de blinde darm gelegen is.

Wanneer de maag eenige vloeistoffen kan verdragen, dan schrijve men eene oplossing van *sulph. magnes* met *aq. menth. pip.* voor, met zoo veel *tinct. fennæ*, als de maag kan dulden. Wanneer deze vloeistoffen worden uitgebraakt, dan schrijve men eene gift *calomel* met *extr. colocynth. comp.* voor, viermaal daags te nemen. In den tusfchentijd, laat men eene klisteer van garstewater met gewoon keukenzout zetten.

Wanneer de lijder binnen achttien uren na het gebruik van deze middelen geene verzachting bespeurt, dan is het raadzaam, weder de bovengemelde hoeveelheid bloed aan den arm af te tappen, of zoo de krachten des lijders reeds te veel uitgeput schijnen, ligt men koppen of twintig of dertig bloedzuigers aan den buik aan, met warme drooge omslagen. Met middelen ter ontlasting, gaat men gedurende de geheele ziekte voort; men moet echter derzelve gebruik afwisselen, en de gepas-

paste middelen voor de maag des lijdens aanwenden.

Wanneer de ziekte zes, zeven of acht dagen aangehouden heeft, zonder men de verschijnselen in hevigheid ziet afnemen of verminderen, hetwelk niet zelden gebeurt, offchoon men de krachtdadigste middelen heeft aangewend, dan heeft de ondervinding bewezen, dat niets beter is dan tabaksrook in den aarsdarm te laten blazen, en als dit niet kan geschieden, dan schrijve men eene tabaks klisteer voor op deze of dergelijke wijze:

Rec. *Folior. Nicot. dr. j.*

Aq. fervent. unc. X.

Stent per semihoram, et cola.

Rec. *Liquor. Colat. unc. Viiij.*

Extr. colocijnth. comp, dr. β.

M. f. Ennema.

Deze klisteer, laat men alle zes of acht uren herhalen.

Het eenige onaangename en onvoegelijke bij het aanwenden van den tabak, onder welken vorm ook, is, dat dezelve in vele gevallen de flauwten vermeerdert, en zeker eene pijnlijke verslapping in den endeldarm veroorzaakt; doch de nuttigheid van denzelven is in

in vele gevallen zoo aanmerkelijk, dat men deze gevolgen gerustelijk kan over het hoofd zien.

Men moet ook niet vergeten, dat herhaalde aderlatingen, even als in menige andere gevallen, zeer weldadige uitwerkingen hebben; doch er komen somtijds gevallen voor, waarin de krachten van den lijder ontoereikende zijn, om de aderlatingen zoo dikwijls door te staan, als het gevaar vordert. Hierom moet men koppen en bloedzuigers aanwenden, in plaats van eigenlijke aderlating.

Wanneer men uit de hevigheid der verschijnselen in den aanvang, en uit de hardnekkigheid in den loop der kwaal, kan besluiten, dat er nog meer koppen noodig zijn, dan moet men eene trekpleister aanleggen. In het algemeen, schijnt het mij echter raadzamer te zijn, de uitwerking van eene aderlating af te wachten, voor men de trekpleister aanwendt, en dan is deze pleister, die men op verschillende deelen van het onderlijf leggen kan, nuttiger en werkzamer.

Gedurende deze ziekte, moeten alle vleeschspijzen, soepen, en geestrijke vochten verboden worden. De geheele leefregel moet zich alleen tot garstewater, melk en water, met kruis-

kruis- en muntwater of gewone thee, bepalen. Voor het overige zijn zoo wel mannen als vrouwen aan deze ziekte onderhevig, gewoonlijk van hun eerste jaar tot hun vijftigste toe. Men bespeurt deze ziekte in alle jaargetijden; zij komt echter het meest voor in den nazomer of in de eerste helft van den herfst.

De darmontsteking is met het grootste gevaar vergezeld. Soms tijds sleept zij den zieke op den derden dag ten grave, doch dit gebeurt zelden. Wanneer zij echter zoo hevig aanvalt, en met zulk eenen spoed voortgaat, dan twijfel ik zeer, of middelen of kunst in staat zullen zijn, dezelve te keeren.

Het voornaamste middel, om dezelve te beperken, blijft altijd sterke en herhaalde aderlating (*).

Ook

(*) Met innige aandoening en een dankbaar hart, herinner ik mij, dat ik, twee maanden geleden, deze smartelijke ziekte heb moeten doorstaan. Men heeft mij op deze wijze, als hier is voorgeschreven, hersteld; namelijk, door herhaalde aderlatingen en bloedzuigers, waarbij ik emulsiën met *extr. opii gummos.* gebruikte, en daags twee maal eene klisteer kreeg. Na het ontlaten der ziekte, heb ik de *lichen islandicus* met zeer veel vrucht gebruikt; en deze is alleen door *extr. quasfae*, en het poeder van het *lignum quasfae*,

L

ver.

Ook heeft men kort na de aanvankelijke genezing ligt nieuwe aanvallen te vreezen, bijzonder als de lijder zich onvoorzigtig aan koude of vocht blootstelt. Het is mij gebeurd, dat de ontsteking der ingewanden in den volgenden herfst terug kwam, met dit onderscheid alleen, dat dezelve niet zoo hevig was als de eerste maal. Offchoon bij zulk eenen vernieuwden aanval, de pijn in hetzelfde gedeelte der ingewanden heerscht, zoo is echter de lijder zoo gevoelig niet meer, als men uiterlijk op den buik drukt, voorzeker, omdat door de ontsteking de gevoeligheid van de darmbuis is verftompt geworden. Men ontwaart ook zoo veel koorts en algemeene ongesteldheid niet in den geheelen loop derzelve, maar zij is echter niet minder gevaarlijk dan te voren.

vervangen geworden, waardoor ik, zonder eenig slepend ongemak te ondervinden, geheel mijne vorige gezondheid heb terug gekregen.

VERTALER.

TIEN.

TIENDE HOOFDSTUK.

ONTSTEKING VAN DE SLIJMHUID DER INGEWANDEN.

Inflammatio membranae mucosae intestinorum.

In deze ziekte, bepaalt de pijn zich alleenlijk tot een deel van den onderbuik. Dezelve is wel aanhoudend, maar niet zeer hevig, en ondergaat weinige en onmerkbare veranderingen. Eene zachte drukking op het lijdende deel vermeerdert de pijn niet, gelijk bij de ontsteking van het darmvlies het geval is; ook bemerkt men geene of ten minste weinige spanning in het onderlijf, hoe lang de pijn ook aanhoudt. De pols slaat omtrent honderd en twaalf slagen in eene minuut. De ingewanden zijn meestal verstopt.

Deze beide laatste verschijnselen maken het gemakkelijk, deze ziekte van de ontsteking van het darmvlies te onderscheiden; daarom is het bijzonder van belang, dezelve wel op te merken, dewijl de behandeling in beide ziek-

ten verschilt, en het gevaar in de laatste, waarvan wij nu spreken, geringer is.

De aderlating is in deze ziekte niet altijd noodzakelijk. Wanneer de pols echter vol en sterk is, dan is het raadzaam, twaalf oncen bloed aan den arm af te tappen. De darmbuis moet op de zachtste wijze, en door de zachtst werkende middelen open gehouden worden, of door *ol. castor.* of door het boven voorgeschrevene olieachtige geneesmiddel.

Het voedsel zij afgeroomde melk met brood, of garstewater; alle gebruik van vleesch en sterke dranken, moet gestreng verboden worden.

Ik moet hierbij nog aanbevelen, dat men bijzonder opmerkzaam op de ontlastingen moet zijn, want door deze kan men beter, dan door eenig ander middel, den toestand van de darmbuis en derzelve wanden leeren kennen. Deze ontsteking eindigt gewoonlijk met eene ontlasting van zeker galachtig slijm, hetwelk men in de ontlastingen opmerkt, welke het voorkomen hebben van gesneden en gekookte macaron.

Als men deze strepen in den afgang bespeurt, dan kan men met zekerheid bepalen, dat de ziekte aan het afnemen is, want het gevaarlijkste tijdstip in deze ziekte is, als de slijm-
huid

huid der ingewanden ontstoken is; en daar de opgenoemde verschijning een gevolg daar van is, zoo is het ook een bewijs, dat het gevaarlijkste tijdperk in deze ziekte voorbij is.

Wanneer de ontlastingen hard en hier en daar met bloed doormengd zijn, en als dit eenen tijd lang voortduurt, dan kan men met grond vermoeden, dat de ontsteking tot verettering is overgegaan.

Als dit gebeurt, dan wordt deze ziekte zeer gevaarlijk, doch een aanhoudend melkdieët herstelt somtijds den lijder, bijzonder als men hem met toereikende giften van zamentrekkende middelen ondersteunt, zoo als b. v. met een afkooksel van kina of een zwak aftreksel van granaat schors (*cortex granatorum*).

Als de verettering in de dunne darmen zit, dan teert de zieke zeer snel uit, veel sneller dan als dezelve hare zitplaats in de dikkere darmen had.

Als er zich verschijnselen opdoen, welke ons doen vermoeden, dat de verettering diep in den endeldarm plaats heeft, dan verbetert eene klisteer van gele wortelen niet alleen den vuilen stank der ontlastingen, maar schijnt ook zeer veel tot de heeling der verzwering toe te brengen.

Ziekten in de dikke ingewanden doen het ligchaam, wat deszelfs krachten aangaat, zoo weinig aan, dat ik eenmaal bij het openen van een lijk, boven in den endeldarm, eene verharding (*Scirrhus*), van drie duim lang heb gevonden, die verscheidene jaren daarin had gezeten, en, zoo als men uit den vorm van den afgang duidelijk konde opmerken, dagelijks toenam, tot dat zij eindelijk de geheele opening der ingewanden bezette, en echter konde men geen uitteren of geene bijzondere bezwarenissen of ongemak bij den zieke ontdekken, tot dat de geheele weg door dezelve was verstoppt.

ELFDE HOOFDSTUK.

DE KLIEREN DER INGEWANDEN.

Wanneer eene ziekte de klieren der ingewanden aangrijpt, klaagt de lijder altijd over eenen diep in den buik zittenden prikkel, welke zeer kort duurt, en meer overeenkomst heeft met snijding in den buik dan met de pijn, welke de ontsteking van eenig innerlijk deel van denzelfven aandoet.

Het onderlijf zwelt langzaam op, en wordt dikker, terwijl de overige deelen van het lichaam zeer afvallen. Het gezicht, de tong en het gansche gelaat worden geheel veranderd. De oogen schijnen verglaasd en zijn ingevallen; de neus steekt spits buiten de ingevallene wangen, welke, zoo zij niet door de koortshitte worden geverfd, sneeuw wit zijn. Deze witheid bemerkt men over de geheele huid, zoo dat men door de huid de aderen geheel kan zien.

De lippen worden gewoonlijk eenigzins dikker, en zijn donkerrood van kleur. De hoeken van den mond zijn met kleine bloedige

zweren bedekt, en de lippen zijn daarbij zeer pijnlijk open gesprongen.

De pijn in het onderlijf komt gewoonlijk niet meer dan drie of viermaal daags; zij wordt niet heviger bij uiterlijke drukking, ook veroorzaakt zij geenen aandrang tot stoelgang noch braken; hebben er al eens ontlastingen van dezen aard plaats, dan verminderen zij nooit de pijn.

De staat der ingewanden is aan verandering onderworpen, schoon dezelve meer open, dan verstopt zijn. Wanneer het eerste plaats heeft, dan zijn de ontlastingen schuimend en slijm-achtig met gal vermengd, en op deze ontlasting, volgt gewoonlijk eene pijn in den aarsdarm.

In het eerste tijdperk der ziekte, kan men geene nadeelige gemoedsverandering ontwaren. Er heeft alleenlijk een afkeer plaats, om iets te doen, waartoe spierkracht wordt gevorderd, schoon de zielsvermogens in geenen deele verzwakt schijnen. In latere tijdperken, is de lijder wrevelig en knorrig; de geest wordt verftompt, en hij is geheel van alle inspanning van ziel en ligchaam afkeerig. Het ijlen zelf en raaskallen doen zich daarentegen zelden bespeuren; de slaap is ook tamelijk rustig,

tig, en gedurende denzelven breekt op het voorhoofd en de borst een sterk zweet uit.

Tegen den avond, bespeurt men gewoonlijk eenige koorts, doch dezelve maakt geenszins slaperig, gelijk het gebeurt bij de koortsaanvallen van de *febris infantum remittens*, (zie boven *Hoofdst. 8*). De pols klimt gewoonlijk des avonds ongeveer tot honderd en twintig slagen; voor het overige doet dezelve den ganschen dag niet beneden de honderd slagen in eene minuut.

De tong is zeer verschillend en veranderlijk; somtijds blijft eenen langen tijd eene witte streep op dezelve; dikwerf heeft dezelve een natuurlijk aanzien, gewoonlijk met zeer weinig dorst verbonden. De huid is over het geheele ligchaam, en bijzonder aan de uiterste ledematen, zeer ruw en droog, en de dunne opperhuid (*epidermis*) valt meestal als schubben af.

Men kan deze ziekte gemakkelijk van de *peritonitis* onderscheiden, dewijl eene uiterlijke drukking de pijn weinig vermeerdert. Door dezezelfde omstandigheid, kan men deze ziekte ook van de *enteritis* onderscheiden; echter komt hierbij nog een gewigtig teeken ter onderscheiding, namelijk, dat deze ziekte met

geen braken gepaard gaat, en geene moeilijkheid bij de noodige ontlasting, al is het, als dezelve op eene gewone gift van ontlasting bevorderende middelen volgt.

Deze ziekte is gemakkelijk van de langdurige ontsteking van het buikvlies te onderscheiden, daardoor: 1) dat er geene stekingen in de bovenste deelen van den buik plaats hebben; 2) dat het buikvlies met de buikspieren en huid als gespannen schijnt; 3) dat de koorts alle avonden toeneemt, en 4) door het boven beschreven aanzien.

Dezelve is van de *febris infantum remittens* onderscheiden, door het toenemen der koorts en de daarmee verbondene onrust en slapeloosheid; door den stoelgang, die deszelfs natuurlijk voorkomen behoudt; door de koorts, welke alleenlijk des avonds komt, als mede daardoor, dat deze ziekte over het geheel langer duurt dan de andere: want bij de *febris infantum remittens* is bij de aanvallen van koorts eene slaperigheid aanwezig; de ontlastingen hebben noch derzelve natuurlijke kleur noch derzelve natuurlijke reuk; de koorts komt onzeker en op eenen onbepaalden tijd, en duurt niet altijd even lang: over het algemeen heeft deze ziekte meer den
vorm

vorm van eene hevige dan langdurige ziekte.

Men treft deze ziekte aan bij kinderen van zes maanden tot tien of twaalf jaren. Hoe vroeger deze kwaal een kind aangrijpt, des te gevaarlijker is dezelve. Over het algemeen is deze ziekte in elken ouderdom eene moeilijke zaak, en men geve daarbij nimmer te veel hoop, want de ontaarding en onmerkbaar, dat men daarbij nauwelijks pijn kan bespeuren, waarom dit kwaad dikwerf reeds diep ingeworteld is, eer het de aandacht tot zich bepaalt.

De tijd, die er verlopen moet, om deze wanorde in de klieren doodelijk te maken, laat zich met geene zekerheid bepalen. In sommige gevallen waren vier maanden toereikende, in andere weder eenige jaren. Ik heb voor het overige waargenomen, dat de ziekte sneller voortgaat, hoe meer pijn de lijder in de ingewanden heeft, en des te meer nauwkeurigheid moet men bij de behandeling in acht nemen. Als deze toestand bij de pijn de opmerkzaamheid van den lijder tot zich trekt, dan kan men dit altijd als een gunstiger teeken dan het tegenoverstaande geval aanzien, want in het eerste geval herinnert de-

zel-

zelve het gebruik der noodige middelen voor het kwaad voortgaat, en alle geneeskundige hulp vruchteloos maakt.

De gunstigste teekenen zijn: verbetering van kleur en gelaat; met elken avond vermindering van koorts, zoo wel ten aanzien van derzelve hevigheid als duur; het toenemen in ligchaams krachten, en vermindering van de onnatuurlijke opzetting des buiks.

De ongunstigste teekenen zijn: spoediger uiteren; sterkere opzetting van den buik; vermeerdering van pijn met den avond, en het aanhouden derzelve gedurende den nacht; als de huid schubachtig afvalt, droog en hard wordt, en eindelijk, als de buik gedurig dikker en meer gespannen wordt.

G E N E E S W I J Z E .

Bij de behandeling dezer ziekte, is niet alleen de hoogste nauwkeurigheid in het voorschrijven der geneesmiddelen, maar ook in het bepalen van den leefregel noodig; daarom moet het plan ter genezing, wil men daarvan gelukkige gevolgen verwachten, reeds in de vroegste tijdperken gemaakt worden, dat is te zeggen, eer het ligchaam uitteert, en eer de koorts hevig wordt en bepaalt terug keert.

Men

Men laat de lijder tweemaal in de week middelen ter ontlasting gebruiken, des avonds door een pilletje van calomel, en den volgenden morgen door eene oplossing van onzijdig zout, de hoeveelheid naar den ouderdom en de krachten des lijders voorgeschreven.

In den tusschentijd, schrijve men zachte versterkende middelen voor, welke men alle acht uren laat gebruiken, ook wel met een bijvoegsel van *conium*, of, als de ingewanden verstopt zijn, ook wel met eene gift onzijdig zout.

Ik moet echter hier weder waarschuwen, dat men bij kinderen zeer voorzigtig moet zijn met het toedienen van middelen ter ontlasting, want zoo men deze bepaalde wet overschreedt, dan put men de krachten des lijders uit, en maakt de spiervezelen van de ingewanden zoo slap, dat deze met lucht worden opgevuld en uitgezet; eene omstandigheid, die het gevaar zeer vermeerdert.

Wanneer men bemerkt, dat de aanvallen van koorts minder hevig worden, dan vermeerdere men de gift van versterkende middelen, en schrijve daarenboven nog, b. v. voor een kind van twee jaren, omtrent eene halve grein calomel alle avonden voor, dit ge-
du-

durende eenige weken vol houdende, en laat het dan weder even zoo lang achter wege. Met dit afwisselend gebruik, ga men twee of drie maanden voort. Als eenen algemeenen regel in deze ziekte, kan men aannemen, dat hoe minder hevig zich de koorts voordoet, des te onbeschroomder men versterkende middelen kan voorschrijven, en des te minder behoeft men van middelen ter ontlasting gebruik te maken; en omgekeerd, hoe heviger de aanvallen van koorts des avonds worden, des te meer omzigtigheid moet men in het aanwenden van versterkende middelen gebruiken, en des te minder behoeft men spaarzaam te zijn in het aanwenden van buikzuiverende middelen.

Beweging in de open lucht is ten hoogste aan te raden; en dewijl de zeelucht bijzonder weldadig op deze ziekte werkt, zoo is eene woning aan het strand, als dit mogelijk is, zeer aan te prijzen.

Koude zeebaden hebben, onder zekere omstandigheden, in deze ziekte weldadige uitwerkselen; doch een willekeurig en onvoorzigtig gebruik derzelve, kan niet genoeg verboden worden: wanneer b. v. de pijn in het lijf meermaals daags terugkeert, als de
tong

tong beslagen is, als de pols zeer snel gaat, verbonden met hevigen dorst, en als alle avonden de koorts aanvallen merkbaar verschijnen, dan kan men doorgaans geen koud bad aan raden. Wanneer daarentegen de koorts merkbaar afneemt, de pijn en dorst verminderen, en men genoodzaakt is, de versterkende middelen in grootere hoeveelheid te geven, dan kan men ook de kracht der koude zeebaden beproeven; doch het is in geen geval raadzaam, dat de lijder plotseling in het koude water springt.

Het eerste bad, dat men hem gebruiken laat, brengt men tot de warmte van 80° , het tweede tot 70° en het derde tot 65° ; hierna kan de zieke, in den zomer namelijk, het zeewater in deszelfs natuurlijke temperatuur gebruiken; doch zoo het in den winter is, moet het water altijd tot eene warmte van 65° gebragt worden, zoo als boven gezegd is.

Het voedsel zij melk, garstewater, wel toebereide moesgroenten en alle soorten van melkspijzen, twee of driemaal in de week; wanneer de zieke ouder is dan drie jaar, kan men hem ook eenige vleeschspijzen toedienen, doch alle verhittende en geestrijke dranken moeten volstrekt vermijd worden.

Wanneer een kind van klierachtige (*Scrophulosi*) ouderen geboren is, dient men dit in acht te nemen, dat het ten minste een jaar lang aan de borst van eene gezonde min gevoed wordt, en hierna kan men het melk en melkspijzen geven. Blijft het bij dezen leefregel twee of drie jaar lang, dan geloof ik, dat men het te vreezen gevaar van uitbreking der kliergezwellen verhindert, zoo men het kwaad zelf niet geheel uitroeit, hetwelk dikwerf in gevallen van aangeborene klierziekten, waar de aanleg tot dezelve zeer groot was, gebeurd is.

B I J V O E G S E L

V A N D E N

V E R T A L E R

THE
STATE OF
NEW YORK
IN SENATE
JANUARY 1864
REPORT
OF THE
COMMISSIONERS OF THE
LAND OFFICE
IN RESPONSE TO A
RESOLUTION PASSED
MAY 18 1863

Cardialgia inveterata.

Het verwonderde mij, dat de geleerde Dr. PEMBERTON niet opzettelijk over deze, bij ons zoo algemeene ziekte heeft gehandeld, hoe zeer hij daarvan met een enkel woord somtijds schijnt gewag te maken: zoude dezelve in Engeland minder voorkomen, dan bij ons? In ons Vaderland, komt dezelve zoo dikwerf voor, dat schier elke geneesheer een derde van zijn dagboek daarmede zoude kunnen aanvullen. Ik heb het dus niet overtollig geoordeeld, om hierbij, over deze ziekte, in zoo verre mijne zwakke krachten zulks toelaten, en mijne geringe ervaring strekt, eenige regelen te voegen.

De maagkramp, welke uit eene al te groote gevoeligheid van de maagzenuwen ontstaat, doet zich in het begin niet zeer hevig gevoelen; dezelve is meer eene drukking, van eene geringe pijn vergezeld, zoo dat de lijdens dezelve meer voor eenen besloten' wind, om mij zoo eens uit te drukken, houden.

De pijn is dan ook van geenen langen duur, dewijl zij door eenig *aq. menth. pip.* of *eleo-sacharum menth. pip.* schielijk verdwijnt. In gevorderden graad, wordt deze pijn veel heviger, en duurt aanhoudender; dezelve is dan meer het gevoel van zamensnoering, hetwelk zich van de maagopening, *Cardia*, langs den geheelen flokdarm tot aan de keel uitstrekt. Meestal strekt zich deze pijn, met zware hoofdpijn, over de geheele maag uit, en overvalt de lijdens dikwerf op vaste tijden.

Naarmate de pijnen toenemen, gevoelen de lijdens hevige, angstvallige benaauwdheden in den omtrek van het hart; de bovenste en onderste ledematen worden koud, en niet zelden zijn dezelve van zweet, bijzonder op het aangezicht, vergezeld. De pijn neemt langzamerhand zoo hevig toe, dat al de bijgelegene deelen ook pijnlijk worden aangedaan. Voorts ondervindt men pijn in de ruggegraat, en in de borst, zoo dat het ademhalen zeer moeilijk wordt; ook gaan meestal slaauwten en hardlijvigheid hiermede gepaard. Het laat zich gemakkelijk beseffen, dat al de werktuigen ter spijsvertering in wanorde zijn, daar deze ziekte het zuur, oprispingen, brakingen en kwade voeding voortbrengt. Dikwerf werkt ook de
gal,

gal, zoo dezelve nog niet door den invloed van de ziekte in hare bestanddeelen is veranderd, zeer pijnlijk op de maagwanden, waarin zij door hikken en pogingen tot braken wordt overgestort. Na zoodanige schadelijke uitwerkselen, kan het niet anders, of het ligchaam moet geheel uitteren, waarbij de lijder een waarlijk teringachtig uitzigt krijgt.

Deze ziekte is zeer twijfelachtig in haren loop, en naarmate dezelve veranderd is, en de lijders heviger en meermalen aandoet, is dezelve hardnekkiger. Ook is hare *prognosis* verschillende, wanneer deze ziekte uit eene voorafgegane ziekte voortspruit, welke menigmaal zulk eenen wanordelijken toestand in de maag te weeg brengt, de werking der zenuwen, en door deze de maagvaten, zoodanige verkeerde rigting geeft, dat deze bezwaarlijk door eenige geneesmiddelen kan weggenomen worden; wordende de lijders meestal jaren lang daardoor gekwelt, en niet zelden heeft dezelve een organisch gebrek, verharding of ongevoeligheid ten gevolge, welke den lijder een ellendig leven doet lijden, en hem eindelijk ten grave voert.

Waaraan is het toch wel toe te schrijven,

dat men hier in ons land zulke menigvuldige klagten over maagkrampen, en zelfs verouderde en hardnekkige krampen hoort? Waarlijk eene oppervlakkige, oogenschijnlijk gemakkelijke vraag, doch waarin de bedoelde oorzaken zoo verre uiteenloopen, dat het zeer moeilijk wordt dezelve te beantwoorden.

Het in ons vaderland zoo veelvuldig misbruik van verflappende koffij- en thee-aftrekfels is zeker eene der menigvuldigste oorzaken der alom heerschende maagpijnen, ook wel verkeerdelijk hartpijnen genaamd. Niet dat de koffij in zichzelf voor de maag schadelijke bestanddeelen heeft; het tegendeel zoude ik durven beweren; de koffij heeft eene maagopwekkende kracht, wanneer het aftrekfel van dezelve niet, zoo als men hier doorgaans gewoon is, zeer slap, maar, even als bij de Duitschers, zeer sterk is. Hierom is zij, op het middagmaal gebruikt, een zeer goed middel, om de spijsvertering te bevorderen. Voor volbloedige of met een prikkelbaar vaatgestel bedeelde menschen, is zij echter zeer nadeelig, daar zij de hier reeds verhoogde prikkelvatbaarheid (*irritabilitas*) nog meer aanzet, en ten laatste uitput, waardoor de prikkel-

kelvatbaarheid dan of in eene ongevoeligheid of eene overgevoeligheid overgaat. Voor min gevoelige, en door de natuur met zwakke magen bedeelde menschen, is haar gebruik ten hoogste aan te raden, niet tegenstaande een Fransche nabuur onlangs eene lijst van ziekten, welke de koffij zoude voortbrengen, heeft opgegeven, welke de overdrevenheid, zijner natie eigen, in alle opzigten kenmerkt (*).

Het tegendeel moet ik van de thee, den veelvuldigen en zoo zeer geachten drank der Hollanders, zeggen. Derzelve gebruik is, hoe ook genomen, schadelijk. Te zwak afgetrokken, is zij door het menigvuldig warm water, hetwelk de maag verzwakt en ontstemt, schadelijk, gelijk de voortreffelijke GAUBIUS in zijne *ziektkunde* zegt. Is zij te sterk afgetrokken, dan is haar gebruik veel verderfelijker, vermits de thee een zenuwverdoovend, scherp bestanddeel bevat, waardoor zij op onze

(*) Met leedwezen heb ik gezien, dat ook dit werk in onze taal zal overgebracht worden; met leedwezen herhaal ik, omdat dit boekje zoo veel overdrevens bevat, dat het ware, hetwelk daarin is, door deze verdichte bezwaren geheel bedekt wordt.

ze maagzenuwen zoo vijandig werkt; en dit middel gebruiken wij op het eten, om het zoo zeer benoodigde, en in hare bestanddeelen zoo noodzakelijk te behoudene maagfap te verdunnen, en de vaten, welke tot deszelfs bereiding derzelve door de natuur geschonkene krachten zoo zeer benoodigd hebben, te verzwakken en te bederven.

Voeg hier bij, dat de onderscheidene soorten van thee trapswijze deze verderfelijke uitwerkingen hebben, en tot ons ongeluk, de kostbaarste thee, de schadelijkste bestanddeelen bezit, welke schadelijkheid zich bijzonder tot de maag uitstrekt, en zich zelve dikwerf zoo hevig openbaart, dat verscheidene menschen dezelve niet kunnen gebruiken, zonder de dadelijke gevolgen, maagpijn en trilling door de leden, te ontwaren. Het is ook niet zonder verbod van dezen bedervenden drank, dat ik mijne aan maagkrampen lijdende patienten heb kunnen herstellen; daar de maagpijn, hoe lang ook daarna de thee werd gebruikt, terug keerde, en gelijke geneeskundige hulp vorderde, als voor derzelve herstelling.

Sterke dranken, welke door onze landgenooten te overvloedig worden gebruikt, zijn
ins.

insgelijks schadelijk. Zeer nadeelig is de brandewijn; minder schadelijk de zuivere genever; doch beide verwekken zij, te veel gebruikt, eene zwakte in de maag, waardoor deze maagpijn ontstaat. In het algemeen is het hoogst nadeelig, dat men voor goede magen alle soorten van prikkels uitdenkt, om dezelve tegen natuurlijk op te wekken, waardoor men dezelve in der daad verzwakt, en in eenen ziekelijken toestand dezelve werkeloos maakt voor geneeskundige prikkels.

Ook ontstaan er veel maagkrampen door het ontijdig en veelvuldig gebruik van buikzuiverende middelen, waardoor de wormwijze beweging der ingewanden, plaatselijk geprikkeld, eene vermeerderde afzondering te weeg brengen, en gevolgelijk verzwakt en in gevoeligheid verhoogd worden. Hoe dwaas handelen dus sommigen, die, zonder de oorzaak hunner ziekte te weten, wanneer zij slechts eenigzins benaauwd zijn of zware hoofdpijn hebben, zoogenaamde purgeer pillen halen, welke meestal uit hartsachtige zelfstandigheden bestaan, die voor de maag zoo vijandig zijn. Hierom ben ik ook altijd huiverig bij mijne lijdens in het toedienen van de kina, omdat ik

vermoede, (doch mischien is mijn vermoeden ongegrond, en ik onderwerp het aan meer geoefende en verstandiger kunstbroeders), dat de hartsachtige zelfstandigheid, hoe wel allernuttigst om de koorts tegen te gaan, schadelijk voor de maag is, en dezelve in hare natuurlijke werking stoort. Waarom kunnen zwakke magen de kina niet verdragen? Waarom moet de geneesheer met zoo veel voorzigtigheid maag versterkende middelen bij de kina, ook voor de gezondste gestellen, paren? Waarom ondervindt men van de kina, bij verschillende menschen, meestal twee zoo uiteenloopende uitwerkselen, de verstopping, namelijk, van de darmbuis, of al te veel ontlasting? Naar mijn gevoelen, omdat de kina eenen eigendommelijken prikkel voor de maag en ingewanden bezit, waardoor zij dezelve schadelijk is en verzwakt. Bij de meeste herstelden immers, die een langdurig gebruik van de kina hebben moeten maken, treft men nog langen tijd na hun herstel, ja somtijds altijd, trage verzwakte magen en ingewanden aan. Mijn gevoelen echter is dus, dat een geneesheer altijd zeer spaarzaam met de kina moet zijn, en haar nimmer moet voorschrijven dan
in

in die gevallen, waarin zij volstrekt vereischt wordt, en haar gebruik nooit langer moet rekken, dan volstrekt noodzakelijk is; maar liever na het gebruik derzelve, gelijk ik veel doe, het *sulphuretum caelis* een paar dagen laat gebruiken, en dan tot versterkende middelen over gaan.

Bij alle deze oorzaken der ziekten, kan men nog voegen het verkouden der voeten, het af te keuren gebruik van heete stoven, bij onze meeste vrouwen zoo druk in gebruik, welke noodzakelijk, om den onmiddellijken invloed van het vuur te vermijden, met marmeren bladen moesten bedekt worden. Ontelbare ziekten van andere, zoo wel nabij als afgelegene deelen, zijn zoo vele oorzaken der maagkramp, en naar de werking, den duur en de hevigheid van deze, is de voorzegging in deze onaangename kwaal te regelen.

G E N E E S W I J Z E.

Deze ziekte bestaat in eene ziekelijk verhoogde gevoeligheid der zenuwen; deze weg te nemen, en dus de maag te versterken, moet het doel van den geneesheer zijn; om dit te bereiken, heb ik met
goed

goed gevolg de volgende middelen gebezigd.

De maagversterkende bittere middelen, zoo als *gentiana*, *absinthium*, *valeriana*, *galanga*, *quassia*, *carduus benedictus*, enz. zijn, in de lichtere gevallen, zeer goede hulpmiddelen om dezen vijand te bestrijden. Meermalen heb ik met goed gevolg het volgende voorgeschreven:

Rec. *Pulv. Rad. valer. recent. Contus unc. β.*

Extr. opii gummos gr. ij.

Sacchar. vulgaris.

Cum. ol. femc. gtt. Vij. ʒij.

M. f. pulveres No. XVI.

S. alle twee uren een poeder.

en liet den lijder eenen bitteren drank, bestaande uit *quassia*, *rad. tarax.* met *vin. opii*, tusfchen beide gebruiken.

Hoe veel dienst mij de gemelde middelen ook gedaan hebben, zoo mogt ik echter overal de gewenschte uitwerkselen niet ondervinden; en ik heb eenmaal, na het gebruik van alle deze middelen, eene bijzonder gelukkige uitwerking gezien van een eenvoudig aftreksel van kamilbloemen, hetwelk ik den lijder, die eene betlette uitwaseming had, had voorgeschreven, en

en deze gevoelde onder het gebruik van hetzelfde geene maagpijn. Ik liet hem hetzelfde doorgebruiken, en hij herstelde volkomen. Hij geniet thans eene volmaakte gezondheid, en neemt bij de minste pijn zijne toevlugt tot dezen drank (*).

Ik heb in meer gevallen dit middel, doch met minder goed gevolg, beproefd.

Zekerder en gelukkiger ben ik met zoo vele mijner landgenooten geslaagd in deze ziekte, door het gebruik van het krampstillend *nitras bismuthi* of *magisterium bismuthi*. Dit middel heeft mij nog nimmer vruchteloos de herstelling mijner lijdens laten hopen, schoon ik beken, dat het dikwerf zeer lang moest gebruikt worden, eer het de gewenschte uitwerking deed. Raadzaam vond ik het ook altijd, mij werkelijk van den aard der ziekte te overtuigen, en den staat der eerste wegen naauwkeurig gade te slaan, hetwelk ik altijd het best ontdekte, door vooraf bit-

te-

(*) Een mijner geloofwaardige vrienden, aan hetzelfde euvel lijdende, raadpleegde den grooten HUFELAND, welke zich zeer verwonderde, een Hollander over maagpijn te hooren klagen, dewijl hier zoo overvloedig kamillen groeijen.

tere pillen voor te schrijven, en de buikzuivering, die dan daarop volgde, op te merken.

Door het gebruik van deze middelen, ontdekt zich dadelijk de staat der ingewanden. Men geve vervolgens het met regt zoo hoog geprezen maagkrampwerend middel, het *nitras bismuthi*. Ik gaf hetzelfde altijd in geringe giften, en gemeenlijk $\frac{1}{8}$ gr. in eens.

Rec. *Nitrat. Bismuthi gr. ij.*

Magnes. alb. ℥j.

M. f. pulveres No. XVI.

M. S. om de twee uren een poeder.

Ik ben vervolgens opgeklommen tot een, twee of drie grein in eens; de hoogste gift die een lijder van mij nog heden gebruikt, is twaalf gr. daags.

Nimmer heb ik te vergeefs hulp van dit middel verwacht, en heb daardoor verouderde maagkrampen, die drie of vier jaren geduurd hadden, hersteld, mits zij den door mij voorgeschrevenen leefregel strikt in acht namen, bestaande in goede voedende spijzen, bouillon, vleesch en Geilnauer- of ander mineraal water, behalve het voor de maag zoo schadelijke Emser water.

Iets

Iets moet ik hier echter nog bijvoegen. Het is mij tweemaal onder het gebruik van dit middel voorgekomen, dat mijne lijdens eene soort van bloedbraking ondervonden: zoude dit middel ook eenen eigenaardigen scherpen prikkel bezitten? In deze twee gevallen, had ik het in zeer geringe giften gegeven.

*

WAARNEMING VAN EENEN HARDNER-
KIGEN BUIKLOOP.

Diarrhœa.

Om deze ziekte in derzelve geheelen omvang te leeren kennen, zal ik dit geheele ziektegeval mededeelen, daar dit ter behandeling derzelve zeer noodzakelijk is.

Het tweede, eene verouderde *Diarrhœa*, is meer van het voorgaande onderscheiden.

De vrouw van I. K., eene zwakke, teedere vrouw, liet ons bij zich roepen. Toen wij haar bezochten, was zij tien dagen oud kraams. Zij klaagde over hevige hoofdpijn, die zich van de linker zijde tot in de linker borst uitstreckte. Zij had eene moeilijke kraam gehad, was onder dezelve met hevige kramppijnen gekweld geweest, en had van dezelve eene sterke *hœmorrhagia* gehad. Gedurende de overige dagen na de kraam, was zij buitengewoon wel geweest, en had dikwerf te lang in haar bed overeind gezeten, en het kind met alle beide de borsten gezoogd, tot
zij

zij op eenen nacht plotselings door eene hevige koorts werd aangegrepen, die, met eene kille huivering beginnende, haar geheel gestelschokte. Des morgens daarna bij haar geroepen, vonden wij haar met eenen kleinen raden pols, die somwijlen 4 of 5 maal intermitteerde. Hare oogen stonden hol, haar gezicht ingetrokken en uit den gele bleek. Een koud zweet was over haar gansche lijf verspreid. Zij had eene drooge hoest, welke zij gedurende hare zwangerschap had gehad, en waar voor zij zonder gevolg *pill. ex ext. myrrh aquos. gum: amoniac. heleni* en *hyosc.* gebruikt had, kwelde haar onophoudelijk. De *lochia* hadden van den beginne af sterk gevloeid, en vloeiden nog, doch al het bloedige was verdwenen, en dezelve waren wit zonder echter eenigen reuk bij zich te hebben. Hare linker borst was zeer sterk gespannen, en op het gevoel pijnlijk, doch zonder eenige klierverhardingen.

De gespannenheid der borst, het pijnlijke bij de aanraking, en de pijn, die zich uit de linker zijde tot de borst gedurig deed gevoelen, deden ons vermoeden, dat er eene ontsteking in de linker borst te vreezen was. Aan de andere zijde, deed hare zwakte, verbonden met eene *f. continua remittens*, ons

vreezen, dat hare *vires vitales* te kort zouden schieten, om, of de ontfeking te ontbinden, of tot rijpheid te brengen. Wij gaven haar dus eene verzachtende en versterkende *emulsio*:

Rec. *Amygd. dulc.* ℥j.
Sem. canab. ℥β.
Emulg. ad. ℥ X.
Col. adde.
Extr. cort. peruv. ℥ij.
Laud. liq. syd. gtt. XV.
 M. S. om het uur een lepel.

Den volgenden morgen, was de pijn in de borst vermeerderd; er deden zich eenige verhardingen gevoelen; zij klaagde over pijn in het lijf, bijzonder over pijnlijke *conatus ad sedem*. Wij schreven voor:

Rec. *Amygd. dulc.* ℥ij.
Sem. canab. ℥β.
Emulg. ad. ℥ X.
Col. adde.
Manna elect. ℥ij.
Ol. ricini ℥β.
In gum. arab. q. s. solut.
 M. S. om het uur een lepel.

Ook

Ook lieten wij eene oplosfende en verweekende *cataplasma* op de borst leggen, en schreven haar voor:

Rec. *Herb. hyosc.*
 — *cicutæ.*
Flor. lavend. an. m. j.
Far. lini.
Pulv. althææ.
Ol. lini. an. ℥β.
M. f. Cataplasma.

Haar des avonds bezoekende, vonden wij haar een weinig beter. Zij had eenige bouillon gebruikt; had eene genoegzame natuurlijke *sedes* gehad; de koorts was korter en minder hevig geweest; de pijn in de borst bleef aanhouden, en er liet zich genoegzaam geen zog meer uitleiden. De pijn in het lijf was bedaard, en zij had tegen den avond zeer gerust geslapen. De pols was klein en rad. Wij schreven haar voor:

Rec. *Amygd. dulc. ℥i.*
Sem. canab. ℥β.
Emulg. ad. ℥ i.
Col. adde.
Extr. cort. peruv. ℥ij.
Laud. liq. syd. gtt. XXX.
M. S. om het uur een lepel.

Des nachts had zij de koorts weder gekregen, met verheffing van pijn in de borst. Zij klaagde over pijn in het hoofd, en delirierde somtijds. Haar pols was zwak, klein en rad. De hoest was nu meer eene krampachtige, inwendige beweging der longen en luchtpijpen dan geluid. Hare krachten waren zeer gezonken, en de borst geheel pijnlijk. Ik liet met de pap aanhouden, en schreef voor:

Rec. *Cort. peruv. opt. rub.*

— — — *flav. an.* ℥℔.

Rad. valer. sylv. ℥ijj.

— *serp. virg.* ℥ij.

Coq. et. inf. a ad ℥ X.

Col. adde.

Syr. althaea ℥i.

Spir. C. cerv. ℥j.

M. S. om het uur een lepel.

Des avonds haar bezoekende, vond ik haar weder in eene nieuwe koortsverheffing; hare oogen stonden dof; zij scheen gevoelloos voor hetgene om haar was; had *subsultus tendinum*, en was zeer onrustig in het bed. Wij schreven voor:

Rec. *Iteretur. decoctum.*

S. ut antea.

De

De volgende morgen haar bezoekende, vonden wij haar geheel zonder koorts. Zij was over haar geheel ligchaam met een regelmatig warm zweet bedekt. De pijn in de borst bleef aanhouden. Zij was geheel bij haar kennis, en de oogen stonden helderder. Zij had een kommetje bouillon gebruikt. Haar pols was regelmatig, zwak, doch niet krampachtig; de *subsultus tendinum* waren geweken. Wij gaven het voorgaande *decoctum*, en vernieuwde de *cataplasma* op de borst. Zij klaagde eenige pijn in het lijf te gevoelen, welke verminderde, als zij eenige *flatus* loosde, tot welk einde zij de gewone anijsuiker tusfchen den drank gebruikte. Des ayonds haar bezoekende, vonden wij haren pols zeer regelmatig, minder ingetrokken en voller; hare borst was zachter geworden, de pijn in dezelve, zoo wel zonder of bij aanraking, minder; zij had na den middag eene veel geringere koortsverheffing gehad, en bevond zich redelijk wel. Zij klaagde over eene snijden- de pijn in de ingewanden, welke haar gedurig *conatus* deed gevoelen als of zij op het bekken moest. Men verhaalde ons, dat zij eenigen tijd te voren, door onvoorzigtigheid der bediende, gekarnde melk had gegeten, waarvan ik de pijn in het lijf afleide. Wij oordeelden het nuttig, een

clyσμα te appliceren, en schreven voor:

Rec. *Flor. chamom.*

— *sambuc. an m.*

Inf. ad ℥ʒj.

Col. adde.

Ol. lini ℥i.

M. f. clyσμα.

Des morgens werden wij vroegtijdig bij haar geroepen. Zij had eenen zeer onrustigen nacht gehad. Zij had drie *sedes* gehad, welke natuurlijk, doch door derzelve zure lucht ons vermoeden bevestigden. De pijn in het lijf bleef aanhouden; doch kwam nu en dan, en was niet aanhoudend. Wij hadden de vroedvrouw geboden, hare teeldeelen en kraamzuiveringen na te zien, die ons allezins gerust stelde. Zij had weder eene koorts verheffing; de pols klein, snel en meer ingetrokken; de zenuwtoevallen hadden zich ook weder doen opmerken. De hoest deed zich ook weder hooren, en zij klaagden over eene pijnlijke, zoo zij zich uitdrukte, zamenfnoering bij het hoesten. Wij schreven haar voor:

Rec. *Cort. peruv.*

Rad. althaea an ℥i.

Rad. serp. virg. ℥ij.

Flor. arnic. ℥iʒ.

Coq. et inf. ad ℥ʒx.

Col. adde.

Gelat. corn. cerv. ℥j.

Liq. amon. anis. ℥iʒ.

M. S. om het uur een kopje.

Ook

Ook geboden wij kruiden omflagen uit *flor. chamom.*, *lavend.*, *mehlot.* in zakjes op den buik te leggen.

Des avonds vonden wij haar in eene koortsverheffing. Hare pols was klein, ingetrokken en *intermiteerde* somtijds vier gewone slagen; ook openbaarde zich weder de *affectiones nervosae*. Zij trilde geweldig over haar geheele ligchaam, had een *delirium musitans*, en werd alle oogenblikken door eene schrikachtige aandoening overvallen. Moeijelijk en diep was hare ademhaling, die zich ook vaak door gereutel in de borst deed hooren. Wij schreven voor:

Rec. *Itec. decoctum.*

adde.

Cort. peruv. ʒij.

Liq. amon. ʒʒ.

M. gebruik als voren.

Des morgens vonden wij haar merkelyk gebeterd, de pols ruim, vloeyend en gematigd, tot honderd; zij had eenen zeer goeden nacht gehad, en had rustig geslapen. De pijn in het lijf en de borst waren verdwenen; de linker borst was geheel zachter geworden; zij had een kommetje bouillon met smaak gebruikt; was geheel zonder *delirien*, vroeg naar haar kind en sprak zeer duidelyk. Hare tong, die

voorheen uit het geelachtige zwart was geweest en droog, begon vochtig te worden; de *crussa* liet hier en daar los; er kwam scheiding, en dezelve werd roodachtig. Zij klaagde over hartklopping, die ik toeschreef aan den onrustigen dag van gisteren, en de schokkingen van haar zenuwgestel. Hare huid was regelmatig warm en met zweet bedekt.

Rec. *Iteretur decoctum.*

Cum addit.

S. als voren.

Des avonds liet men mij roepen, omdat zij zoo misfelijk was. Bij haar komende, vonden wij haren toestand merkelijk verslimmerd. De pols sloeg 120. Zij had een taai zweet op de wangen. Wij dachten, dat zij de *Cort.* in zulk eene hoeveelheid niet konde verdragen, en verminderde die tot een $\mathfrak{3}\beta$.

Des nachts had zij nog al wel geslapen, doch in den morgenstond een *diarrhæa* gekregen, die zes maal was terug gekomen. De borst, die zeer stijf was, deden wij met *hordeum esfar. lini.* bepappen, en schreven voor:

Rec. *Aq. cidoi.*

— *Foenic. an.* $\mathfrak{3ij}\mathfrak{3}$.

Pulv. terrest.

— *gummos da.* $\mathfrak{3ij}$.

Elect. catechu. $\mathfrak{3ij}\mathfrak{3}$.

Tinct. cidoi. $\mathfrak{ij}\mathfrak{3}$.

M. S. om $\frac{1}{2}$ uur een lepel.

De

De *diarrhœa* was hierdoor bedaald; de pols merkbaar gevulder en langzamer tot 90. Zij was zonder het klamme zweet. De borst was zachter; er liet zich zog ontdekken. Doch den nacht daarop volgenden, werd ik in allerijl geroepen, om bij haar te komen. Bij haar komende, vonden wij haren toestand akelig. Zij had dezen nacht meer dan tien *sedes* gehad. De krachten waren merkbaar afgenomen; de zenuwtoevallen waren zoo hevig, dat hare hand, boven het dek rustende, gedurig onwillekeurig werd opgetrokken. Wij schreven haar een *decoctum salicis* met *cort. granat.* en *elect catechu* voor. Zij gebruikte om het half uur eenen spijslepel vol. Te vergeefs echter beproefde ik alle zamentrekkende en krampstillende middelen. *Kino*, *cydonia*, *olmus*, *alumen*, *bolus armen*, *rosa rubra*, enz., omflagen met kruiden en roode wijn, alles was reeds vruchteloos aangewend. Haar toestand werd van uur tot uur erger. Geheel bewusteloos, met het klamme zweet en de doodstrekken op het gelaat, scheen alles reeds tot ontbinding te neigen. De *sphincter ani* was geheel verlamd, de *sedes* onwillekeurig en dertig malen op eenen dag, en het darmkanaal zoodanig verzwakt, dat de *anus* geheel ontsloten was, en er zich gedurig blaas-

jes aan derzelver uiteinde vertoonden. Moeijelijk was voor mij deze toestand; uitgeput waren al de middelen; de overige waren onder de middelen gerangschikt, welke men heldenmiddelen noemt. Één slechts schoot mij in dit geval te binnen, het *acidum phosphoricum*; doch nu liever met een oud geneesheer willoende raadplegen, stelde men mij eene zamenkomst met den kundigen en met roem bekenden Purmerendschen geneesheer LANDSKROON voor, die ik des te gereeder aannam, omdat ik met dezen sedert eenen geruimen tijd zeer bevriend was. Dezelve kwam ook dadelijk met bereidwilligheid naar Hoorn. De lijderes onderzocht hebbende, kwamen wij overeen, haar het *acidum phosphoricum* toe te dienen in het volgende voorschrift:

Rec. *Rad. consolid.*

Cort. salic. alb. an. ʒʒ.

Coq. l. a. ad. ʒX.

Col. adde.

Acid. phosphor. ʒij.

Muc. gum. arab. ʒi.

M. S. om $\frac{1}{4}$ uur een lepel.

Des avonds daarop volgenden haar bezoekkende, vond ik haar een weinig bedaarder; de ontlastingen, hoe wel niet geheel bedaard,

wa-

waren minder en de pols meerder gevuld. Zij had een uur geslapen.

Des morgens was de *diarrhœa* geheel opgehouden; zij had eenen rustigen nacht gehad; de pols was minder rad en steviger, en alles duidde eene merkbare beterschap aan. Ik schreef denzelfden drank voor, welken zij gedurende zes dagen gebruikte. Toen schreef ik haar de kina, met kleine giften aanvangende, voor, en herstelde haar onder deze behandeling gelukkig.

Ik heb twee maal naderhand in zoodanige verergerde *diarrhœa* het *acidum phosphor.* met hetzelfde gelukkige gevolg beproefd.

Niets heb ik hier bij te voegen noch bijzonder aan te merken, dan alleen dit, dat de menschen dwaas handelen, en zich zelve vermoorden, die zich aan *pseudo-practici* of kwakzalvers overgeven, waaraan ik het gevaar, dat in deze ziekte opkwam, geheel en al heb toegeschreven.

Wij hebben vermeld, dat hare borsten onstekenaardig waren aangedaan. Wij hadden een verzachtend *cataplasma* van *althaea* en *hordeum* op dezelve laten leggen, hiertoe, volgens mijn oordeel, zeer nuttig, vermits de
krach-

krachten geheel waren uitgeput. Dan een zoogenaamde borsten-meester, in Hoorn niet onbekend, werd geraadpleegd zonder mijne voorkennis. Hij liet een hevig prikkelend *cataplasma*, uit *cariophylla*, *foelie* enz., op dezelve liggen. De natuur, wier afzonderlijke deelen eene verwantschap hebben, kon dezen geweldigen uiterlijken prikkel niet verdragen; dezelve werd overprikkelde; de koorts nam toe, werd heviger en putte het ligchaam zoodanig uit, dat de ontbinding dreigende *diarrhæa* moest volgen. Wanneer deze man had geweten, dat de darmrok een weeffel bezit, dat als verlengfel der huid kan aangemerkt worden, dan zoude hij deze noodlottige pap niet aangewend hebben. En zulke menschen worden straffeloos gedoogd, ten minste oogluikend toegelaten. Immers heb ik toen dezen man aangeklaagd bij het geneeskundig bestuur, doch helaas! vruchteloos, want volgens getuigen, vaart deze beroemde kwakzalver nog ongehinderd voort.

WAARNEMING VAN EENEN VEROU-
DERDEN BUIKLOOP.

S. V. K. een man van ongeveer vijf en veertig jaren, liet mij den 9. Junij 1817 bij zich roepen. Bij hem komende, verhaalde hij mij, dat hij gedurende zes jaren altijd eenen buikloop had gehad. Zes of zeven malen, moest hij daags *sedes* ontlasten; doch nu, gelijk meermalen, was hij zoodanig verslimmerd, dat hij alles, wat hij gebruikte, dadelijk moest ontlasten.

Hij was zeer zwak; had eenen kleinen snellen pols; eene witachtige tong, een flets en vermagerd gelaat, en hij zweette bij de minste beweging. Het eten smaakte hem wel; nooit had hij eenig ongemak van zuur of braken gehad, dan alleen dat hem, een half uur na het gebruik van spijs, aandrang tot ontlasting overviel. Hij verhaalde ons dit gebrek, na de herstelling van eene *febris tertiana intermittens* gehouden te hebben. Wij ontdekten hoegenaamd geen organiek noch ander gebrek, en hielden het alleen voor een verzwakking der ingewanden.

Wij

Wij schreven hem versterkende, krampstillende en zamentrekkende middelen voor; beproefde bij hem ook het *acidum phosphoricum*, doch zonder vrucht. Eindelijk door gebrek aan gewone middelen, moesten wij onze toevlugt tot min gewone middelen nemen.

Wij schreven hem de *acetis Plumbi* voor in het volgend poeder:

Rec. *Sachar. saturn. gr. IV.*

Extr. opii aq. gr. ij.

Pulv. terrest. ʒij.

M. f. pulvers No. Xij.

S. tweemaal daags een poeder.

Ook gaven wij *clismata* van *aq. goulardi* en *chamomilla*. Zie *Journal van Hufeland B. VIII. st. IV. p. 3-29.* en *Band. XXII. st. 1. p. 1-97.*

Wij klommen tot 3 of 4. gr daags met de poeders op, en hadden het geluk, den lijder geheel en al te herstellen, zoodanig, dat hij nu eene volkomene gezondheid geniet, en zelfs vet is geworden; terwijl hij zijnen arbeid, zijnde een touwslager, ongehinderd volbrengt, en ons onophoudelijk zijnen dank betuigt. Van de kramp, die dit middel veroorzaakt, hebben wij slechts geringe blijken bespeurd, en dus kan men veilig hetzelfde in dat geval voorschrijven.

Bij den Uitgever dezès zijn ook gedrukt :

BAX (A. FS.) Wetgeving voor de Genees-, Heel-, Vroed- en Artsenij-Mengkunde, in het Koninkrijk der Nederlanden, of verzameling, van al de thans in vigueur zijnde wetten, reglementen en instructien, daartoe eenigzins betrekkelijk, of met dezelve in verband staande. Als mede: een uitvoerig beredeneerd Alfabëtisch-Register daarop.

BAKKER (G.) Natuur- en Geschiedkundig Onderzoek, aangaande den Oorspronkelijken Stam van het Menschelijk Geslacht, met platen.

TERSIER EN BICKER over de behandeling der Kinderziekte.

BOSCH (Dr. W. BROUWER) over het Aderlaten.

HECKER (A. F.) De Geneeskunde op hare wegen tot zekerheid of de Theorien, Stelsels en Geneeswijzen der Artsen, sedert den Leeftijd van Hippocrates tot in onze dagen.

NAEGELE (A.) Het worden, het Leven, de Gezondheid, de Ziekte en den Dood des menschlijken ligchaams, volgens de leer van *Brown* voorgesteld, nader ontwikkeld en ten gebruike van leergierige Geneesheeren en anderen aangenaam en leerzaam beschreven. (*tweede druk*)

STIERLING (G. SWARTENDYK) Brieven aan Sophia over de keuze van een Geneesheer; een Handboek voor alle Standen.

